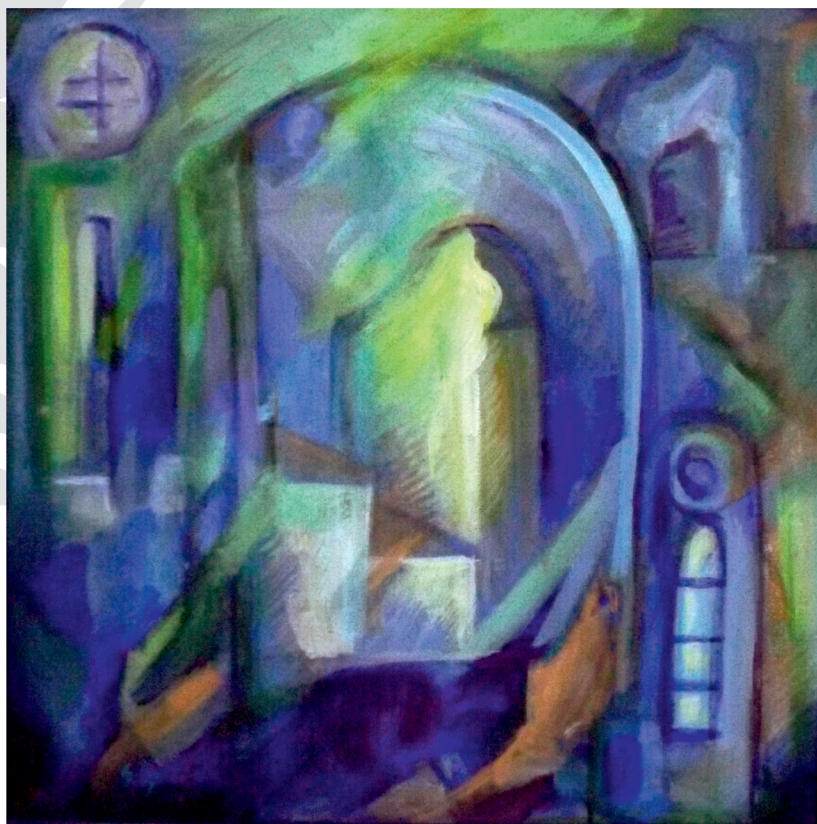

Irodalmi Jelen

XX. évfolyam, 229. szám

2020. NOVEMBER

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Főmunkatársak: **Szócs Géza** (Budapest)

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám, Méhes György**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **SISKA-SZABÓ HAJNALKA** festménye

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél Lászlóffy Aladárnak

*Kolozsvári esték tajtékos felhői az égen,
a réseken kikukucskálnak
a vörös petúniák: gondolataink.
Gondolataink arról,
amit nem mertünk kimondani,
még a fák levélsátrába bújva sem.
Olyan világban élünk, olyan világ nézett vissza ránk.
Te láthatatlan forradalomról beszéltél,
forradalomról, mely megváltja az emberiséget,
a nyers őszinteség lázadásáról fantáziáltál,
ahol a vágyak veszik át a földi hatalmat,
igazgatják a világ dolgait: a megoldhatatlant.*

*Nem volt fiad, fiad lehettem volna!
Mennyit álmodoztam erről az eszmék barikádjain,
hajnalok kesernyés illatában, Whitman fűszálain heverve.
Te tanítottál meg a tágra nyílt világra,
merre fordítsam vigyázó – vigyázó lehet-e? – szemem.
Látlak, és csak én látlak a történelem harcterein,
a szellem kelevézésével küzdeni.*

*Minden belső ellenállásnak érdekesítő a logikája.
A történelmi leckék is erről szólnak – mondtad,
a thermopülai csatában elesett háromszáz spártai hős,
Leónidasz testőrei, és a hétszáz theszpiai is,
kiket Ephialtész elárult a perzsa ellenségnek,
megmutatta nekik az Anopaia-ösvényt,
így hátba támadhatták a védőket – mint ahogy minket,
magyarokat is elárultak Trianonban,*

*vörös forradalmat varrtak a nyakunkba,
szeletnyi ország, mi megmaradt,
és a kongó harangok hangja bennünk és mindenütt.*

*Valamennyi belső ellenállásnak szigorú a logikája,
dantei, Botticelli-i, a rotterdami Erasmus
beszélt ily mívesen a szellem szabadságáról,
a meg nem alkuvásról,
aki csak Bázelen, Johannes Frobenius nyomdásznál
talált menedéket, de így szólt:*

*„Azt mondják, amit a háborúban követnek el,
azt nem kell jóvátenni. Minden, ami ott történik,
jogos... s ez a jog a legnagyobb jogtalanság...
mert nem a hazaszeretetet visz(tt) a háborúba,
hanem a zsákmány reménye.”**

*A zsákmány mi vagyunk!
Zsákmány a tudatunk, szellemünk, szívünk: a hitünk,
pedig hittel hisszük, van még fontos tennivalónk
ezen a golyóbison, a lángoló akadályokon át,
az Istenért, a hazáért, a tavasszal virágba boruló
cseresznyefákért, a meg nem alkuvásért.*

*Nem mondhat igazat az, aki szüntelen
és megszállottan az igazság ellen harcol,
mint a legnagyobb jóságért, beteljesülésért –
szóltad egyszer a Brassó utca 36. szám alatti
ház fűvel borított kertjében, a fiatal almafa alatt.
„...és az embernek azért van nyelve, hogy igazat mondjon...
Pedig ...az igazmondás bizony nem mindig
válik hasznára az embernek”*** – ha úgy ég, mint a fáklya,
és pedig mindig ő akar lenni a fáklya, az örök lelkesedés.*

*Ma már kockázatos igazat mondani,
letérdeltetnek feleid cipőjét megcsókolni,*

*alázattal és bűnbánóan kell viseltetned
a történelemmel, melyet mások, nem te írtál,
de az ő szavukért, és az ő tetteikért
– a polkorrektség okán – ma neked kell megfizetned,
behódolnod, a könyvekből nevetek kihúznod,
szobrokat ledöntened, sírokat átnevezned,
mint az a napokban történt Angliában.
A második világháborús Royal Air Force
labradori kutyájának sírfeliratáról
el kellett tüntetni a halott eb nevét, a Niggert,
majd átkeresztelni a forradalmakat, kitörölni
a történelemkönyvekből a fáraók
és más rabszolgatartó társadalmak
nevét és dicsőségét, kiüresíteni a tereket,
az elkanászosodott gondolattal teli fejeket.*

Tabula rasa!

*Örvendj, drága Aladár, barátom, második apám,
hogy te ennek már nem vagy a szemtanúja
– és ha még lehet, ha sikerül,
még néhányan megmaradunk fáklyának.*

A zsákmány mi vagyunk!

*Zsákmány a tudatunk, szellemünk, szívünk: a hitünk,
pedig hittetlenségünk, van még fontos tennivalónk
ezen a golyóbison, a lángoló akadályokon,
az Istenért, a hazáért, a tavasszal virágba boruló
cseresznyefákért, a meg nem alkuvásért.*

* Rotterdami Erasmus: *Colloquia Familiaria (Beszélgetések)*,
Egy katona gyónása. Válogatta és fordította, magyarázatokkal
ellátta Komor Ilona és Trencsényi-Waldapfel Imre, OSZK

** Rotterdami Erasmus: *Colloquia Familiaria (Beszélgetések)*,
Igazság és hamisság. Válogatta és fordította, magyarázatokkal
ellátta Komor Ilona és Trencsényi-Waldapfel Imre, OSZK

Szilágyi-Nagy Ildikó

Búcsú

Ani általában kényelmesen szokta megközelíteni telefonját. Ha reménytelen odaérni, például fél lábbal a zuhanyzóban áll még, akkor el sem indul. Egyébként meg, akinek fontos, majd keresi újra, az ismerős számokat pedig vissza szokta hívni. Pár napja azonban még a fürdőszobába is magával vitte a mobilját, és zuhanyzás közben is kinézett rá, hogy ki csörgeti.

Napok óta hívta a barátnőjét, hogy mikor látogathatja meg, de Dóri nem vette föl, és az üzenetekre sem válaszolt. Ezt kedvezőtlen jelnek gondolta, és izgult, hogy Dóri él-e még. Harmadszor volt rákos, és ezúttal rosszabbul alakultak a dolgok. Ezért várta nagyon, hogy Dóri visszahívja, vagy hogy visszahívja-e még egyáltalán.

Végre jó pár nap múlva Dóri telefonált.

– Nem tudtalak előbb hívni – mentegetőzött. – Sok kezelésre járok, utána meg olyan fáradt vagyok, hogy alszom órákig, vagy a lányoméknak vannak itt, akkor még jobban elfáradok.

– Van fejlemény? – kérdezte Ani, ahelyett, hogy az ilyenkor borzasztóan hülyén hangzó kérdést tette volna föl, amit az emberek többnyire föltesznek: „Hogy vagy?” Vagy, még rosszabb: „Jól vagy?” Amikor a Hospice Házban kezdett dolgozni, általában felfortyant, ha a látogatók mosolyogva tudakozódtak hozzátartozójuk hogyléte felől a betegágy mellett, és legszívesebben pofon kíséretében magyarázta volna el a haldokló helyett, hogy az illető messze nincs jól, hanem nagyon rosszul van, és iszonyúan szenved. Később, saját betegsége alatt tanulta meg türelemmel viselni a hasonló kérdéseket, és kidolgozta rá az őszinte, de szalonképes választ. „A lehetőségeimhez képest jól vagyok, köszönöm.” Vagy: „Most épp nem vagyok jól, de majd elmúlik.” Az, hogy a dolgok elmúlnak ezen a világon, megkérdőjelezhetetlen lezárása volt minden témának.

– Igen. A lányom rábeszélte, hogy kezdjek el egy kemoterápiát. Mindennap kell mennem, nagyon megvisel.

Ani torkát apró kezek szorongatták.

– Te tudod, Dóri, hogy jó-e ez neked. Te vagy a szakember – mondta. Dóri természetgyógyászként dolgozott, az elmúlt tizenöt évben kétszer diagnosztizáltak nála különböző rosszindulatú daganatokat. Mindegyik alkalommal csak az operációt kérte, és aztán saját magát kezelte, illetve kollégái segítségét vette igénybe, így teljesen úgy élhetett, mint az egészséges emberek.

– Járok még Kakqun-vizes fürdőbe, meg iszom a Kakqunvizet. Ez segít valamelyest – terelte el Dóri a szót.

– Valamikor meglátogathatlak? – kérdezte Ani.

– Inkább beszélgessünk telefonon. Már nem fogadok látogatót.

A néhány másodperces csöndet Dóri szakította meg.

– Ez most más. Érzem, hogy más, mint az előző kettő. Akkor meg tudtam gyógyítani magam. Volt életerőm. Most már kevés a gyógyuláshoz. Húzhatnám még egy ideig, és vagy-vagy. Kemo-terápiával gyorsabban eldől. A családomat se akarom a bizonytalanságnak kitenni. Három hónapot gondolok. Két hét már letelt.

– És valami precíziós onkológiai módszer esetleg?

– Nem bízom a tudományos újdonságokban. De azért beadtam az anyagomat egy célzott biológiai kezeléseket közvetítő céghez. Lehúztak egymillió forinttal, hetekig hitegettek, hogy keresik a nekem való terápiát, majd küldtek egy e-mailt, hogy az egész világon nincsen folyamatban olyan kutatás, amelyben az én esetemhez hasonló alanyokat keresnek.

– Aha – mondta Ani, erőltetve a semleges hangot, de közben könnyek folytak az arcán.

– Azért nem találkozom már senkivel – folytatta Dóri –, mert unom, hogy mindenki sír.

Ani letörölte a könnyeit, és megemberelte magát.

– Félnék, azért sírnak – mondta.

– Félni esetleg nekem van okom. Tényleg vannak nagyon rossz napjaim, de ma például egész jó. Még jógáztam is! Majdnem minden nap tudok kicsit jógázni, és attól is jobban érzem magam. Meg sétálok a kertben. Ki már nem járok.

Ani nem szólt semmit. Dóri folytatta:

– Jó volt veled bandázni, meg finom sajtokat csináltál.

Ani tovább hallgatott.

– Mindketten tudjuk, hogy itt van az időm, nem? – fejezte be Dóri a mondandóját.

– De, igen – préselte ki Ani, nehezen megnyugtatta a hangját. Megint sírt. Az orrát nem merte kifújni, mert az behallatszott volna a telefonba.

– Na, ne sírjál! – mondta Dóri. – Hatvanöt éves vagyok, nem tragédia.

– Nem az a tragédia, ha valaki meghal, hanem az elpocsékolt élet.

– Igen. És nekem tapasztalatokban igazán gazdag életem volt. Nem sajnálok semmit – mondta Dóri, majd rövidesen lezárta a beszélgetést:

– Majd hívlak még, ha tudlak – mondta utoljára.

A következő fél évben már csak egyszer-kétszer hívta Anit. Onnan lehetett tudni, mi van vele, hogy a barátnők átadták egymásnak az információt, ha valakit Dóri fölhívott. Az utolsó hetekben Dóri már senkivel nem érintkezett, csak a férjétől tudtak meg róla valamit időnként. Hogy ezek az utolsó hetek voltak, az is telefonon derült ki.

– Szia!

– Szia! – mondta Ani.

– A Dóri meghalt.

– Köszönöm, hogy elmondtad.

– Az a hülye kemoterápia! A lánya beszélt rá.

– Mindegy most már.

– Nem hívnak meg senkit a temetésre.

– Értem.

A hír után Ani egy darabig üldögélt még a nappaliban. Az ablak az utcára nyílt, ahol a két szomszédasszony beszélgetett:

– Most, hogy a férjem nincs itthon, ráérek mindenre – ordította a bal oldali szomszéd a szemben lakó szomszédasszonynak, mert a férje süket volt, és „enyhén intellektuális fejlődési zavaros”, ahogy a nő pedzegette egyszer, és ezért hozzá volt szokva, hogy kiabálva, részletesen magyarázzon. – Nem kell ugrálni, hogy ezt kér, meg azt kér, meg mi lesz a reggeli, tízórai, ebéd, uzsonna, vacsora, meg kimerni neki. Mindent a szájába kell tennem. Most végre ráérek a kerttel meg magammal foglalkozni. Szoktuk is mondani a Zsókával, hogy ő is ak-

kor tud rendesen dolgozni, ha a Laci nincs itthon. Ha az embernek férje van, az olyan, mint egy ötödik gyerek, sőt, még rosszabb.

Autó hangja nyomta el a beszélgetést, majd halkabban lehetett hallani:

– Kati, ne basszon ki velem az élet, ez a Zoli! Egy nappal korábban végzett?

Ani nem hallgatta tovább, kiment a konyhába egy pohár vízért. A konyhaablakon a jobb oldali szomszédból hallatszott át a retroparti, szokás szerint üvöltött a zene, és a vendégek, akik már délután lerészegedtek, túlharsogták, mert beszélgetni még bírtak:

– És akkor én mondtam az Andinak, hogy a napfénytetőt húzza le.

– Milyen napfénytetőt, te nagyon okos?! Az egy Mercedes Cabriolet volt, minek arra napfénytető.

– Azon csak a víz folyik be, te hülye! – toldotta hozzá egy harmadik.

– Miért, akkor is ázol, nem, ha le van húzva a tető?

– De akkor nem húzzuk le. Vagy elmegyünk a másik kocsival.

Ani tovább menekült, a hálószobába. Az a hátsó kertre nézett, de a bal oldali szomszéd épp befejezett egy kisebb welcome-veszekedést a feleségével:

– Nem azért jöttem haza előbb, hogy azt a hülye múzeumkeretet menjek veled fölászni!

– Jó, akkor elmegyek egyedül! Ne is gyere velem soha többé sehova! Nem kellett volna ásnod, te szerencsétlen! Csak azt akartam, hogy relaxáljál velem egy kicsit – mondta a feleség, akinek idegrendszerét már felemésztette a két férje meg a második férje négy gyerekének a nevelése.

– Faszt megyek relaxálni veled! Nem megyek sehova! – zárta le a férj, nem közölve új információt, de kellett neki, hogy övé legyen az utolsó szó. Dühét flexelésben vezette le, majd láncfűrészsel hosszában félbevágott egy teherautónyi gerendát, ami kiöltötte az elkövetkező hét csöndjét.

Ani a fürdőszobába indult. A sötét előtérben tompultak, távol kerültek a zajok, de ahogy benyitott a fürdőbe, megint a flex síkítása erősödött föl.

Megmosta az arcát egyre hűvösebb vízzel, majd becsukta a fürdőszoba ablakát.

Fellinger Károly

Szemben a semmivel

*Minden ajtót ki kell
csukni a házból,
a lakásból,
meggyónom a fészbukon,
feláldozom magam,
a falra virágot és napot
rajzolok, meg madarakat,
úgyis hamarosan
le kell dönteni.*

*Akár a trójai falóba,
jár belém a lélek.
Hogy állsz a terveddel, Istenem?*

Búzamező

*Az elmúlás
összetartja a világot,
a felejtést
is magához veszi,
mint a jó vadász
a törött szárnyú madarat.*

Emlék az elégetett versről

*Elsős gimnazista voltam,
szerelmes a lányba,
akivel felkonferáltuk
az esztrádműsört,
aki úgy tudott
a szemembe nézni,
ahogy csak a nap
tudott előtte,
hát nem csoda, hogy
verseket
írtam hozzá,
többet, mint ahányszor
találkoztam vele.
Aztán, amikor
megtudtam,
nem engem szeret,
csak a jó barátom
akar lenni,
este a kazánunkban
eltüzeltem az összes
addig írt versemet,
de hiába volt az igyekezet,
nem számoltam azzal,
hogy valamennyit
kívülről tudom.*

Mohai Szilvia

A legsötétebb hely

Az ütemes kattogás forrásaként elsőnek a faliórát véltem azonosítani, ám aztán eszembe jutott, hogy az már vagy két hónapja megállt, ugyanis lemerült benne az elem, én meg azóta is lusta voltam kicserélni, mert ahhoz be kellett volna cipelnem a létrát a spájzból a nappaliba, majd felmásznom rá, és az eddigiek alapján nagyon úgy tűnt, mindez meghaladja a képességeimet. Hogy egy jóval banálisabb okra foghassam az óra működésbeli hiányosságait, valahogyan mindig elfelejtettem elemet venni a boltban, ha pedig együtt mentünk el bevásárolni, a kasszánál rendszerint odaálltam a rágóspolc mellett helyet kapó elem szekció elé, hogy jól kitakarjam, nehogy a végén még eszembe juttassa a dolgot, vagy, ami még rosszabb, orvul bedobjon egy csomaggal a kosárba. (Különben is, igazán felajánlhatta volna, hogy leszedi azt a nyamvadt órát. Számtalanszor viccelődött azzal, hogy neki a hasonlókhoz még csak létra sem kell.)

Szóval, miután tisztáztam magamban, hogy egy álló óra nem ketyeghet, rá kellett ébrednem, hogy valójában a saját pulzusomat hallom. Már-már azon kezdtem el töprengeni, nem lehet-e, hogy a két évvel ezelőtti mandulaműtétem alkalmával a túlbuzgó gégész esetleg poénból átültette a szívemet a fülembe, amikor ráeszméltem, mindössze azért hallom a dobogást ilyen hangosnak, mert különben teljes csend van. Tapintható, fullasztó, idegőrlő csend. Már vagy két perce meg sem szólalt. Nem akartam türelmetlenkedni vagy siettetni, így egyelőre ki-vártam. Legtöbbször így tettem, már amíg bizonyos idő után, amikor már egész egyszerűen nem bírtam tovább, ki nem szakadt belőlem egy „Na?”, egy „Mondj már valamit”, esetleg egy „Rohadtul unom már, hogy nem vagy képes megszólalni”, attól függően, hogy előtte fél, egy vagy – az eddigi rekord – másfél percig tudtam tartani magam.

Ő viszont imádta a csendet. Képes volt akár órákig ülni a kanapén, és nézni a falat. Avagy jobb esetben engem: az arcomat, a számat, a nyakamat – és állandóan lesöprögette róla a rakoncátlan tincseimet, mondván, olyan szép nyakam van, én meg nevettem, mert egyszerűen nem értettem, mi lehet szép egy nyakon –, de azért többnyire a falat. Illetve még esetleg a szomszéd ház falát az ablak túloldalán. Vagyis hát nyilvánvalóan nem órákig nézegette, hanem úgy körülbelül másfél percig, de olykor a másfél perc is tud ugyanolyan hosszú lenni, mint egy óra. Vagy akár még hosszabb.

Számára a csend volt a lét netovábbja, maga a földi mennyország, egyfajta menedék, „egy olyan különleges hely, ahonnan az egónkat parkoló pályára küldve megfigyelhetjük a világot, a saját gondolatainkat, és igazán önmagunk lehetünk”. Igen, konkrétan azt mondta, hogy a csend az egy hely. De rendben, legyen hely – ha viszont az, számomra legjobb esetben is egy vidámpark azon szeglete, ahol egyetlen játék sincs, legfeljebb néhány kósza pad meg egy mobilvéce.

Félreértés ne essék, bizonyos helyzetekben én is tudom értékelni a csendet, mint minden normális ember. Például az erdőben. Ott szerintem is sokkal kellemesebb, ha csupán néhány madár vagy a szél koncertezik, nem pedig egy csapatnyi favágó láncfűrészszel. Azt sem bánom, ha a strandon, a buszon vagy a közértben nem kezd el ordítani mellettem egy komplett óvodás csoport. Annál is sokkal jobban szeretem a csendet, mintha a szomszédban nonstop fúrnának. Vagy üvöltöznenek. Vagy a kettőt együtt. Esetleg napi váltásban. Vagy ha hajnali háromkor csörögne a telefonom, ráadásul kiderülne, hogy nem is vészhelyzet, hanem csupán mondjuk az egyik ismerősöm kutyája nyelte le a gazdi mobilját, amely félúton az eb gyomra és a belei között feloldotta magán a képernyővédőt. (Elsőnek lenni a telefonkönyvben legalább akkora áldás, mint a digitális kor előtt a tornasor vége volt. Ha valaha újjászületek, soha többé nem választom A-val kezdődő vezetéknevű ember testét, az biztos.)

De ez a csend, az ő csendje, ez más volt. Amikor szerettem volna megbeszélni vele valamit, és bárhogy próbálkoztam, hogy ne így történjen, végül csak sikerült úgy nekiszegeznem egy-egy

kérdést, hogy azt kellemetlennek érezze, feleletképpen egyszerűen nem szólalt meg. Eleinte nem tudtam hova tenni a dolgot, sőt, talán még meg is ijedtem, hátha valami baja van, de aztán szép lassan elkezdett idegesíteni ez az egész. Egyre jobban. Végül eljutottam odáig, hogy ilyenkor legszívesebben megragadtam volna a vállát, és addig rázom ütemesen, akár órákig – vagy legalább másfél percig –, amíg végre ki nem szakad belőle egy „igen” vagy egy „nem”, vagy minimum egy „hát...”. Igazából persze sosem tettem meg, mert egyrészt úgy néztem volna ki közben, mint a Piedone-filmekben a Bud Spencer hasát eredménytelenül püfölő töpszli kis figura, aki rendszerint nemsokára, egy jól ütemezett pofon eredményeképp az átelles falnak csapódva végzi; másrészt pedig valószínűleg ezzel sem értem volna el semmit.

Egyre jobban gyűlöltem, hogy egyszerűen nem szólhatok neki semmiért, ami zavar. Vagyis hát ezt a részét pont megtehettem, de ez volt minden, ami történni tudott. A felszólalásom. A kérdés, felvetés vagy panasz meg ott maradt a levegőben lógva, magányosan lebegve az örökkévalóságig, mert ő viszont nem felelt rá semmit sem. Emlékszem, egyszer egy nyaraláson, ahogyan vacsora után ballagtunk vissza az étteremből a szállodába, pusztán kíváncsiságból megkérdeztem tőle, miért vonult el telefonálni fél órára egy szó nélkül, miután kikérte a számlát. Ugyanis elég érzékenyen érintett, hogy ennek következményeképp, mivel nála volt az összes eurónk, vagy háromszor kellett a pincér türelmét kérnem, amikor odajött az asztalunkhoz – és a harmadiknál már gyanakvást véltem felfedezni a szemében. Amikor mindezt úgy félúton felhoztam neki, elnézést kért, de nem indokolta meg a dolgot. Hiába kérdezgettem, mi volt olyan sürgős, hogy nem várhatott volna még vagy öt percet, amíg fizetünk, és ugye érti, milyen kínos volt ez nekem; egyszerűen nem felelt. „Ne haragdj” – csak ezt ismételte néhányszor. Aztán már ezt sem.

Ilyenkor mindig úgy éreztem, mintha egy láthatatlan kéz megmarkolná a csuklómat – szinte fáj, ahogyan az ujjai a húsumba mélyedtek –, a karomat a testemhez szorítaná, a feje fölé emelne, és jó messzire hajítana. Vissza egészen az egykori vidéki családi házunk konyhájába, kiskamasz koromba, amikor persze az egész

világgal bajom volt, de amikor viszont tényleg bajom volt, és elkeseredettségemben kissé túl hangosan követeltem a megoldást, a vigaszt, vagy legalább a megértést, az anyám, aki épp a vasárnapi ebédet főzte, egyszerűen elfordult, és a részéről lezártnak tekintette a vitát. Én pedig onnantól akárhogy ordítottam meg toporzékoltam, ő varrótű vékonyságúra szorította a száját, és nem volt hajlandó hozzám szólni. Ilyenkor legszívesebben megragadtam volna a szoknyája szélét, és addig rángatom ütemesen, akár órákig – vagy legalább másfél percig –, amíg végre... De persze sosem tettem. Inkább fogtam a csendjét, gondosan becsomagoltam jó pár réteg selyempapírba, nehogy valami baja essen, és feltettem a szekrény tetejére, hogy jó lesz az még. Aztán úgy harminc év elteltével szinte már meg is feledkeztem róla, ám ekkor megismerkedtem miszter földi mennyországgal, ő meg hát ugye nagyon magas volt, szóval simán felérte a szekrény tetejét.

Bár, végül is nem ő tehetett róla, hogy... Miről is? Hogy az anyám sosem szeretett igazán? Ő, hát, jó estét, kedves Sigmund bácsi, jöj-jön csak be, akassza fel a kabátját, és üljön le, épp elkészült a vacsora. Tisztelt bíróság, határozottan tagadom, hogy bármilyen gyermekkori traumát próbálnék meg rekonstruálni a párkapcsolataimban újra, újra meg újra. Nekem teljesen normális gyerekkorom volt. A szüleim nem vertek, egymást sem verték, illetve nem drogoztak, nem alkoholizáltak, ráadásul még ketten is voltak végig, bizony. Különben is, ha valaki így harmincon túl sem képes letenni a csomagját, akkor nem a bőrönd a hülye, hogy még mindig cipelik.

Én tényleg nem hibáztatom őt semmiért. Kritizálni sem állt szándékomban, amikor próbáltam elsimítani egy-egy konfliktust. És nem „rekonstruálni” akartam, amikor századszorra tettem fel neki ugyanazt a kérdést. Egész egyszerűen megoldást szerettem volna. Vagy vigaszt. Vagy legalább megértést. Hogy mondjon valamit. Bármit. Akár üvölthet is. Mindegy. Csak ne teregeessen némán. Mert ez a csend... ez nem a lét netovábbja, nem maga a földi mennyország, nem menedék. Hanem... egy hely. A lehető legsötétebb hely, ahol valaha jártam. Azt hiszem, most már tényleg előszedem azt a létrát.

Gere Nóra

Meir

Közös ritmus

*Kattog a billentyűzet,
szuszogásod a nagymosás
zajával alkot közös dallamot.
Rángatod a kezem
séta közben, majd
tánccá nő a mozdulat,
csak tudónk kapkod más
ritmusban a levegő után.*

Íme, az Úr

*Meirrel sétáltunk aznap este,
Pogyebrád György tér, hatalmas templom.
Nyáron naponta jártam erre,
megcsodáltam, mint egy csatahajót,
be sose mentem.
Most nyitva volt. Fenséges üresség,
lélekben földig hajoltam az építész előtt.
Nem szóltam Meirnek, hogy
a sapkát illik levenni,
turisták voltunk, bámultuk
a réz lámpabúrák tört fényén át
a Mária-szobor arcát,
tíz perc is eltelt így, mire ráeszméltem,
hogy magyar szólam vegyült
a cseh Üdvözlégybe,
és ajkam magától formálta,
hogy „Íme, az Úr”.*

Nagy Zopán

Átjárások

(Részletek)

Rá(m)adások...

A vers: költő nélkül
olyan lett most, mint a lánc,
mely elengedte a kutyát...

Bulamummifica – suttogeta felmagasztalva Érdes úr, a kortalan boncmester, majd két munka-performance között megismételte, de immár fokozott rekedenciával kiáltva (i-á-a): u-a-u-i-i-a! Majd: cyanosis, exanthema, sclera, conjunctiva!

Az alagsori páncélajtó mögül egy-egy bonctan-specialista és két másik szakteknitély hangja is kiszivárgott. Pergelin Ervin, Csonka Jakab, Mélykúti Miksa, illetve Bajnádý Edelény urak beszéd-fosz-lányai voltak azok: igen, a manuscriptum... az élettől még langyos... néhány szétmálló szerv... a szekrényben, négy részletben... faszcikulus, fragmentális... az objektumot ne, csak a referátumot... abszurd tévedés... egzakt, distanciált... kikérem magamnak...

A hátsó bejáraton az Orv Os is belopózkodott – és szabadversben szólott a (képzelt) beteghez: hyperucaemia, ó, anam néz is! És alant tátog az ánusztátusz is, de kérem, ez mégis egészen más:

mirigyestapintat (ható),
vesét felnyársaló (karó),
érdes-sejtes zörejek,
édes-keserny bélhangok, effektek,

recés göbök, ó, sygma –
és defekt, jaj, karma...

Kóros kortárs! Máj tapintható, légzésnél a lép is kitér...
Iszonyú fájdalmak mögött nyög a remény...

Mindeközben: Abd al-Wahid Yahya* kiszállt az ébenfából faragott, patinás koporsójából, melynek fedelére a következő volt vésvé: *Világkirály*. Vörös bársony-öltönyét magára öltötte, színpompás kísértetként sétált ki a sziklás hegytetőre épült, mohásan omladozó, ódon kúriából, majd a szakadék-vonzotta kietlen teraszon (immár fél évszázados magányban) elfogyasztotta kedvenc reggelijét: hagymás vér agyvelős pirítóssal, száraz vörös pezsgő eperrel...

*René Jean-Marie Joseph Guénon szellem-alteregója kitűnő formában volt, a mélységekből Kairó ős-köveinek üzenetei sustorogtak, az asztrális falombok mögül szúfi mestere: Sheikh Mohammad Ibrahim beavatott szavai lebegtek s misztikus jelenléte rezgett... És ő, a meghasonlott kísértet, éjt nappallá téve: időn kívüli doktrínákat, metafizikus csöndekert kortyolgatott...

Metamorf:

arányok és irányok
idő és emlékezet
lehámlottak róla –
így „emlékezett”...

kórlapjára róka
odakozmált vére
s pipacs-szirom (kóma)
pecsét-feketéje

száradt
l
e
t
ö
r
ölhetetlen...

Mantra:

Térd(ny)elés, óvó tér(d)nyelés!

Tér-tér-tér, elnyelt tér, elmerült tér(d), kristályos folyadékkal átítatott tér(d)! Tééér(d)! Távozzatok: hernyók, kígyók, térd-fogalók, vizenyősen fertőző démonok! Távozzatok: molekulárisan szorongó-osztódó, tépelődő-feszítő, fájdalom-tudatokat gerjesztő gyulladás-halmazok! Táááv-ozz-a-tok!

Tér(d)kép, tér(d)szó, tér(d)lét, tér(d)erő-hanyatló, képzelet-emésztő, térdparázs-adagoló, hamvasztás-elővetítő, matató, belső szögekkel szaggató, térdkóma-kórban vánszorgó: Nemtudat, Nemlét, Nemálmom! Távozz, oldódj: ma, mantra, mamantra... Ó, tév-térdelés, elme-men(t)és, ésésésés: el(v)feledés!

Meta:

sorsa téve rühete
orto gége mobile
sejtem neve mesüge

Pórázt a prózára! – Csuclott egy haiku, mert a rím megrázta...

Hajnali révedés, reggeli rá(m)adás a tengerparti piactéren. Korai korcsma-vers, avagy: Penina, Zorpia, Perla, Cvicek, Mis-Mas, Dal Vecio és Cenik Listino a Pri Starcu bár-ban:

Pelin movka (ju)!
 Jedin krowka (nu)!
 Pelinkovec, Travarica,
 Jedno pivec, nyalka Vica!

Suhano kuhano, vino belo,
 Ó, ó, uni, ó: brezalkoholno!

Refosk, Sladki:
 Ne most kapd ki!

Pan pen még éhes,
 Ipavec Karmen,
 A szexi *barmen*:
 Mindig készséges...

- - -

Tétova távlat-keresés: koccintás, hullámok, koccintás, hullám a hullámban...

Elvonat(k)ozások...

A létezés (folyamat) alaptétele: *a valóságot az imagináció teremti. Az imaginációt pedig: létezésünk örületével (folyamatosan) teremtjük...*

Piran / Koper felé... Első kortyok az ópiátos gyógyszerek után:
Ukk! – Ukk állom(m)ás... Iszonyú csontgyulladáás! Illa, illumin,
porc-góc nyekk, kankalin... Ó, a mutáns minimum! Sors-hézag,
velő-redő, immun-szakadék, belső vérmező...

Oda-kozma furunkulus, khá, furdancs, kín-lupus... Rezeg
a sejt-avadt degreda, ide-oda-idea: s gukkeren át a jelen(és):
motiv-a, rozsdá-da (a) köldök-rés:

mohhadir moonhadar, ráng a duk, levita hahaha, nyál-tócs a
hasa-lyuk...

Gyomrom: rom...

- - -

Karnevál helyett:

Ahol a hülyék már régen sírnak, ott a bölcs még mindig hahotázik. A humor van a legmélyebben. A humor a Mája utolsó fátyla. A legszentebb fátyol. Az utolsó valóság. A humor alatt már csak a semmi van. Az örvény...

„Élet-képek” félhomályban: anyáink, szeretőink, kutyáink
(szép sorjában): sisteregnek, mocoognak (urnákban, köcsögökben,
vázákban)...

Beleim: izzó, fortyogó kábelek,
láva-kígyók, feszülő-vergődő tekervények,
duzzadó-vonagló, éles ásványokkal, mérgezett elemekkel,
émelyítő rétegekkel
megterhelt
(organikusan is beteg)
vezetékek...

Beleim: szétrobbanó véglény-kábelek...

Hermina néni *hermineutikus* üzenete, aki régebben a vulgáris gondolkodásmód híve volt, és aki (már előző-előző életében) saját *exegiézi*t, illetve szakácskönyv-filozófiát is teremtett:

A bélbajosok ősi kapcsolatban állnak a Világkigyó romlott utódaival, és az asztrális eredetek kibogozhatatlan rokonságával. Az asztmában és bronchitisben szenvedők a logossal való kapcsolatukat nem tudják tisztázni, a bélbajos pedig a saját alvilágát nem tudja felszámolni...

Hu dor lo-émun bo-dor
talp-huduth ad-mata
eh-jeh imachem dad-tama
eszta etchem havé do-bor...

*A gyalázattól, romlástól az
angyalok keze szabadította
meg őt, és most a
megmentő kezét káromolja...*

Oj lach Chorazin, oj lach Béth-Tzaidah...
Büdös gőz párolog az ő szájából, és a tiszták elfordulnak tőle...

Ten lanu hajóm lechem chukénu – *amikor a rabló a házba tör,
szintén az eget hívja...*

Miként a meglopott is az eget szólítja (kérleli vagy szidja)...

Ébrenlétben ébredő (forróhártya-verejtékes) vergődések, a belső térben: (n)agybögő-ideghúrok, csontkéreg-forgácsok, parázsló roncsolódások...

Síp, síp, el-vonat(k)ozás, síp, síp, térd- és lábszárcsont-csonkolás... Ordíí-tóó síííp, csontsíp, dobhártya: reccs! Szúr-szúúr, üt-üt, ááá! – Oltalom! A háttérben: preparált csontváz-cimbalom...

- - -

Fél-éberség. A *leíró* egy óriási csoda-tavat örökölt. 313 bűvár segített a víz alatti város építésében... Megannyi réteges ónix, füstkvarc és akvamarin függőkert, tintakékes, opálos folyósorendszer hullámozott szabálytalanul... Ó, kristály-könyvtár, át-tetsző bútorok, átszivárgó (inverzen is vibráló) könyvek, víz- és holdfényű kódexek... Ásványidomok, habfelhő-heverők, lebegő plazma-tárgyak, egymásba tükröződő, amorf arányok... Árnyékokkal áthatott, játék(ok)osan visszhangzó illattalan illatok, légnomás-víziók, rücskös-ruganyos halzsákok, hólyagos szerkenyűk, nyugágy-légzések, púú-párnák, légbuborék-szakadékok, pezsgőzuhany-hallomások... Sokk...

Majd 11 órás vonatkozás...

Fél-álmom. A *leíró* egy víz alatti (fel-le) olvasás közben telefonhívást kap, miközben a St. Georgius-templom harangjátékát is hallja. A vonal távoli végéről, a hullámzó-berregő éterből egy ápolónő beszél: tisztelt *leíró* / *felolvasó* úr, édesanyja reggel 7 óra 7 perckor (ismét) meghalt! A május 30-i, esti halála után, ma (08. 18-án) is eltávozott... Aztán hosszas-zavaros, szürreális beszélgetés következett a megfelelő hamv-edények hiányáról, az elhunyt festmény-portróját ábrázoló hamv-vedrek terv-lehetőségeiről, a temetésen megjelen(het)ő színes lufik mennyiségéről, esztétikai csoportosításáról, de szó esett a romlandó (kagylókkal, herkentyűkkel díszített) gyümölcsöstálakról, és a korabeli, kézműves ágytálakról, sőt: Makkoshotyka és Turgonybabó régmúlt gyárainak versengéséről is! Ha az egyik gyár fél év alatt 440 000 ágytálat, 155 000 éjjeliedényt, és 130 000 irrigátort gyártott le, akkor a másik 510 000 piszoár-kagylót, 220 000 klozett-kagylót,

illetve 999 000 köpöcsészét „hozott létre”... Aaaaa! A vonal (szerepcsére) megszakadt...

Átjárások, áthallások, távoli dimenziók neszezései, érthetetlen, bizsergető üzenetek, a feloldás óhajta, ájulás az érzékeny túra, át, át az (ismert) ismeretlenbe...

Rítus! Hajnali szertartás! A költő, fehér lepelben: kutyája hamvait szórja a tengerbe...

Tenger! Igen, ismét a tenger...

Halasztások...

Édesanyám emlékének

„A Haragvó Sárga-vörös Nő tetem-trónuson ágaskodik, és hogy a gyarlóság tájáról elvonszoljon, beleket tép, és boszorkány-alakban szerzi most a járólények hasznát délkeleten Pukkaszi Asszony: ime, hódolat neki!”

A Nyolc Haragvó Némber Köszöntése (részlet *A Vétékszenyitől Magunkat Szabadító Száz Köszöntésből*).

Halasztás. Halasztja, halasztják, halasztom... Jó Anyámat, előtte pedig csodás Kutyámat... Tovább *halasztani* már nem lehet...

Jézus vagy Barabás? Jézus vagy Barabás? Jézus vagy Barabás? Barabás, Barabás, Barabás! Barabás Erzsébet: élt 67 évet (1953–2020)...

Ó, Barabás Böbe Bella! Jaj, Barabás Bonctan Berta!
Barabás partok, Barabás árok, Barabás vermekbe egyedül járok...

- - -

Tibeti Halottaskönyv. A kihullott lapok ellepik a szobát. A padlón, a falon, a beépített szekrényben forgolódom, mondat-áradatok, betűk szellemei fojtogatnak... Eltévedt *Lélekvezetők* belső szavaitól fulladok, bevérzett gyomrommal itatom fel az ólomtól mérgezett, látomásoktól zaklatott papírokat...

Émelygés, rituális emésztés... A halál belső bélyegei lehetnek szélből érthetők és álomból érthetők! – Kiáradáás... Máshol-létekre ájulás:

Ha sötétlő lény-nő nagy gerjedelemmel hasát kitárva belét kivetné, ha fekete ember, vasvesszős jönne, így szólna: eredj!, és nyakadnál fogva fekete kötélén vezetne, ha nyálkától iszamós, kiköpött fogakkal teli árokkal- és pikkelyes fallal övezett vörös erdőbe érnél,

ha levágott fejedet másvalaki vinné, ha varjak és siralmas éhség-szörnyek kísérete venne körül, ha kergekórral elegy vágyaktól vezetve menyasszonyodhoz mennél, miközben meztelenül, farkas módjára ugatnál,

ha csupaszra borotvált volnál, ha mindig el-holt társaiddal társalkodnál, ha sárgás-véres genny csöpögne köldöködből, ha hígitott szurok csordogálna bal szemedből, ha vízbe ugranál, mocsárba süllyednél, ha holtak serege venne körül (és szorongatna),

ha anyaméhbe kerülnél, s benne hálnál, ha viaskodnál, hasonmásokkal dulakodnál, ha veresbe öltöznél, s vörös füzér volna éked, ha újra meg újra vörös virágot szakítanál, ha vörös fénymáz színű hegyen kaptatnál, ha fejedre véres selyemturbánt csavarnál, ha fejedben fűzfa nőne, ha fejedben (agyvelődben) kakukk fészkelne,

ha ismét (és ismét) rettenetes sírhelyen feküdnél, ha magadvénülten vinnél bírhatatlan terhet, ha nappali sötétség támadna, nap és hold a síkra zuhanna, ha fejfelé gödörbe esnél, ha démonok seregével ropnál táncot...

Ha áttetsző könyvekben híre-sincs tájra, messzi vidékre utaznál, s onnan nem akarnál soha visszatérni: ezek s a hasonló, szorongató álom-utak, ha nincs betegség: nem biztosak, és a megfelelő szertartással megszabadulhatsz tőlük.

Ám, ha szüntelenül efféléket álmodsz: esztendőn belül meghalsz. Ha a nap meg a hold (egyidejűleg) megfogyatkozik, a síkra hull, vagy újra meg újra lenyugszik, jelenti, hogy apád, anyád vagy mestered hal meg...

- - -

A... Biológiai pokol! – Közvetíti a „plazma-szféra”, félálomban, belső tenger-mélyben, önnön láz-hullámaim csapásaitól megmeghasadva...

Az élet-oszlopok örvénylő üregeiből feketés-kénes láva lövell a felszín felé...

E kürtők organizmusát sötét és forró lüktetés táplálja...

Ezt vetíti éppen: jelenlegi létezésem...

Kovács Újszászy Péter

Pályaudvar-ország

*Elcsendesül a város széli kórus.
A kalauz vizes sapkája sajog.
Zuhog a nagyenyedi állomáson,
felfáznak a bundás angyalok.*

*Átnedvesedett napraforgómag,
a kukák alatt kólásüveg vacog.
Zuhog a nagyenyedi állomáson,
felfáznak a bundás angyalok.*

*Pocsolyába fullad a pitypang,
sínek között veréb moco rog.
Zuhog a nagyenyedi állomáson,
felfáznak a bundás angyalok.*

*Érdektelen a várakozók arca.
Agyukban monoton dallamsor robog.
Zuhog a nagyenyedi állomáson,
felfáznak a bundás angyalok.*

*Rozsdás a legtöbb vasúti kocsi.
Mindnek ablakán esőcsepp kopog.
Zuhog a nagyenyedi állomáson,
felfáznak a bundás angyalok.*

*Porszagú, sötét az aszfalt.
Hátán fáradt bakancs csoszog.
Zuhog a nagyenyedi állomáson,
felfáznak a bundás angyalok.*

*Lebetegedett minden sétány s peron.
Járdaszegélyekről süllhús-szag párolog.
Zuhog a nagyenyedi állomáson,
felfáznak a bundás angyalok.*

*Mozdony araszol a szomszéd falu felől.
Sziszegésében unalom lobog.
Zuhog a nagyenyedi állomáson,
alszanak a bundás angyalok.*

Carl Larsson (1853–1919) festménye

Pruzsinszky Sándor

Keserű

Deddyt, a keserű bohócot nem kedvelte senki. Mindenkihez volt mindennap egy-egy goromba szava. Különösen Lillyt, az Afrodité Cirkusz ifjú légtornásznőjét szerette megcélozni beszólásaival.

Most is, ahogy ott állt a manézs és az üres nézőtér sarkán, fejcsoválva figyelte, ahogy Lilly, „az angyali légtornász” – ahogy a plakát hirdette – „különleges, a maga nemében páratlan szabadulós számát” próbálja. Igazából nem lehetett tudni – talán ő maga sem tudta volna konkrétan megnevezni –, mi piszkálja Deddyt a szép légtornászlány mutatványában, hacsak nem a merészsége. Lilly ugyanis a manézsban térdelt, kalitkába zárva, s a hátából két hófehér angyalszárny nőtt ki. „Micsoda blódség”, morogta a bohóc jól hallhatóan, miközben az ingujjra vetkezett zenekar dobpergésére a lány, szétfeszítve a kalitkát, mintha repülne, felemelkedett a zsinórpaddás felé. Angyalszárnyain kék, zöld, piros fények játszottak, miközben, átugorva egy trapézra, mint a vadászó kőszáli sas, egészen szélesre tárta őket. A testhezálló akrobatamezét ágyéktájon és a melle körül flitterek borították, aranyszőkére festett haja zuhatagosan lobogott. Kipirosított ajkán műmosoly. Csak az nem kívánta meg, akiben béna harag rágott. Odafent, a trapézon a lány érzeki, egyben ironikus mozdulattal domborította ki mellét, riszálgatta szív alakú fenekét, és kihívóan a bohócra hunyorgott.

Deddy elfordította a fejét, mintha szemébe hullott volna a gunyoros kacsintás. Többen – a társulat tagjai közt terjedő pletyka szerint – tudni vélték Deddy látható ellenszenvének okát: állítólag Lilly rajtakapta a bohócot, amint bekukucskál öltözője kulcslyukán. A szép artistanő ifonti gögijében azt merete volna kérdezni Deddytől: „Keresel valamit, púposkám?” Ez persze csak cirkuszi legenda. Mégis, mi tagadás, van némi igazság benne: Deddy háta ugyanis, enyhén szólva, nem egyenes: inkább lefe-

lé hajlik. Ez minden bizonnyal a könyvtáros korában elolvasott tengernyi könyv káros hatása. Előnye viszont, hogy segítséget nyújt a bohócszerep – a világ fordított működését megtapasztaló kisember – hiteles megformálásához, egyben a megfontoltság és bölcsesség csalóka látszatát kölcsönözi Deddynek...

Tán épp ennek köszönhette, hogy a társulat egy éve – halk nevetések közepette – épp őt, az örök kívülállót választotta szak szervezeti bizalmivá. „Piffpaff, én mondtam nekik, hogy téged válasszanak – vigyorgott Piffpaff, a harcsabajszú igazgató s egyben porondmester –, te vagy rá a legalkalmasabb, mert téged úgyse vesz komolyan senki.” „Marha!” – reccsent rá Deddy, s e villanásban felizzott a két férfi közt soha ki nem hunyó ellenszenv. Piffpaff a fegyelem bajnoka: nem tűr lazaságot a cirkuszban, egy elhullajtott papírfecni a nézőtéren éppúgy felbosszantja, mint a műsoridőtől való legkisebb eltérés, és Deddyvel bizony néhányszor már meggyűlt a baja. A keserű bohóc ritkán tudja úgy összeszedni magát, hogy pontosan a megadott időben elkezdhesse a számát, mely most „A bohóc temetése” címet viseli. Deddy arca ilyenkor kerek, fehérre mázolt, két szeme körül hüvelyknyi átmérőjű, fekete karika, szája négyszögletes, csokornyakkendő formájúra festett száj, mely egyszerre fejez ki sírást és nevetést. A kackiásan félrebiccenő, csúcsos-pöttyös sipka alól kikandikáló, lila ökörhólyag nem a hajzatot, hanem a kopaszságot mímeli. Elég megjelennie, hogy a dolgok rögvest ellene forduljanak. Hogy a porondra lépjen, ki kell nyitnia egy ajtót: mondani sem kell, hogy kezében marad a kilincs. Aggályosan dugja vissza a helyére, az persze, mihelyt belépett rajta, megint kiesik. Bozontos, feketére festett szemöldöke megdöbbenést kifejezve felszökik a homlokán, tátva hagyott szája meg lefittyed, éreztetve, hogy a keserű bohóc nem szereti a világot, de szeretné megérteni. Lá zadó mozdulattal löki vissza helyére a rakoncátlan kilincset, de rögvest meglakol: az ajtó recsegve szétreped, lécekre esik szét, az egyik fejen találja Deddyt. Nincs kegyelem: előront Piffpaff porondmester, s azt harsogva: „Balfácán, balfácán!”, körbe kergeti Deddyt a porondon, végül a fején töri szét a lécet. A bohóc

elmenekül, de aztán makacsul visszajön, kezében egy trombitával. Megfújja, de a trombita hangja rekedt, és mintha sírna, víz csurog belőle. Eldobja, és egy hegedűt vesz elő. Édesbús dallamot játszik rajta, de mielőtt befejezné a számot, megint előjön Piffpaff, és elveszi tőle: „Túl hangos vagy, Deddy, fölébreszted a nézőket!” Akkor a keserű bohóc egy öklömnyi hegedűt ránt elő valamelyik zsebéből, ujjnyi vonóval, és azon cincogja el halkán ugyanazt a dallamot. „Gúnyolod a közönséget? Takarodj!”, üvölt rá Piffpaff, és durván fenékbe rúgja Deddyt, akinek a buggyospöttyös nadrágjából akkora porfelhő száll fel, hogy az első sorban ülő nézők prüszkölnek tőle. Jajgatva iszkol kifelé, útközben még a megmaradt ajtókeret is a fejére omlik. Az örök vesztes ő, a győztesek létének értelme – igazi sikerszám. Van-e, aki nem tapsol, csak hogy sajnálhassa?

Ezután jön az Angyal, akinek sikerül megszabadulnia sorsától – a ketrectől –, és íme, fel is röppen a mennybe – vagyis a zsinórpadlásig –, a bohóctól megtagadott győzelem bájos apoteózisaként. A közönség ujjong, boldogság kerülgeti. Nem tudhatja, hogy mindez Deddy agyában fogant, ő lévén a műsor rendezője is.

Két gyászhuszár koporsót hoz a manézsbá. Leteszik a porondra, bejön Deddy a kis hegedűvel, és újra játszani kezdi rajta a mélabús tremolót. Bejön a porondmester is, elismerően kezdi ráz a bohóccal, majd búcsúölelés következik. Piffpaff könnyezik, Deddy együttérzőn nagy pöttyös zsebkendőt nyújt át neki. A porondmester tüszögve, ünnepélyesen megtörli a szemét, és harsogva kifújja az orrát. Aztán intésére a két gyászhuszár felnyitja a koporsó fedelét, és megpróbálja belegyömöszölni a visitva ellenálló Deddyt. Nem sikerül, együttes erővel sem, mire Piffpaff kiszalad, és behoz egy fejszét, amellyel megpróbál lenyesegetni néhány kiálló testrészt. Deddy erre rémületében összehúzza magát koporsóméretűre, így már beleszuszakolják. A fedelét Piffpaff lezárja egy nagy kulccsal, amelyet elégedetten zsebre vág. A hegedű a porondon fekszik. „Avanti!”, kiáltja Piffpaff. A gyászhuszárok rogyadozva emelnék a koporsót, de az e pillanatban reccogva széthasad. Deddy mosolyogva lép ki a deszkák közül, és

láss csodát: kezében újra ott az öklömnyi hegedű. Ismét elkezd játszani, ezúttal Haydn *Búcsúszimfóniáját*. A diadalmas hegedűvel a kezében, peckes léptekkel kísétál a manézszból. Piffpaff és a gyászhuszárok utána vetnék magukat, de mintha ólomból lenne lábuk, vagy az édesbús dallam rájuk tekeredne, fogcsikorgató erőfeszítésük ellenére csak helyben képesek futni. A keserű bohóc a zene hatalmával béklyózta le üldözőit, akik tehetetlen dühükben most egymás torkának esnek... A közönség visít a nevetéstől, csak a legelső sorban könnyezik egy ványadt öregember. Talán egyedül ő értette meg *A bohóc temetését*. „Nem is olyan rossz arány”, gondolja Deddy.

„Gratulálok! – szép, izmos női kéz szorítja meg az övét a takarásban. – Ki se néztem volna belőled!” És Lilly keze hosszan szorítja Deddyt. „Oly szép volt, csaknem elbögtem magam.” Ezek a szavak visszhangoznak beteg szívében, ahogy az öltözőjébe bezárkózva lehuppan varietétükre elé. Őszülő hajáról leveszi a csúcsos bohócsipkát meg a lila hólyagot, púpos válláról letépi a fehér pöttyös gyászkabátot, s a tükörbe mered. Ijesztő szellemarcot lát kirajzolódni a sötét háttérből. „Huss, eredj innét! – mondja neki félhangosan –, ma meg vagyok elégedve magammal: akadt közöttük egy, akit megértett, hát nem csoda?” És szemének apró hunyorítása elárulja: Deddy boldog. Közben a kis mosdótálat maga elé téve kezdi letörölni a szeme körüli sötét karikákat, a szája torzulását. Az elmázolt festék most meg hirtelen mintha valami Krisztus-arcot mutatna a tükörben. „Az elszabadult fantáziám – legyint rá –, mindig rákapcsol, ha fáradt vagyok... Lehet, hogy nyugdíjba kéne mennem?” De valami azt súgja neki: ezzel a számmal alighanem élete csúcsára jutott! Végre megtalálta azt a formát, amit mindig is keresett. Azelőtt ő is hitt a régi, hatásos bohóctréfákban: az önmagukba csukódó székekben, dupla fedelű ládákban, felrobbanó pudingokban. De valami hiányzott, amit most végre megkapott. Az öregember az első sorban, aki könnyezett azon, amin a többiek kacagtak? Tényleg elég lenne neki? Vagy inkább Lilly kézszorítása? Valami titkos balzsam volt abban az érintésben. Elmulasztotta szívének szorongását. Az arca,

ahogy lemosta róla a háromféle festéket meg az alapozót, furcsán ünnepélyes lett, mint valami antik madárjósé, aki jó okkal késlelteti a verdikt kimondását. Felállt, s maga elé mosolyogva egy régi számából kölcsönzött körtáncot lejtett. Majd újból a tükör elé ült, és az asztalka fiókjából egy nagyalakú fényképet vett elő. Amatőr felvétel volt, kinagyított. Lillyt mutatta a trapézon: egyik kezével a kötélbe kapaszkodik, másikkal csókot hint a közönségnek. Angyalszárny nélkül, de csaknem meztelenül: a lámpák kettős fénye úgy rajzolja ki teste körvonalait, kissé elmosódva, mintha egyenest az égből érkezne. Deddy arcához szorította a fényképet, és gyerekes csókokkal halmozta el.

Ekkor kopogtak az öltöző bezárt ajtaján. „Mit akartok?“, szólta ki barátságatlanul, és ijedten dugta vissza a képet a fiókba.

Lilly jött be, mögötte Piffpaff. Aztán egy nyakkendőes ember, a minisztériumból. Aztán a többiek, az egész társulat. „Gratulálok, barátom!“, kiáltotta kikiáltó stílusban a porondmester-igazgató, és váratlanul, sután megölelte őt. A nyakkendőes ember fekete táskájából elővett egy aranyozott szélű papírlapot, és olyasmiket mondott, hogy „A bohócnak igenis fontos társadalmi feladata van“, meg hogy „példamutató az az összefogás, amit az Afrodité Cirkusz művészei produkáltak, hogy kitűnő művésznünk ezzel a briliáns produkcióval koronázhassa meg életművét.“ A nyakkendőes átadta az oklevelet Deddynek: „Az év legjobb bohóca“, ez állt rajta. Pezsgőpukkanás, koccintás. Csodálkozó, irigykedő arcok sorfala. „Közeledek, tehát távolodom“, gondolta Deddy, és legszívesebben elszaladt volna előlük. De Lilly karon fogta, és a szobája ajtajáig sétált vele. „Bejössz egy percre?“, kérdezte. Sötét szeme vágytól csillogott.

Deddy megdermedt: ez hát a pillanat? Ilyen hirtelen, erőszakosan tör rá? Negyven év korkülönbség: eddig nem gondolt rá, de most félelemmel töltötte el – őt, a bohócot! –, hogy nevetségessé válhat. Kétségbeesetten mosolygott a lányra. „Most... most még nem lehet – motyogta –, egy fontos telefonhívást várok... Majd utána bekopogok, jó?“

„Kopogj csak“, csapta rá az ajtót Lilly, és Deddy megint ugyanazt az apró, szűrő fájdalmat érezte a szíve táján, amit néha elő-

adás előtt. Bement a szobájába. Képek peregtek előtte: egy fekete hajú és szemű műlovarnőről, aki órá – miután egy bűvésszel megszökött – csak a Hold szerelmét hagyta örökül.

Azért nézte most is sokáig a Holdat. Aztán halkan kopogott Lilly öltözőjének ajtaján. Semmi válasz. Fülét az ajtóra tapasztotta: valami neszt vélt hallani. Talán suttogást. Eszébe jutott a pletyka, ezen elmosolyodott. De a kulcslyukon keresztül Lilly sminkasztalkája előtt Piffpaffot látta ülni. Hosszan magyarázott a lánynak, amiből ő csak annyit hallott ki, hogy „fölfelé menesztek”. „Szegény Deddy”, mondta erre a lány unottan, és Piffpaff ölébe ült. „Senki se fog sírni utána, igaz?” kérdezte a porondmester, és belesókölt az artistanő fehér hattyúnyakába.

A bohóc, mintha meglőtték volna, visszatántorodott a kulcslyukról.

Csak másnap este keresték. Már elkezdődött az előadás, amikor rátörték az öltözője ajtaját. Deddy a sminkasztalnál ült. Hallott volt, de csodálkozó, tágra nyílt szemmel nézett a tükörbe.

Lajtos Nóra

mindörökké nagyapa

nagyapámnak akkor lett vastagbélrákja, amikor el kellett adnia a lovait, nem tudta feldolgozni, hogy eljárt felette is a szilvapálinkás idő, s ebben a megrészegült jelenben már nem stráfszekérrel hordják a szenet, amit ő mázsaszámra lapátolt fel, s erős karján, mint a térképen a folyótorkolatok, úgy duzzadtak az erek, az izmok, majd hazahajtott, kikötötte a lovakat, abrakot adott, motyogott is mindig – szalmaszállal a szájában – nekik valamit, olyankor érdes tenyerével végigsimitotta a lovai nyakszirtjét, majd megpatkolta őket, lábukat indigókék kötényében az ölébe vette, a patkószegeket én adogattam neki, amikor beléjük ütötte, rándítottak egyet a lábukkal, és közben arra gondoltam, hány kalapácsütésnyi a fájdalom, amit ki kell bírni, amikor a lovakat el kell altatni, mert gyógyíthatatlan, kiöregedett pejek, istállószagú a múlt, az időt össze kell seperni az udvaron, és többé nincs miért felkelni éjjeli kettőkor, nincs kiket megitatni, és ez nagyon tud ott legbelül szűrni, maradnak a kútmélységű hegek, nagyapa kiapadhatatlan légertörténetei a szalmalevesről és arról, hogy mindig középen kellett menni a hármas sorban, az árok mellett vezényelt osztagban, mert ha valaki a szélen a fáradtságtól felbukott, azonnal belelőtték az árokba, ezért kellett hát középen menetelni, hogy ha megrogyott is a térd, a két szélső bajtárs a hónaljnál fogva megtartotta őt, amíg erőre nem kapott, s közben a családjára gondolt, mert csak így lehetett kibírni a hűgyszagú vagonokban utazásokat, a könnyező sírásásokat, és a vágóhídra vezető, gyomorszorító útját a lovaknak, amikor is elmaradoztak a jókedvű kurjantásai nagyapának, valami nagyon összetörhetett benne, talán az emlékek vizespohara, amelyből nagyokat kortyolt még egy márciusi éjszakán, aztán odahívatott magához, és én nem tudtam, hogy ilyen halk szavú lesz a vég, ahogy odasúgta a fülembe, még ma is hallom: becsületesen élni,

*kislyányom, becsületesen élni, ez a legnagyobb dolog,
a legfontosabb a világon.*

mindörökké nagy

*amikor kiderült nagyiról, hogy nagybeteg,
mondtam, hogy vigyük ki Amerikába, ott biztosan
meg tudják gyógyítani, mindenhová húzgáltattam
volna szegényt, míg végül megértettem, hogy
foltos kis csillagok vannak a testében:
a tüdőben, a májban, a vesében, szóval erre mondják,
hogy menthetetlen, de ez csak egy orvosi műszó,
amit el kell fogadnunk, de mi van, ha nem akarjuk,
mert közben esziünkbe jut a folyós tejbegríze, a levetetett
szemölcsének helye az orránál, a hattyús úszógumim, ahogyan
tartotta, míg én belemásztam, a kötőtűje, amint különös
alakzatokat írt le vele, egy sima, két fordított, egy sima, két
fordított, és így tovább, így fogy el az életünk is, mint a fonal,
persze most illene ebbe a versbe Morta, aki a római mitológiában
életünk sorsfonalát elvágja, de nagy nem hitt a Moirákban,
ő az Úrjézuskrisztusban hitt, a lányában hitt, az unokáiban,
a savlekötőben és az Eleniumban, az élére vasalt ágyneműkben,
a cimmerfrájos vendégeiben, a gyöngyházfényű rózsafüzérében,
olyan gyorsan morzsolgatta, hogy én csak néztem, mennyi Miatyánk
kell vajon az üdvözüléshez, nagy, te már tudod, amit én még csak
sejteni merek, hogy odaát kötsz nekem egy hosszú éjszakát,
amit végre végigaludhatok, úgy, hogy közben csak téged látlak,
amint fényesre pucolod nagyapám lábán a csizmaszárat, ahogyan
megpirítod a tarhonyát, és üvegesre a hagymát, hagymaszagú lesz
abban az álmomban az otthonkád, lepattogzanak róla a gombok,
kicsi kis emlékdiribek-darabok, jó lesz zsebre vágni őket, hogy ha
majd felébredek, valamivel bizonyítani tudjam, nálad jártam át-
utazóban, és akkor, ha véresre kaparom az öt sebem, ki fog
belenyúlni, hogy meggyőződjön róla: én vagyok-e a Megváltó?
vagy csak egy elmebeteg unoka, akiben kicsi kis harangok szólnak:
Dicsőség a magasságban Istennek: Gloria in excelsis Deo!*

Bene Zoltán

Mandola története

(Részletek)

16. fejezet

Fekete macska (1994)

Az umeái kilenc hónapot követő nyárra P. úgy emlékezett vissza, mint élete legszebb időszakára. Nemcsak azért, mert Mandola mellett továbbra is nagyszerű volt létezni, hanem azért is, mert Norrland után otthon mindent szebbnek látott, holott valójában ugyanolyan szürke és koszos volt a város, mint korábban, s mint egész Kelet-Közép-Európa azokban az években, és még sokáig azt követően is. Ennek ellenére P. úgy érezte, virágba borult körülötte az élet. A levegő íze, zamata, a színek intenzitása, a szél járása, a mozdulatok íve, a falevelek susogása és az összes ehhez hasonlatos, megszokott, unásig ismert, közhelyes jelenség egytől egyig ámulatba ejtette.

– Most jobban szeretek itthon, mint valaha – vallotta be Mandolának. – Hiába látom a hibákat, visszásságokat, az elmaradást, a bajokat, mégis...

Elhallgatott, megdörzsölte a szemét, mint ébredés után szokta.

– Perverz vagyok, nyilván – vonta le a tanulságot nevetve.

– Az bizony – hagyta rá Mandola.

– Amiképpen te is – ölelte magához a lányt. – Hiszen a csúnya férfiakhoz vonzódsz.

– Én hozzád vonzódok, nem a csúnya férfiakhoz – igazította helyre Mandola. – Utálok, amikor ilyeneket zagyválsz!

P. vigyorgott, akár a tejbetők. (Jóllehet gőze sem volt arról, miként vigyorog a tejbetők, ennek ellenére úgy vélte, amit művel, ezzel a hasonlattal volna leírható a legszabatosabban.)

– Tulajdonképpen miért is neveztek el téged a szüleid Mandolának? – kérdezte P.

– Ez már sokakat érdekelt – Mandola hangjából mintha szomorúság szűrődött volna ki.

– Haragszol?

– Nem. Csak eddig még senkinek sem válaszoltam.

A lány elhúzódott P.-től, de a kezével továbbra is hozzáért.

– Apám fiút akart. Anyám is. Csalódtak, amiért lány lettem. Annamarinak akkortájt vették ki a manduláit, hát apám úgy gondolta, majd én leszek a vigasz, a kárpótlás a veszteségéért. Mivel azonban Mandula nevet nem jegyeztek be, hát Mandola lettem.

P. azonnal megbánta, hogy feszegette a dolgot.

– Ez borzasztó – csúszott ki a száján.

– Én megszoktam. És nemcsak a nevet.

P. magához húzta, gyöngéden simogatni kezdte a tarkóját. Úgy érezte, jobb, ha hallgat. Amúgy sem tud sokat a családi életről. Neki például csak féltestvérei voltak. Akiket alig ismert. Akkoriban kapott egy fényképet az apjától. A négyéves hűgárol, Kincsőről. Sem kísérelével, sem egyéb nem érkezett a fotóval, csak a kép hátuljára írták rá az adatokat: Csónakos Kincső, születési dátum. P. gyakorta feledkezett bele a képbe. Nehezen tudta volna megmagyarázni, miért, de szívesen nézegette a féltestvérét. Csak úgy. Egyáltalán nem hasonlított rá. Amennyire föl tudta idézni, az apjára sem. Mindenesetre szokásává vált, hogy a fotót a kabátja belső zsebében, egy bérlettartó tokban magánál hordja.

Korábban egy öregasszony képét hordta így, belső zsebben. Az antikváriumban vásárolta azt a képet, s a kocsmában néha megmutatta alkalmi ivócimboráinak. Azt állította, a nagyanyját ábrázolja, aki fölnevelte.

– A szüleim disszidáltak Ausztráliába, amikor én fél éves voltam – mesélte alkoholtól rekedtes hangon. – A nagyanyám vett magához. Úgy volt, hogy anyámék majd kivitetnek magukhoz, de ebből nem lett semmi.

A kocsmatöltelékek mind együtt éreztek P.-vel, kérdezték, aztán nagy komolyan bólogattak a válaszaira, okoskodtak, tanácsokat osztogattak. P.-t furcsa elégedettséggel töltötte el a reakciójuk, homlokredőik és fátyolosan elérzékenyült tekintetük. Ettől

függetlenül nem értette, miért játszik ilyen ostoba játékokat. Néha azt sem értette, miért hívja meg a Papa nevű hajléktalant (olykor más fedélnélkülieket is) babgulyásra az alsóvárosi Tóth Vendéglőbe. A babgulyás kiváló volt, Erős Pistát is kértek hozzá mindig, s a forró levestől és a csípős paprikakonzervtől szakadt róluk a víz evés közben. Csipetke és hús bőséggel került a babgulyásba, szinte megállt benne a kanál, olyan sűrű volt ez az igazi egytálétel. A fehér kenyeret kicsike kosárában szervírozták mellé, P. és Papa a kezükkel törték, általában tunkoltak a levesből, s úgy tolták a szájukba. Közben fröccsöt ittak, néha kevertet vagy Hubertust is, netán körtepalinkát. Akkoriban a cider nevezetű ittról még hírből sem hallott P. És Papa sem, aki a jogi kar félbehagyása, azaz évtizedek óta élte a csövesek életét, a szakállán csorgott a babgulyás vöröses leve, és morzsák ragadtak a bajuszára. Mandola sosem tartott velük. Sem a babgulyást, sem az alsóvárosi Tóth Vendéglőt nem kedvelte, Papa pedig elszomorította.

– Nehezen viselem a tehetetlenséget – mondta egyszer P.-nek.
– Szeretnék segíteni rajta, de képtelenség...

1994 nyarán P. a lakásában (pontosabban az anyja lakásában) élt Mandolával. Kéthetente elutaztak Mandola szüleihez, a szomszéd megyében fekvő kisvárosba, ahol P.-t nem látták szívesen. Bár hol jobban, hol kevésbé igyekeztek leplezni az ellenszenvet, kezdettől fogva nyilvánvaló volt. Mandola apja korábban sofőrként dolgozott a helyi termelőszövetkezetben, majd a privatizáció után munkásokat fuvarozott az egyik útépítő vállalatnak; a felesége a bölcsődében főzött az apróságoknak. Már az első alkalommal, amikor Mandola bemutatta nekik P.-t, nehezen leplezték a csalódásukat.

– Nem valami jóképű ez a srác, sőt, őszintén szólva kimondottan csúnya – jelentette ki Mandola anyja. P. véletlenül hallgatta ki a dialógust. A fürdőszobában álldogált a mosdó előtt, a tükörben meg tudta volna számolni sovány felsőtestén a bőrének feszülő bordákat. Az ajtó elvetemedett, nem bírta rendesen bezárni, csak behúzni, így, ha egy kicsit hegyezte a fülét, tisztán hallott mindent, amit a fürdőszobával szembeni nappaliban beszéltek. És mi tagadás, ő bizony hegyezte.

– És hülye is lehet, mert úgy dadog, mint egy idióta – tódított Mandola apja.

P. valóban hajlamos volt a dadogásra, kivált, amikor zavarba jött. Márpedig Mandoláéknál zavarba jött. Nyilvánvalóan okkal.

Mandola nővére, Annamari és a barátja, Zsolti pontosan anyyira kedvelték P.-t, mint a szülők. Amikor négyesben elmentek a közeli holtágra fürdeni, teledobálták a fülét sárral. P. frusztrációját tovább fokozta, hogy Zsolti ritka szép férfi volt, mellette még nyomorultabbnak érezte magát. Építőmérnöknek tanult a fővárosban. Az ösztöndíját azzal egészítette ki, hogy képzőművészeti iskolákban állt modellt – meztelenül.

– Ez normális dolog? – morfondírozott P., amikor Annamari és Zsolti elmentek a büfébe. – Olyan kurválkodásféle, nem?

– A nővérem barátja – vetett rá Mandola egy rosszalló pillantást.

– Attól még éppen...

P. szívesen kifejtette volna bővebben, hogy pontosan miként is gondolja, ha rájuk nem köszön valaki. Egy korukbéli fickó, egyértelműen helybéli.

– Balázs – nyújtott a kezét P.-nek.

– Csónakos Csaba – dörmögte P. – De csak P.-nek hív mindenki.

Közben arra gondolt, mennyire utálja azokat az embereket, akik kizárólag a keresztnévükön mutatkoznak be. Pár percen belül aztán ezt az egy keresztnéven bemutatkozót még az áltagosnál is jobban rühellte. Addigra ugyanis kiviláglott, hogy Mandola és Balázs együtt jártak a középiskola utolsó két évében; sőt, kicsit még azt követően is. P. nem nagyon tudta kezelni a helyzetet, és ezt nehezen leplezte. Zavartan feszengett, a körmeit bámulta.

Amikor Annamariék visszatértek, bementek a vízbe, labdázni. P. messze a legügyetlenebbnek érezte magát. Teljes joggal. Cicáztak, vagyis négyen passzolgattak egymásnak, az ötödiknek, azaz a cicának pedig meg kellett szereznie a labdát. Ha sikerült, helyet cserélt azzal a játékosal, aki utoljára passzolt – rosszul. Valahányszor P.-re került a sor cicaként, igen sokáig tartott, amíg elcsípett egy-egy átadást. Amikor Zsolti volt a cica, többször ráugrott P.-re, mintha a labdáért vetődött volna, magával rántotta a

víz alá, s egyszer még jól gyomorszájon is vágta. Amikor ezt este megemlítette Mandolának, a lány csak legyintett.

– Néha hisztis vagy, tudsz róla?

P. tudott. Tisztában volt minden rossz tulajdonságával. És alig várta, hogy visszautazzanak a városába, ahol ezek a rossz tulajdonságok kevésbé szembetűnőek. Minden hétvégén, amikor Mandola szüleinél jártak, csak erre vágyott: a hazatérésre, a szabadulásra. És nemcsak azért nem szeretett ott lenni, mert érezte, mennyire nem kedveli őt Mandola családja, de azt is nehezen viselte, ahogyan Mandolával bánnak. A szülők bálványozták Annamarit, és meg sem kísérelték a kisebbik lányuk előtt titkolni, hogy a nővére kedvesebb a szívüknek. P. erről mindössze egyszer próbált beszélni a kedvesével. Kevés sikerrel. Mandola gyorsan elterelte a szót. Az viszont ennyiből is egyértelműnek tűnt, hogy tisztában van a helyzettel. Mellesleg Annamari is ott rúgott a hűgába, ahol csak tudott. P. úgy látta, egészségtelenül féltékeny rá, mert Mandola szebb nála, ráadásul ritka természetességgel viseli a szépségét.

Utolsó közös nyaruk utolsó hétvégéjét Mandoláéknál töltötték. Amikor a szokás szerint elviselhetetlenül hosszúra nyúlt két nap végén hazatértek, P. leszaladt még a boltba egy üveg borért, hogy poharazgatás közben kellemesen elbeszélgethessenek gertyafény mellett. Ahogy az éjjel-nappali üzlet felé igyekezett, átszaladt előtte egy fekete macska. Ez Angliában szerencsét jelent, Magyarországon azonban pont az ellenkezőjét. Egyesek ilyenkor megállnak, forognak, köpködnek, imákat mormolnak. P. csak ment tovább. Folytatta az útját, mintha mi sem történt volna. Így aztán esélye sem maradt. Ezután már semmilyen módon nem kerülhette el a balszerencsét.

17. fejezet

Banalitás (2017)

P. egy hosszú, forró nyáron három hétig osztotta meg a lakását Aisával, a perzsa macskával. Aisa rendes körülmények között P.

ismerősével, a babaarcú Biankával élt édeni békében és paradicsomi harmóniában, ám Bianka, életében nem először (és vélhetően nem is utoljára) szerelmes lett, a szíve kalapált, a hormonjai tomboltak, elutazott hát új kedvesével a görög szigetekre, hogy a homokban heverve süttesse magát a nappal, bűvárszemüvegben riogassa a tengeri élőlényeket, s nem mellesleg naponta több alkalommal üzekedjen kidolgozott izomzatú, szenvedélyes szerelmével. P. szívesen gardírozta Aisát a lány távollétében, Royal Canin Persian táppal etette, napi kétszer kidobta az ürüléket és három-négyszer a vizelettől összeállt pogácsákat az alomból a vécébe, fésülgette a szőrét, és vakargatta az állát meg a füle tövét. Aisa hálából P. arcán aludt. P. minden reggel szőrrel teli szájjal ébredt, s hálát adott gyomra permanens rakoncátlankodásáért, ami miatt fölkelvén ágyából nem muszáj rögvést kávéval indítania a napot; s így nem kell a fogai között burjánzó macskabundán átszűrnie a feketét, ehelyett ráérősen, hovatovább kényelmesen és nagy türelemmel kitisztogathatja a szájüregét.

Szinte rutinszerű egyhangúsággal telt az idő. Percre perc, napra nap, hétre hét. Aisa többnyire szundikált, P. hébe-hóba elintézett egy-egy üzleti telefont, nagy ritkán ellátogatott kedvenc kávézóiba, megivott egy-két üveg cidert, leginkább azonban a macskát csodálta, ahogy alszik / ül / nyújtózkodik / sütteti a hasát a nappal / mosakszik / ásítózik / álmában rugdos / fejével döfködi a lakberendezési tárgyakat / iszik a csapról / nyújtózkodik / lustán pofozgatja az állólámpa zsinóron csüngő kapcsolóját / belepréseli magát a nálánál két számmal kisebb dobozba, amiben P. a postán rendelt könyveket kapta / betelepszik P. üres laptoptáskájába / az ablakban ülve figyeli az utcai forgalmat és így tovább. Ezzel foglalatoskodott akkor is, amikor Kincső állított be hozzá.

Kincsőt ugyanazon apa nemzette, mint P.-t, csak míg ő az atya első, addig a lány a második házasságából született. Utóbb egy harmadik, majd egy negyedik frigy is gyarapította a családot, ám az azokból származó testvéreit P. nem szívelte, következésképpen nem is tartotta velük a kapcsolatot. Ezzel szemben Kincsőt

módfelett kedvelte. Nem utolsósorban azért, mert lélegzetelállítóan vonzó teremtés volt.

– Ha nem számítana otromba vérfertőzésnek, bizony szívesen megprüttykölnék – morogta a húga fülébe, valahányszor üdözlésképpen két oldalról orcán pusztították egymást.

– Ha nem lennél olyan ronda, mint amilyen vagy, még akár fertőznék is veled egy kis vért – vágott vissza Kincső minden alkalommal, azzal késedelem nélkül belekezdett valamelyik végeérhetetlen történetébe. P. mindig élvezettel hallgatta a féltestvére parttalan, csapongó fabuláit, úgy érezte, élettelt töltik tele tetőtől talpig. Ám ez alkalommal Kincső nem mesélt. Frissen diplomázott, PhD-re készül bölcészsként valami meghatározó ősz eleji konferenciára készült.

– Dolgozni jöttem, bátyó – szögezte le komoly ábrázattal. – Bezárkózom a szobámba, akár egy penitenciát tartó apáca – tudniillik P. odáig jutott húga iránti rajongásában, hogy külön helyiséget tartott fönn számára a lakásában –, és írok, vagyis püfölöm a laptopom. Cefetül komoly lesz ez a konferencia. Ha már fölvetek a doktori iskolába, kellően emlékezetes antréről kell gondoskodnom.

Kincső elvonult. P. buzgón helyeselt. Tudta, hogy előbb vagy utóbb ügyi elérkezik az ő ideje.

Előbb érkezett el, mint várta. Alig telt bele két óra, Kincső máris előbújt remetei magányából.

– Elakadtam – közölte. – Ráadásul éhes vagyok.

Míg P. főzött, Kincső egy konyhaszéken kuporogva a konferencia fontosságáról fecsegett.

– Nőirodalom, érted te ezt, bátyó?

– Nőkről szóló? Netán olyan, amit nők művelnek?

– Hát ez az! – kurjantott a lány.

– Ez? Mi? – értetlenkedett P.

– Mind a kettő lehet – mosolyodott el Kincső.

– És te? – kíváncsiskodott P., miközben a serpenyőben sült húsokra szórta az apróra vágott medvehagymát. – Honnan közelítesz?

– Czóbel Minkáról írok – jelentette ki a lány méltóságteljesen. P. hümmögött valamit, bár fogalma sem volt, ki a csuda lehet a szóban forgó személy.

– Ismered?

– Hallottam már róla – dünnyögte óvatosan. Világéletében atól rettegett, hogy a húga egyszer csalódik benne.

Kincső ügyet sem vetett a bátyja esetlen föllentésére és ordító tájékoztatására.

– Fenét hallottál! – nevetett. – Pedig kifejezetten izgalmas jelenség.

– Ebben biztos voltam – sóhajtott megkönnyebbülten P.

– Egyik levelében azt írta az anyjának, akit amúgy mamszinak szólított, hogy a Marsban áll, szemben a társaságával, akik a Szaturnuszban.

– És ez alatt mit értett?

– Majd elolvasod a tanulmányomban. Ezt fejtegetem benne. Meglehetősen széles kitekintéssel.

– Mindjárt kész a kaja. – P. hangja nem nélkülözte a büszkeséget: tudta, hogy a lány odavan a főztjéért.

– Utálta a banalitásokat, ebben az említett levélben is panaszkodik rájuk – mélézött Kincső.

P. leemelte a serpenyőt a tűzhelyről, közben, túlzottan komoly képet vágva, így szólt:

– Az élet, amennyire én meg tudom ítélni, banális. Szemben a főztőmmel, ami zseniális, különleges és fantasztikus. Valódi gasztronómiai kiejutazás!

Kincső fölnevetett.

– Akkor hát együnk!

És ettek. Evés után P. bemutatta Kincsőt Aisának. A perzsa épp akkoriban ébredezett.

– Nem túl aktív állat – jegyezte meg P.

– Illik hozzád – évődött a lány, megsimogatta a macskát, és visszavonult. Aisa kisvártatva utánasomfordált. Bekéredzkedett a szobába. És bebocsátást nyert.

Odakinn erősen tűzött a nap. P. leeresztette a redőnyöket. Nem sötétített be teljesen, csak amolyan jótékony félhomályt teremtett

maga köré. Szerette az ilyen fényviszonyokat. Egy ideig a testvére szobája felől érkező neszekre fülelt, de egyre ritkábban hallott moztást vagy bármi egyéb zajt. Csönd telepedett a lakásra, talán az egész városrészre, netán a fél világra. P. csak ült a kanapén, meredt maga elé. Tengermélyi, finoman búgó némaság dorombolt a fülében. Mintha én volnék az egyetlen élőlény ezen a bolygón, morfondírozott, pontosan olyan érzés. Mintha itt sem lenne Kincső és Aisa.

– Pedig mind a ketten itt vagyunk – ereszkedett a szófára méltóságteljesen, mégis hangyányit esetlenül egy igen elegánsan öltözött hölgy. Mintha egy kosztümös filmből lépett volna elő. P. nem ijedt, és nem is lepődött meg. Tisztában volt azzal, hogy álmodik. Gyakorta álmodott rémisztően valószerűeket, amely képek minden átmenet nélkül törtek rá: egyik pillanatban még éberén tűnődött valamin, a következőben már álmodott. Eleinte megrettent ezektől a váratlan képzetektől, utóbb azonban hozzászokott a jelenséghez, és az esetek túlnyomó többségében meg tudta különböztetni a valóságot a káprázattól. Nem ritkán arra is képes volt, hogy álombéli képzelődései közben cáfolhatatlanul tudja: éppen álmában képzelődik.

– Itt vagyunk mind a ketten – ismételte a hölgy. – Én már hosszabb ideje, jóllehet egy kissé szokatlan alakban, az ifjú hölgy pedig mindössze néhány órája.

– Ön sem idős – bókkolt P.

– Akárhogy is, nincs egyedül, uram – mosolyodott el a nő, ám mosolyában több keserűség bujkált, mint öröm.

– És remekül fest ebben a ruhában!

– Ha így gondolja – búgta a jövevény olyan mély hangon, ami inkább egy éltes asszonyhoz illett, semmint egy ilyen fiatalos nőhöz, akit senki sem becsült volna huszonöt évesnél többnek.

Az előbb egészen más tónusú hangon szólalt meg, cikkant át P. agyán, mire azonban kimondhatta volna, amit gondol, a nő fölállt, és kivonult a szobából.

– Hülye dolog ez az alvás – dünnyögte a fölriadó P. Süket csönd dorombolt a fülében. Mintha én volnék az egyetlen élőlény ezen a bolygón, morfondírozott, pontosan olyan érzés.

- Mintha itt sem lenne Kincső és Aisa – hümmögte félhangosan.
- Pedig itt vagyunk – Kincső állt az ajtóban, karjában a perzsa macskával.
- Jól haladtál?
- A fenét! – huppant le a lány a pamlagra. – Elnyomott a buzgóság.
- Megesik.
- És marhaságot álmodtam. Pedig nem szoktam ilyeneket. Én bezzeg annál gyakrabban, gondolta magában P.
- Azt álmodtam – mesélte Kincső –, hogy ez a cica Czóbel Minkává változott, megcsókolta a homlokom, miközben húztam a lóbórt, aztán visszavedlett macskává.
- Micsoda? – horkant föl P.
- Álomban Aisa Czóbel Minkává változott, megcsókolta a homlokom, miközben durmoltam, aztán visszavedlett macskává – ismételte a lány. – Hülyeség.
- Az – hagyta rá P. lecsillapodva. – Kifejezetten hülyeség... Mondhatni, banalitás. Nyilván az lehet az oka, hogy te másban állsz, mint ő. Egyikőtök a Marsban, a másik a Szaturnuszban.
- Te ennyire figyelsz rám? – kérdezte Kincső egészen lágyan.
- P. a vállát vonogatta. Banálisan.

18. fejezet

Sorvadás (1995)

Augusztus végén P.-t egyik régi iskolatársa meghívta a *Belépőjegy* című kiállításra. A népszerű belvárosi sörkertben futottak össze, hosszas korszóemelgetés vezetett az invitálásig. Zebulon – akinek ugyan nem ez a név állt a személyi igazolványában, legtöbb ismerőse mégis így szólította gyerekkora óta – abban az esztendőben az utolsó évet kezdte a képzőművészeti főiskolán, grafika szakon, s egyike volt a kiállító művészeknek.

P. alig talált olyan alkotást, amelyről meg tudta volna tippelni, ugyan miért jött létre, kinek okozhat kellemes vagy akár kellemetlen érzést.

– Bosszantson – motyogta magában –, legalább bosszantson!

A legtöbb mű azonban semmiféle reakciót nem váltott ki belőle. Eleinte igyekezett zöldágra vergődni valamennyi kiállítási darabbal, ha nem is megfejteni őket, de legalább valamit hozzájuk, melléjük, mögéjük rendelni önmagában. Később mindössze pár pillantást vetett a falon függő képekre, nem látta értelmét hosszasan rágódni rajtuk.

Egyedül egy nagy méretű táblakép előtt ácsorgott sokáig. Talán negyedórán keresztül is. Igaz, vizolyogva. A vászonra igen nagy mennyiségben finom, fehér baromfitollat ragasztott az alkotó, s a tollakat összefröcskölte vérrel. Legalábbis vérnek tűntek a vörös foltok. A kiállítást megnyitó, őszbe csavarodó, lógó bajuszú művészeti író ezt a művet külön is kiemelte bevezető gondolataiban.

– A tragikus női sors parafrázisának tekinthetjük ezt a képet – mondta öblös, borízű hangján –, az ártatlanságot jelképező hófehér tollakat összemocskolja a menstruációs vér, netán egy nemi erőszak során, vagy egy *ius primae noctis* gyalázata révén elveszített szüzesség vére. A nő kiszolgáltatott még manapság is. Társadalmunk alapvetően patriarchális társadalom, ami önmagában is hatalmas és szégyenteljes probléma. Mindemellett ráadásul a férfiak túlnyomó többségükben zsarnoki módon gyakorolják társadalmi és magánéleti hatalmukat egyaránt. Elnyomó, birtokló attitűd jellemzi a hímeket a világban, amelyben élünk...

– Nagy baj, hogy én csak simán gusztustalannak látom? – súgta P. Zebulonnak, a képre bökve.

– Ne törődj vele – veregette meg a vállát a grafikus.

P. megfogadta a tanácsot, nem törődött vele. A megnyitóra összegyűlteken járatta a tekintetét. Megállapította magában, hogy a tárlatra művészek, művésznek látszani akarók, művészetkedvelők, unalom elől menekülők, sznobok és pogácsavadászok, illetőleg e típusok kombinációi jöttek el. A megnyitószöveg elhangzása után lekerültek a textilek az édes és sós süteményeket tartalmazó tálcákról, aranyló és vöröslő bor csorgott a jó előre odakészített műanyag poharakba. Az emberek ettek és ittak.

Borfoltos ingmellek, morzsás bajuszok, heves gesztusok és visszafogott, intellektuális mozdulatok kavarogtak P. körül.

– Hogy kerülsz ide, haver? – lépett elé valaki, de olyan hirtelen és durván sértette meg az auráját, hogy P. hátrahőkölt.

– Megismersz?

Megismerte. Zsolti állt előtte, Mandola nővérenek a barátja.

– Rólam készült képek is vannak itt a falakon – vigyorgott. – Azok a legjobbak.

– Faszák lehetnek – dűnnyögte P. – Föltétlenül megnézem őket...

– Velem van Balázs, rá is emlékszel?

Balázs, persze, gondolta P., naná, hogy emlékszem. Mandola volt pasija. Kurtán bólintott.

– Mandynek elege lett belőled, attól tartok – hallott egy gúnyos hangot. Oldalra nézett: Balázs állt mellette. Mint a vadászó macskák, úgy járnak ezek, cikkant át rajta.

– Ha ez a helyzet, és ezért ment el, az a kisebbik baj – nyögte. – A lényeg, hogy baja ne essen...

– Aki engem megszívát, annak baja esik, bazmeg – sziszegte a fülébe Balázs egészen közlőrl, P. érezte a nyálpermetet a cimpáján.

– Örülj, hogy téged nem tanított mőresre Balázs, te kis köcsőg – mosolygott rá Zsolti, alig pár centire az arcától.

A két fiatalember szorosán közrefogta: P. érezte, hogy egy erős marok kulcsolódik a felkarjára, és lassan, módszeresen szorítani kezdi, másodpercről másodpercre jobban és jobban, mintha őszsze akarná roppantani.

– Örülj, hogy még megvan mindened, te pőcs – folytatta a sziszegést Balázs. – Hogy nem vágtam le a farkad például, te gyík!

A szorítás egyre erősebb lett, P. már-már fölkiáltott a fájdalomtól. Lehunyta a szemét, a fogai megcsikordultak. Aztán hirtelen abbamaradt a fájdalom, s mikor újra kinyitotta a szemét, már sem Zsoltit, sem Balázst nem látta. Helyettük Manóval találta magát szemközt.

– Ki volt ez a két seggfej? – kérdezte a régi iskolatárs.

– Lényegtelen – fújta ki a levegőt P.

- Mintha meg akartak volna agyalni.
- Nem, csak úgy tettek, mintha meg akarnának.

Manó kezét nyújtott, P. megrázta. Régen nem látták egymást. Örvendeztek. Beszélgetésbe bonyolódtak. P. heves szívdobogása fokozatosan elcsitult.

A kiállításmegnyitó után hármasban elmentek sörözni. P. hallgatagon ült két komája, Zebulon és Manó mellett, feszít azon töprengett, ne menjen-e el a rendőrségre, ne vesse-e föl annak a lehetőségét, hogy ez a Balázs nevű fazon valami furcsa birtoklási vágyban gyökerező extrém féltékenységből bántotta Mandolát. Végül azonban úgy döntött, nem tesz ilyet.

- A pofájuk a nagy – morogta.
- Kiknek?
- Lényegtelen...

A megnyitó szövege miatt lehet, állapította meg P. hajnalban, álmatlan éjszakája végén. Az ültethette a bogarat a fülébe. Aztán az jutott eszébe, bárcsak megverték volna. Vagy elütné egy autó. Tüdőgyulladást kapna. Belobbanna a mája, homok lepné el a veséjét, rüh támadná meg, köszvény kínozná, de legalább a bokája ficamodna... Ínszakadás, földindulás... Vagy sorvadni kezdene a bal heréje. Noha a sorvadással így is elég jól áll. Sorvad benne a reménység. Ha elérkezne az apokalipszis, kitörő örömmel fogadná... Legalább elterelné a figyelmét...

Oláh András

elrontott másolat

*az iskolakert kihalt gesztenyéinek
feszíti hátát az első szerelem –
már ott kijelöltetett ki meddig mehet
s mire virradni kezdett
elégtünk az álmok rövidzárlatában
– érvényesült a lenyelt sírások egyszeregye:
gyilkos szavak szövődménye lettél
elrontott másolat... az okok elvesztek
s amit találtam az mind üres már
csak a sérülés örök – gondoldj bármit –
pedig arra kértél hogy támasszalak
majd fel ha szívemben halva találalak*

mi lesz velünk

*nővér jön lázmérőt hoz – elnéző mosoly –
riadtan ébredsz kezemben elsüllyed
kezed: újabb napot nyelt el a kapkodó
emlékezet... de eleven vagy megint
kérdesz szaporán mintha sietni kéne
(és tényleg sietni kell: már érezni körül
a bomló testeket) aztán csak fekszel
s az ablakot nézed a messze futó felhőket
sápadtan méregeted az utolérhetetlent
lám megannyi elszalasztott pillanat
előbukkannak a gyerekkori borzas
gesztenyék: alattuk csavarogsz
felkap a szél s már nem szabadulsz*

*vijjog rikoltoz odakint egy madár
nem hallani tőle hogy Isten mit üzen
nézel kéken a semmibe s nem tudom
mi lesz velünk ha már én sem leszek*

akkor is

*maradtál fájdalom – letörölt ékezet –
ablaknyi rés helyett elbillent képkeret*

*vonatod most is a szívemben zakatol
sok révült mosolyú emléket letarol*

*hiány van és sötét – kafkai fájdalom –
kihültek a szavak s bennünk sincs irgalom*

*s ha elvérziünk is a hideg vágányokon
a végítéletet akkor se vedd zokon*

*s ha majd a másik part kontúrja felragyog
ne felejtse el hogy én akkor is ott vagyok*

A HÓNAP ALKOTÓJA

HÁSZ RÓBERT

Élünk, komám

A valódi neve már homályba veszett, akkoriban mindenki csak Fülekinék hívta, aminek nyilvánvaló és látványos oka volt: nagy, elálló lapátfülekkel áldotta meg a Teremtő. Mégsem elsősorban hallószervének mérete és formája tette őt különlegessé előttünk, gyerekek előtt, hanem a járása. A jobb lábát ugyanis képtelen volt térdben behajlítani, húzta maga után, mint egy élettelen tuskót, emellett a bal keze szintén nyomorék volt, járás közben a testéhez szorította, mintha rejtegetne valamit a hóna alatt. Így csoszogott keresztül-kasul a faluban, a jobb lábát folyton a járdán húzva, mellé a mankójával kopogva. Messziről lehetett hallani, amikor közeledett. Csak egyféleképpen üdvözölt mindenkit, kérdő vagy kijelentő módban, attól függően, hogy őt szólították, vagy ő szólított meg valakit: az első esetben, ha a hogylétét firtatták, csak bólintott, *Élünk, komám*, amikor meg ő tudakozódott mások állapota felől, a végére odabiggyesztette a kérdőhangsúlyt: *Élünk, komám?*

Nyomoréksága nem volt veleszületett, sőt még csak nem is betegség, gutaütés, vagy netán baleset következménye. Nem, Füleki háborús veterán volt. És nem is akármilyen, közel s távol az egyetlen olyan résztvevője a második világháborúnak, aki aktív harcosként megjárta a front mindkét oldalát. A róla szóló történetek fű alatt, félmondatokban terjedtek, mintha életútja szégyellni, vagy legalábbis titkolni való lett volna, s jöllehet akadtak benne jócskán valószerűtlennek tűnő elemek, hihetetlen fordulatok, a nagyszüleim, akiknek kortársa volt, sosem vonták két-

ségbe Füleki háborús mítoszainak igazságtartalmát. Végző soron a béna láb és a nyomorék kéz önmagáért tanúskodott. Hogy például '43-ban, az orosz csapatok doni áttörése után gyalog jött haza az orosz frontról, sebesülten a nagy télben, egy gránátszilánkkal a bal karjában, hogy három hónapig bolyongott keletről nyugatnak tartva egymagában, mire hazatalált – ha nehezen volt is hihető, az, hogy Füleki valóban megjelent sebesülten a faluban a háború vége előtt, vitathatatlan tény volt. Szülei a padláson, a szárkupacok között, a pincében rejtegették a csendőrök elől, akik dezertőrök után kutattak. S mikor már nagyon féltek attól, hogy szökése kiderül, netán egy rosszakarója feljelenti, többnapos élelemmel felpakolva egyik éjjelen útnak indították délnek, Újvidék felé, ahol nem ismerte senki, csak egy távoli rokona, akinél meghúzhatta volna magát. Csakhogy menet közben belebotlott egy arra portyázó Tito-féle partizáncsapatba, amelyik magával hurcolta. A partizánok aztán, a szóbeszéd szerint, választás elé állították, vagy főbe lövik, vagy csatlakozik hozzájuk, s miután megadta az egyetlen lehetséges választ, amit adhatott, besorozták az osztagukba. Így aztán Füleki, immár vörös csillagos sapkával a fején, ismét csatába indult, s amikor a jugoszláv partizánok, az orosz csapatok hathatós közreműködésével, bevonultak Belgrádba, egy tetőn megbúvó csetnik géppuskafészek sortüze szétronsolta a térdét. Kárpótlásul Füleki második hazatérése, ellentétben az elsővel, igazi diadalmenet volt, hősként ünnepelte az új hatalom, mint a magyar kisebbséghez tartozó kevesek egyikét, aki önkéntesként vett részt a fasiszta megszállók kiűzésében. Füleki nem tiltakozott. Nehéz idők jártak. Örült, hogy a keleti frontos múltját nem háborgatták. Miután valamelyest felépült, elkezdte folytonos sétáit a faluban, s ha megkérdezték tőle, hogy van, azt felelte, *Élünk, komám*. Ennél tömörebben nem is foglalhata volna össze az igazságot.

Az én időmben azt mesélték róla, gazdagabb volt, mint a legtöbb nagyparaszt a faluban. Háborús nyugdíjából földeket vett, többet, mint amennyit törvényesen szabadott, ennek is, amannak is a nevére íratott tíz-húsz holdat a kataszterben, akik helyette dol-

goztak, és osztogattak vele a hasznon. Azokban az időkben, amikor még ritkaságszámba ment a telefon, a falu hírvivőjeként tevékenykedett. Ha valaki üzeni kívánt falubeli ismerősének, és Füleki éppen arra járt, csak szólt neki, hogy ugye, Füleki, beszólsz ennek meg annak, megmondod neki ezt vagy azt. S ő ment, mert mindig ment, amerre kérték, megállíthatatlanul róttá csoszogva a falut, bekopogott ide vagy oda, átadta az üzenetet, ami ha lassan is, de célba ért. Soha nem nősült meg, idővel alig maradt rokona a faluban, velük sem tartotta a kapcsolatot, mint akinek nincs szüksége senkire. Őrizte a vagyonát, a háza közben egyre nőtt, szélében is, magasságban is, pedig jószerivel csak aludni járt haza.

Költői közhely, ez esetben mégis igaz, ha azt mondom, úgy emlékszem arra a nyári napra, mintha tegnap történt volna. Igazi kánikulai délután volt, a tűző égen nemhogy felhőt, de még egy kósza madarat sem lehetett látni, minden élő árnyékba húzódott. Jómagam is egy képregénnyel hűsöltem a hátsó szobában, ahova nem férközött be a kinti forróság, amikor egy hatalmas dörrenésre rezzentem össze. De akkorára, hogy belerezzegtek a ház ablakai. Kirohantunk mindannyian az utcára, s kerestük a hang forrását. Meg is találtuk, a falu túlsó vége felé, a háztetők fölött sűrű, fekete füst kígyózott az égnek. Nemsokára meghallottuk a helyi Tűzoltó Egyesület szirénáját a toronyban, majd a piros kocsi is, ahogy vijjogó hanggal elszáguldott a füst irányába. Mivel egy darabig mindenki arrafelé rohant, amerre a füstöt látta, időbe telt, mire hírt kaptunk róla, mi a csuda történt. Aztán az első hazafelé szállingózó kíváncsiskodótól megtudtuk, hogy a Füleki házába belecsapott a villám. Értetlenül és hitetlenül pislogtunk az égre, viharfelhők után kutatva, de ott semmi nyoma nem volt olyannak. Az ég tiszta volt, és kék, mint napok óta. Azt is mondták, akik látták, hogy úgy pattogtak a tetőn a piros cserepek, akár a kukoricaszemek a serpenyőben. Fülekiének nem esett baja, mivel otthon sem volt, szokás szerint. Kósza ménkű, jegyezte meg öregapám, mintha ez mindent megmagyarázott volna. És nyilván így is volt, mert az öregek csak bólogattak körülöttem, s nem kommentálták a történetet.

Volt, ami volt, kósza ménkű vagy felsőbb hatalom, pár nap múlva, miután sikerült számba vennie megmaradt értékeit, s a szénné égett holmiját kihordták már a hulladékba, Füleki csoszogó léptei újra felhangzottak az utcánkban, mintha az idő, egy csavaros fordulattal, visszatekeredett volna egy korábbi állapotába. Amikor a házunk elé ért, amely előtt a padon kint ültek öregjeink, s nagyapám megkérdezte tőle, aztán hogy vagy már, Füleki?, csak megállt egy pillanatra, ahogyan máskor is, és azt felelte, *Élünk, komám.*

A karácsonyi lunda

– Tudod, melyik volt életem legkeservesebb időszaka? '94 ősze és tele. István augusztus végén utazott ki Svédországba, én meg egyedül maradtam az albérletben a két gyerekkel. Azt ettük, amit a szüleink hoztak néha faluról, pénzzel nem tudtak bennünket támogatni, csak abból adhattak, ami a ház körül megtermett. A főbérnök, egy szikkadt, ötvenes asszonyság, minden hónap harmadikán, a fizetésem napján, délelőtt pontban tíz órakor becsöngetett hozzánk a pénzért. Az inflációs és a háborús idők miatt a lakbért német márkában kérte, a száz márkának arra az időpontra, amikor ő megérkezett, meg kellett lennie, a márkáért meg hétről hétre többet kellett fizetni az albánoknak a piacon. A szabadkai buszállomáson dolgoztam, négy órában, az adminisztráció irodáit takarítottam. A munkaidőm délután öttől este kilencig tartott, vagy amíg a munkát be nem fejeztük, ez idő alatt a gyerekek az unokahúgomnál parkoltak, a zombori úton, nem messze a nagybanitól. Sógorom, Árpi, ápoló volt az idősek otthonában, Zsuzsi meg még tanult a közgazdaságin. A nagyobbik lányom harmadikos volt, a kisebbik még ovis, mire munka után felszedtem őket Zsuzsiéknál, és hazaértünk, késő este lett. Istvántól hetente jött levél, hol ezt, hol azt ígérték neki, de az ígéretekből sose lett semmi, ka-

pott valami menekültségélt, és reménykedett benne, hogy hamarosan rendes munkája lesz. Az egész ősz azzal telt el, hogy a bizakodó leveleit olvastam, az öreg Jocó bácsi, a postásunk, már személyesen ismert, István leveleit sose dobta be a levél-szekrénybe, mindig becsöngetett. Biztos jó hírek, szokta mondani mosolyogva. Én azonnal válaszoltam a leveleire, még aznap megírtam, és másnap reggel rohantam a postára feladni, mintha ezzel is gyorsíthattam volna az idő múlását, a tavasz beköszöntét, amikor, a tervek szerint, indultunk volna utána. Ő Svédországban ült a szerencséjére várva, én meg otthon, Szabadkán, egészen november közepéig, amikor egyik levelében arról számolt be diadalittasan, hogy sikerült végre munkát kapnia, a göteborgi reptéren dolgozik, valami egészen kicsi reptéren, targoncát vezet, amivel az utasok poggyászait szállítja a repülőig meg vissza, de ha leesik a hó, írta, akkor az ő dolga lesz majd a hókotró kezelése is. Küldött a reptérről egy képeslapot, hogy lássuk a munkahelyét, nem volt nagyobb a mi buszállomásunknál, a főbejárat előtt egy életnagyságú műanyag jávorszarvas állt. Még azt is írta a levelében, hogy föladott egy csomagot a címünkre, benne apróságok a lányoknak karácsonyra, egy doboz kávé, édesség, ilyesmi, és hogy külön figyeljek oda a plüssmadár zipzáras zsebére. A plüssmadár egy lunda, amolyan nemzeti madárféle ott északon, írta, nagyon szép és különleges, narancssárga lába úszóhártyás, akár egy kacsáé, fekete-fehér tollazata és színes, papagájszerű, tarka csőre van. Pénzt dugott el benne, háromhavi lakbért, svéd koronában, én meg rögtön aggódni kezdtem, mert egy ideje köztudott volt, hogy a postán minden külföldről érkező csomagot felnyitottak, az értékes tartalmakat kiszedték, kilopták, hogy központi utasításra-e, vagy a posta dolgozói a saját szakállukra portyáztak, nem lehetett tudni, de a nagyobb küldemények rendre fölbontva, hiányosan jutottak el a címzettekhez.

A jó hírek azonban ritkán érkeznek egyedül, többnyire követi őket egy rossz is, párban járnak, mint a bal meg jobb láb, ha lép az egyik, lépnie kell a másiknak is, hát mi sem sokáig örülhettünk

István munkájának, mert december elsejével meg felmondták az enyémet. Utolsó fizetésemből megvettem a száz márkát, harmadikán a főbérllő asszonyság kezébe nyomtam, de nem árultam el neki, hogy fogalmam sincs, miből fogom kifizetni a következőt. Egyre közeledett a karácsony, én meg folyton Jocó postást vártam, időmből kitelt, otthon gubbasztottam egész nap, de legalább a lányok örültek, nem kellett az óvoda meg az iskola után Zsuzsiéknál kotlaniuk naphosszat, szép, hosszú estéket töltöttünk együtt, társasjátékoztunk, színeztünk a kicsivel, kalácsot sütöttünk, majdnem olyan volt, mintha egy rendes család lennénk.

És karácsony hetének utolsó munkanapján, mintha csak szándékosan időzítette volna a posta így, megérkezett István csomagja, Jocó bácsi mosolyogva nyomta a kezembe az értesítést, menjek be a központi postára, mondta, ott átvehetem. Meg sem vártam, hogy kilépjen a kapun, fogtam a kabátomat, és szinte futva értem oda. Persze, az történt, amitől tartottam, már felnyitották. Amikor a mogorva kisasszony a pult fölött átemelte a csomagot, azon látszott, hogy újracsomagolták, a posta céges ragasztószalagjával tekerték körbe, hogy legalább valamennyire egyben maradjon. Hazacipeltem, kibontottam, amíg a lányok elváltak otthonról, hogy István fa alá szánt ajándékait eldugjam előlük. Ám a tarka csőrű plüssmadarat, a lundát, hiába kerestem, nem volt a dobozban. Filctollak, kifestők a kicsinek, csokoládé, kávé, egy kulcsra zárható, kiskutya mintás naplófűzet a nagyobbak, de madár egy se. Igazából nem tudom, mit éreztem, azon már túl voltam, hogy kétségbeessem, megpróbáltam annak örülni, aminek lehetett. Nem is mertem a január harmadikára gondolni. Előző nap vettem egy aprócska fenyőfát a piacon, és vártam, hogy estefelé a lányokkal együtt feldíszítsük.

Péntek volt. Abban az évben, ahogy idén is, szombatra esett szenteste. Elpakoltam a doboz maradványait, eldugtam a lányok ajándékait, és éppen nekiláttam volna főzni, amikor csengettek. Jocó postás volt, hozott pár üdvözlőlapot, és közben kedvesen megérdeklődte, megkaptam-e a pakkot. Belőlem meg kitört a keserűség, szegény öregúrra zúdítottam a keservemet, hogy ki-

bontották a csomagot, ellopták a plüssmadarat, vele a háromhavi lakbérre valót, milyen gazemberek dolgoznak a postán, kérdeztem tőle, és sírva fakadtam, ő meg csak állt az ajtóban, zavartan, tehetetlenül bámult rám vastag, szarukeretes szemüvege mögül, mintha legalábbis ő tehetett volna a szerencsétlenségemről. Motyogott valami elnézésfélét szerbül, majd sarkon fordult, és elment. Este a lányokkal feldíszítettük a kicsi fát, igyekeztem mosolygósnak, boldognak látszani, mert végül is mi mást tehettem? Eszembe jutottak a gyerekkori hittanórák, Jézus intelme, hogy megvan minden napnak a maga baja.

Másnap, szombat délután, amikor már szürkülni kezdett odakinn, és éppen azt terveztem, hogy nem várok estig, hanem amíg a lányok a másik szobában játszanak, kicsempézszen István ajándékait a kamrából a fa alá, csengettek. El nem tudtam képzelni, ki lehetett ilyenkor. Azonban amikor ajtót nyitottam, senkit nem láttam odakinn. De közvetlenül előttem, a lábtörlőn, a papucsom orra előtt, ott állt egy kicsi plüssmadár. Felvettem, kicsit nedves volt, odakinn esett az eső. Mintha több állatból rakták volna össze, lába akár egy kacsáé, a hasa fehér, a háta fekete, mint egy pingviné, csíkos, sárga csőre meg egy papagájé. A hátán egy alig látható zipzár volt, kicsi füllel. Kinyitottam. Pénz volt benne, de nem svéd korona, hanem három darab százmárkás. Sosem derült ki, hogyan került az elveszett madár a lakásajtóm elé, ahogyan az sem, hogyan lett a svéd koronából német márka. Amikor újra láttam Jocó postást, már-már a nyelvemen volt, hogy rákérdzek, de aztán mégsem tettem, és ő sem hozta szóba soha.

A szabadság Nesszosz-inge

Újvidéken, a nyolcvanas évek közepén, első kiállítása alkalmával ismertem meg L.-t. Hosszú, fekete ruhát viselt, amitől arca a valóságosnál sápadtabbnak, szinte túlviláginak tűnt. Dacos tekintetével, amellyel időnként a közönségre pillantott, a moderátor

kérdéseire adott foghegynyi válaszaival, olykor pimaszkodó beszólásaival mintha különvalóságát szeretne volna demonstrálni. Olyan valakinek akarta magát mutatni, akit nem lehet beskatulyázni, akitől távol áll mindenfajta nyárspolgári konformizmus. Kicsit irritáló volt ugyan, mégis elragadó.

Az elkövetkező években gyakran találkoztunk. Bulikon, rendezvényeken, színielőadásokon futottunk össze. A szabadság megszálottja volt. Nem tudom, a fekete viseletnek mi köze lehetett a szabadság érzetéhez, de L. folyton feketében járt. Fekete szoknyában, nyáron fekete pólóban vagy blúzban, télen bokáig érő (fekete) szövetkabátban. Haja természetesen volt fekete, arra nem kellett rásegiteni. Sminket, rúzszt vagy szemceruzát nem használt. A festéket, mondogatta, a vászonra keni inkább, ott a helye, mert nem áru ő, hogy feldíszítse magát. Kapcsolatunk – jóllehet nem rajtam múlott – sosem lépett túl a barátság határán. Egyszer a Duna-parton, a rakpart kőlépcsőin üldögélve, sörösüveggel és cigarettával a kezében közölte velem, hogy ő soha az életben nem fog velem járni, meg ne sértődjek, nem a személyem ellen van kifogása, számára minden férfi ugyanannak a csaléteknek a megszemélyesítője, ami a lányokat csapdába ejti, s arra kényszeríti, hogy egy életen át egy hím rabszolgái legyenek. Ő soha senki mellé nem fogja magát lekötöni! Nem a szexszel van a gond, de miköztünk, magyarázta, az sem lehetséges, mert ahhoz már túl jól ismerjük egymást. Kirázza a hideg a gondolatától is, hogy őt valaki érzelmi alapon zsarolhassa. Márpedig óhatatlanul ez történné, ha összefeküdnék, *capito*? Csak olyan férfival bújok ágyba, mondta, akit alig ismerek. S tudom, hogy másnap nem fog körülöttem ólalkodni, és nem kell a szemébe néznie. Azok az idők már elmúltak, hogy egy nőnek gazdára legyen szüksége ahhoz, hogy teljes életet éljen, *capito*? Kár, hogy nem vagyok leszbikus, grimaszolt, az sok mindent megoldana.

Éppen ez a magatartása tette őt ellenállhatatlanná, célponttá és a vágy titokzatos tárgyává a körülötte nyüzsgő fiatal emberek szemében. Ő lett a társaság *femme fatale*-ja, a Fekete Angyal, ahogyan a háta mögött hívtuk. S nem lehetett nem észrevenni, mennyire örömét lelte abban, ha némi évődést, játszadozást és flörtölést kö-

vetően kiadhatta valakinek az útját. Milyen elégtétellel dicsekedett utóbb, hogy jól helyre tette ezt vagy azt a balekot, aki volt olyan ostoba, hogy bepróbálkozzon nála! S milyen gúnnyal tudott beszélni barátnőiről, ha komoly kapcsolatra léptek valakivel, horrorile dic-tu eljegyezték őket, s már a házasságukat tervezték. Az ilyenekkel hamar megszakította a kapcsolatot, megalázónak érezte, hogy akár csak egy levegőt szívjon is velük. Az lett a következménye, hogy baráti köre fokozatosan lecserélődött. Az idő múlásával a mi találkozásaink is megritkultak. Ahogy társaságunk többi tagja, én is családot alapítottam, s már csak ritkán futottunk össze L.-lel, amikor egy kávé mellett megpróbáltuk feleleveníteni a régi napokat. Még mindig büszkén viselte magán szabadsága leplét, a fekete ruháit, homlokán az örök kívülálló láthatatlan bélyegével. Úgy tűnt, esze ágában sincs feladni önmagát. Talán éppen emiatt, hogy ennyi energiát volt képes önmagára fordítani, hogy semmi másra nem volt hajlandó összpontosítani a művészetén kívül, a karrierje szépen ívelgetett felfelé, már nemcsak festett, a vásznat fokozatosan lecserélte plasztikákra, műanyagból, rézlemezből meg drótokból absztrakt installációkat, olvasztott üvegből színes domborműveket alkotott. Akkoriban készült vele egy interjú, amelyben arról számolt be, hogy hamarosan Zürichben szerveznek neki kiállítást.

És innentől L.-nek nyoma veszett. Én legalábbis nem hallottam róla, egészen 2013 júniusáig. Az Ünnepi Könyvhéten a Vörösmarty téren üldögéltem a Kortárs Kiadó sátra előtt, amikor egy jovialis, szalmakalapos asszonyság huppant le a mellettem lévő fehér műanyag székre. Tömzsi kezében két könyvemet szorongatta, és mosolyogva nézett rám fehér, műanyag keretes napszemüvege mögül. Szia, mondta, nem ismersz meg? Nem ismertem meg, csak miután bemutatkozott. Ő volt az, a néhai femme fatale, az egykori Fekete Angyalunk Újvidékről. Színes nyári ruhájában, kigömbölyödött arcával, tarka nyakláncával maga volt a jókedv és a nyári napfény angyala. Nemigen tudtam összeegyeztetni azzal a régi, fekete ruhás, világmegvető leányzóval, akinek emléke bennem élt. Nem kellett faggatni, látva megrökönyödésemet elégedetten nevetgélt, és elmesélte, hogy huszonhárom éve él Svájcban, Luganóban, férjnél van,

hitvese egy olasz belsőépítész, két lányuk van, egy húszéves és egy tizennyolc éves, nem is gyerekek már, igazi felnőttek. Nem tartottak a szülőkkel, boldogok, ha egyedül maradhatnak. Ők a férjével minden évben ellátogatnak Magyarországra, itt töltenek néhány hetet, majd leautóznak Újvidékre. Szülei még élnek, onnan Horvátországon, Szlovénián és Olaszországon keresztül térnek haza. Mikor végre szóhoz jutottam, nem álltam meg, hogy rá ne kérdezzek, hova lett a nagy szabadságvágya, a függetlensége? Mert sose hittem volna, hogy egyszer férjhez megy, éppen ő, a Fekete Angyalunk, aki annyira megvetette a házasság intézményét.

Kacagott egyet, majd vállat vont. Amikor kilencvenben kiutaztam Svájcba, mesélte, a kiállításomra, eldöntöttem, hogy nem fogok hazajönni. Te is tudod, nem nagyon volt már hova. Három évig egyedül éltem kint, barátok, ismerősök nélkül. A nyelvet nem beszéltem. Igaz, olyan szabad voltam, mint még soha. Mint aki egy reggel arra ébred, hogy egyedül maradt a Földön. Ahogy teltek a hónapok, magam is olyanná váltam, mint egy lakatlan, kopár sziget, amin semmi nem terem meg. Nem alkottam, de nem is foglalkoztatott már a művészet. Kit érdekelt ott kint az én szabadságom? Kinek dicsekedhettem vele? Egymagában még szabad sem lehet az ember. Dolgoztam takarítóként, mosogattam éttermekben, dada voltam egy gazdag családnál. Csak kóvályogtam egyik helyről a másikra. A három év alatt, amíg leendő férjemet meg nem ismertem, rájöttem, hogy az a fajta szabadság, amit én szabadságnak hittem, olyan, mint Nesszosz inge: ha túl sokáig hordod magadon, rád ég, és megfojt. *Capito?*

Cita di Dolcinio

Éltem egyszer tizenöt hónapot a tengeren. Nem turistaként, hanem katonaként. 1984 februárjában vonultam be az egykori JNH (Jugoszláv Néphadsereg) kötelékébe, Bárba, a montenegrói kikötőváros határőri kiképzőbázisába. Amikor Belgrádban vo-

natra ültem, úgy éreztem, az örökkévalóságba távozom. Ha csak belegondoltam, hogy távollétemben odahaza másfél évet nélküllem öregednek a lányok, több volt, mint elkeserítő. Hogy cserébe a tengerre utazom? Az Adria egyik legszebb gyöngyszemére? Ez nem vigasztalt. Évtizedekkel korábban a Kopár Sziget rabjainak szívét sem melengette meg a gondolat, hogy száműzetésük a csodaszép Adriára szól ...

A kiképzés ideje alatt a bárri tengerpartból annyit láttam, amennyit hétvégeként a vendéglők teraszáról, két egymás mellé állított sörösüvegnyak között megmutatott magából. Nem kerestem vele közelebbi kapcsolatot. Haragudtam rá, akár a karsztos hegyekre, amik körülvettek, amiket negyven fokos melegben másztam meg hetente, rohamoztam gázálcban, s talán akkor sem nehezteltem volna rájuk jobban, ha gyakorlatozás közben a meredek hegyoldalak visszalőnek rám. Az alföldre vágytam vissza, a bácskai zsíros, egysíkú, unalmas lapályra. Hat hónap után sikerült először eltávhoz jutnom, ami annyit jelentett, hogy leszámítva a tizenhat óras oda-vissza utat, éppen 32 órát töltöttem otthon. Hathavi kemény kiképzés után tizenkét kilót lefogyva érkeztem haza. Egy ebéd, két vacsora és két reggeli fért bele a szabadságba.

Miután visszatértem az olajfákkal teletűzdelt kaszárnyába (ez is volt a neve a laktanyának, *Masline*), egy héten belül áthelyeztek Ulcinjba, a jugoszláv–albán határra. Az ulcinji határőrszakszhoz kerülvén, légvonalban húsz kilométert távolodott tőlem a tenger, ritkábban láttam közvetlen közélről a nagy, nedves kékséget, viszont rengeteg időt töltöttem a szabadban, kiszáradt patakmedreket, bozótosokat jártam többedmagammal meg egy félvak német juhászcutyával, a Péroval. Éjszakai lesben, a Rumi-ja-hegység innenső oldalán, a Szkadari-tó sziklás partján éjszákáztunk, a gránátalmák vérpiros magvait rágcsáltuk, és az éjjellátó távcsővel a tavon át hozzánk menekülő albán határsértőkre vadásztunk. Mindenféle improvizált úszóalkalmatosságokkal, fölfújt traktorgumibelsőkkkel, karjukra erősített lécdarabokkal próbálkoztak. Akiket sikerült elkapnunk, bekísértük a karaulára (helyőrségre), kaptak teát, kávét, meleg takarót.

Ott, az ulcinji helyőrségben is úgy éreztem sokáig, hogy szolgáltatomnak soha nem lesz vége. Aztán ahogy csordogáltak a napok, s a laza fegyelem párosult a természetbeni mozgással, lassan ráéreztem a félnomád élet ízére. Hajnali trombitaszó, sorakozó, zászlófelvonás nem volt, ahogyan napiparancs-felolvasás sem, mint a korábbi állomáshelyemen. Reggelizni papucsban jártunk, ha nem voltunk szolgálatban, azt kezdhettünk az időnkkel, amit akartunk. A többség aludt, vagy gyufaszáלבól makettekét s más műtűrkéket épített magának, én közben rájöttem, s ilyen értelemben kifejezetten hasznos volt a rengeteg szabadidő, hogy sosem lesz belőlem költő. A lelassult, szinte egy helyben toporgó időben versírással próbálkoztam. Szerencse, hogy egyedüli magyarként nem oszthattam meg senkivel a zsengeimet. Ellenben alkalmam nyílt megismerni néhány remek fickót magam körül. Az egykori Osztrák–Magyar Monarchia tespedt dekadenciáját idéző hangulatban, ami uralkodott körülöttünk, jámbor közöny s kényelmes nemtörődömség borított be mindent. Senkit nem foglalkoztatott, ki honnan jött, milyen Istennek imádkozott odahaza.

Olykor, ha idegen arcokra vágytunk, vagy csak megbizonyosodni szeretttük volna arról, hogy létezik még civilizáció a bennünket ölelő vadonon túl, egyórányi séta után már ott voltunk Ulcinj óvárosában, végigballagtunk a kifli alakú városi strandon, megcsodáltuk a napfürdőző lányokat, aztán rendre leültünk sörözni a térre, amit Rabszolgák Terének neveztek. Így hívták: *Trg robova*. Fogalmunk sem volt, honnan kapta a nevét a tér, de mikor sörözés közben a szolgálatból hátramaradt napjainkat számlálgattuk, módfelett odaillőnek találtuk. A tér nevének titka negyedszázaddal s egy háborúval később, már itt, Magyarországon tárult föl előttem, mikor készülő regényemhez gyűjtöttem anyagot a városról.

Miután az Ottomán Birodalom megszállta a környéket, s a város lakossága jórészt elmenekült, Ulcinj, amit akkoriban *Cita di Dolcini*ónak hívtak, hírhedt kalóztanyává vált. Az 1571-ben lezajlott levantei ütközetet követően egy bizonyos Alija nevű kalóz a maga 400 algériai harcosával letelepedett a már szinte teljesen

elnéptelenedett városban. Kalóztanyájának és zsványainak hamarosan olyan félelmetes híre kerekedett, hogy még a vidéket ellenőrzése alatt tartó oszmán katonaság sem szívesen húzott ujjat velük. A városnak azon a bizonyos pontján, a Rabszolgák Terén, ahol négyszáz évvel később a hűtött, párás sörösüvegek mellett bakatársaimmal civil szabadságunk visszaszerzéséről ábrándoztunk, adták-vették a kalózok a foglyaikat. Állítólag még a tizenkilencedik század végén is élt vagy ötven szerezcsen család a városban, akik a fekete-afrikai kalózok (vagy rabszolgáik) leszármazottjai voltak.

Mielőtt megírta volna minden idők egyik leghíresebb regényét, a sokat katonáskodó Cervantes részt vett egy afrikai hadjáraton, melynek során fogságba esett, és a hagyomány szerint a kalózok éppen ide, a mai Uclinjba hurcolták. Azt föltételezték róla, hogy gazdag nemesi családból származik, és hogy rövid időn belül tetemes váltságdíjat kaphatnak érte. De minthogy Cervantes rangját illetően tévedtek, őkegyelme öt évig volt kénytelen raboskodni a kalózok városában, mire a családjának sikerült elegendő pénzt összegyűjtenie ahhoz, hogy szabadságát visszavásárolja. Ugyanez a legenda mesél arról is, hogy Cervantes későbbi nagyregényének női főszereplőjét, Don Quijote isteni Dulcineáját egy helybéli asszonyságról mintázta, akinek szépsége az ott töltött évek alatt megbabonázta az író. S ha figyelembe vesszük a város korabeli nevét (Cita di Dolcinio), akár meg is bújhat némi igazság a mesében.

Ha ezt akkor, harminc évvel ezelőtt, a téren üldögélve tudom, nyilván nem iszom másképpen a sört. De meglehet, nem haragudtam volna annyira a tengerre, s a hegyekre, amik után mostanában, ötvenen túl, egyre gyakrabban sóvárgom. Nem játszottam volna a búsképű lovagot, ehelyett kihasználok minden lélegzetet, minden szabad órát és percet, hogy lássam, ízleljem, örökre magamba igyam a hegyek és a tenger közelségét, magamba zárjam illatát, hiszen, Cervantesszel ellentétben, én legalább tudtam, napra pontosan, mikor érkezik el rabságom vége.

Alijev Murat imája

Alacsony, zömök fiú volt, alakra kicsit kockás, válla, csípője egyforma széles, a katonai zubbony úgy állt rajta, mintha akasztón lógna. Sapkáját mélyen a homlokára húzta, szemöldöke alatt apró, fekete szemével bizalmatlanul fürkészte maga körül a világot. Úgy hívták: Alijev Murat. Török nemzetiségű volt, egy eldugott, macedón faluból. Azt mondták róla, akkor látott életében először vonatot, amikor bevonult. Ami nyilván túlzás volt, de elárult valamit a világban való jártasságáról. Szerbül keveset tudott, ha megszólalt, keverte a török, szerb, macedón szavakat. Amikor megérkezett újoncként a szakaszomba, én már túl voltam a határőri kiképzésen, unottan tengettem napjaimat a sok frissen érkezett kopasz között, arra várva, hogy áthelyezzenek végre valamelyik határmenti helyőrséghez, ahol kisebb volt a fegyelem, és nagyobb a szabadság. Inkább vállaltam az éjszakai őrjáratokat, csak megszabaduljak a kiképzőközpont monotonosságától, a szigorú, óráról órára előírt napirendtől. Az áthelyezési parancs azonban késett, s hogy ne tengjek-lengjek a körletben dologtalanul, alkalmanként engem is kirendeltek az újoncok mellé segédkezni a kiképzésükben. Az lett a feladatom, hogy Alijevet, a szerény képességű törököt megtanítsam a RUP-12-es adóvevő használatára. A RUP-12-es adóvevő egy 10 kilós fémdoboz volt, amit a menetgyakorlatok során a hátán hordott az ember, akár a hátizsákot. Századparancsnokunk, egy finomkodó, pallérozott modorú, belgrádi születésű százados, aki Marlborót szívott, és folyton pacsulitól bűzlött, és aki a nevet rendre valami különös, angolos akcentussal ejtette ki, gyakran megállt előttünk, amikor a rádiózást gyakoroltuk, peckesen, bal hüvelykujját derékszíjába akasztva, jobbával eltartva magától a füstölgő Marlborót, *Rabert*, mondta nekem, *vigyázzon arra a masinára, egy vagyont ér! Maga felel érte, világos?* Ő volt az egyedüli tiszt, aki magázta a bakákat.

Alijev nem sok affinitást mutatott a rádiózás iránt, elejétől fogva ódzkodott a műszertől. Mialatt az adóvevő kezelésére okítottam – és számtalanszor figyelmeztettem, hogy a nap végeztével az akkut

mindig szerelje ki, nehogy lemerüljön s kifolyjon belőle a sav –, az-
zal is meg kellett birkóznom, hogy megválaszoljam kíváncsiskodó
kérdéseit, mint például, hogy magyar létemre a sorkatonai szolgál-
latot miért nem Magyarország seregében töltöm. Csak lassan fogta
föl, hogy azért nem, amiért ő sem a törökben. Hogy az országban
magyarok is élnek? Mikor jöttek ide? És miért? Mire eljutottunk a
frekvenciák beállításáig, a kódok használatáig, már túl voltunk jó
pár történelemórán. Megsejtett valamit a közös kisebbségi sorsunk-
ból, amitől levakarhatatlan lett. Tapadt rám, nem tágított mellőlem,
lépten-nyomon beléütköztem. Az étkezde előtt rendre mellém sze-
gődött a sorban, a kimenőink alkalmával elkísért a városba. Egy jó
fejjel alacsonyabb volt nálam, de szélesebb, testesebb, úgy nézhet-
tünk ki messziről az aszfalton bandukolva, mint két rajzfilmfigura.
Hívő muzulmánként alkoholt soha nem fogyasztott, csak limo-
nádét, ha betértünk egy kávézóba, vagy kiültünk valamelyik móló
melletti vendéglő teraszára, hogy a végtelen tengert bámuljuk, én
söröztem, ő meg a jeges, zöld poharát szorongatta. A tengerrel nem
tudott betelni, a nagy, kék víztükörrel, azzal valóban akkor találko-
zott először. Egyszer bevallotta, hogy titokban, ha senki nem látja,
a délutáni szabad idejében, a kantin mögötti eldugott szegletben,
kelet fele fordulva imádkozik. Az is érdekelte, én hiszek-e Istenben.
Húsz éves sem voltam, akkoriban ennél lényegesebb kérdések fog-
lalkoztattak, úgymint a napok múlásának számolása, vagy az ott-
hon hagyott barátnő emléke. *Nem hiszel?* – nézett rám megütköz-
ve. Valami olyasmit feleltem, hogy nem foglalkoztat a kérdés. Hinni
kell, magyarázta, mert Isten gondol ránk, lát bennünket, és ha nem
okozunk neki csalódást, szorgalmasan imádkozunk hozzá, teljesíti
kéréseinket. Jó, feleltem, akkor hiszek benne, te meg arra kérd az
imáidban, hogy röpiessen el engem minél messzebbre innen! Meg-
kérdezte, hogy mondják magyarul azt, hogy *prijatelj*? Barát, mondtam.
Bárát, szólított onnantól, ha találkoztunk. Eleinte fárasztó volt ez
a ragaszkodása hozzám, nyűgnek éreztem a kis török pesztrálá-
sát, de lassan megszoktam folytonos jelenlétét, mint az árnyékomat.
Elárulta, hány fivére van meg nővére, megkértem, mutassa meg hú-
gai fényképét, hátha ők szebbek lesznek nála, s bár nem értette a

tréfát, előszedte szekrényéből a családi fotókat, én meg láthattam sok törököt, kislányt, nagylányt, fiatalasszonyt karján pici törökkel, meg nagymama törököt bő bugyogóban, bajuszos törököt traktoron ülve, és sok más komoly tekintetű török férfit. Apja cipész volt, ő meg pék, és elpanaszolta, mennyire csalódott, mert abban bízott, hogy a seregben majd konyhai szolgálatra osztják be. Állítása szerint tizenhat féle burekot tudott sütni, a hústól a dióson át a káposztáson keresztül a lekvárosig, és legalább ugyanannyi féle baklávát, órákig mesélt volna a tésztafélék és töltelékek milyenségéről, ha időben le nem állítom. Mikor csomagot kapott otthonról (és sokszor kapott, a családja rendszeresen gondoskodott róla), egyedül velem osztotta meg. *Bárát*, szólított meg a folyosón, ha éppen üres volt a hálóterem, s a bádagszekrényéből előhúzta a pakkot. Életemben annyi mézédessüteményt nem ettem, mint akkoriban. Megértettem a helyzetét, a magányát, a szorongását, a kiszolgáltatottságnak azt a gyomorszorító érzését, amitől nem tudott szabadulni, s amiben korábban, bevonulásom legelején nekem is részem volt.

Augusztus hónapban a tiszt elvtársak szabadságolásai miatt szünetelt a kiképzés, s mikor újraindult, számomra azzal kezdődött, hogy a századparancsnok magához rendelt. De nem az irodájába, hanem a raktárba. S mikor beléptem, ott állt ő, simára beretvált, ápolt arcán összegyűrődtek a máskor oly sima vonások, a Marlboro szinte a körmére égett, idegesen szippantott belőle, feldúltan lépett hozzám, Rabert, hát nem azt mondtam, hogy maga felel érte? Hogy történhetett ez? Megpillantottam a RUP-12-est: a sav kifolyt az akkumulátorából, már lemarta az olajzöld festéket a berendezés oldalán, nem úgy nézett ki, mintha egyhamar használható lenne. Rabert, a századparancsnok hangja már-már drámai magasságokba tört, csalódtam magában! Azt hittem, jó sora van itt mellettem, megbecsüli magát! Utánam Alijevet is behívatta fejmosásra, de amikor a kis török kijött a raportról, egyáltalán nem tűnt szomorúnak. *Bárát*, mondta, Isten meghallgatta imáimat, elvette tőlem a rádiót, megyek a konyhára dolgozni. Elfelejtetted kivenni az akkut, mi?, kérdeztem, pedig annyiszor figyelmeztettelek! Megrázta a fejét, elvigyorodott: Nem felejtettem el.

Fotó: Gurmai Beáta

HÁSZ RÓBERT 1964. november 1-jén született Jugoszláviában, a vajdasági (bácskai) Doroszlón. A Zomborban végzett középiskola után az újvidéki egyetemre került, ahol magyar nyelv és irodalom szakon tanult. 1991 őszén a délszláv háború miatt Magyarországra emigrált, azóta Szegeden él. 1996-tól szerkesztője, 2011-től főszerkesztője a Tiszatáj folyóiratnak. Első novelláit a zágrábi Sirius című irodalmi lap közölte horvát fordításban, majd a vajdasági magyar lapokban és antológiákban publikált. 1995 óta több novelláskötete és regénye látott napvilágot. Márai Sándor- és József Attila-díjas, Térey-ösztöndíjas alkotó.

A történetmesélő

Bene Zoltán beszélgetése Hász Róberttel

– Amikor az első köteted megjelent a vajdasági Fórum Kiadónál, Te már Szegeden éltél...

– Ez így van. Én 1991-ben jöttem át, *A szalmakutyák szigete* pedig '95-ben jelent meg. Gyakorlatilag az Új Symposion számára már a 80-as évek végére összeállt egy kötetem, de abból végül ilyen-olyan okok miatt nem lett semmi. Viszont, amikor már Magyarországon élünk, megkeresett Papp Tibor, az Új Symposion akkori főszerkesztője azzal, hogy rakjunk össze egy novelláskönyvet. Így született az első kötetem, amelybe bekerültek új

novellák is, ám nagyrészt a 80-as években született írások kaptak benne helyet. Ilyen értelemben ez egy válogatáskötet volt.

– *Ez azt jelenti, hogy a 80-as években írott novelláid egy része máig csak folyóiratokban lelhető föl?*

– Nagyon sok ilyen van, igen. Éppen a múltkoriban újíítottuk föl a dolgozósobámat, s ilyenkor előkerül számtalan dolog. Újságkivágásokat, fénymásolatokat találtam olyan novellákkal, amelyek a Képes Ifiben, a Családi Körben, a Symposionban jelentek meg réges-régen, és nagy részükről meg is feledkeztem. Ráadásul messze nem az összes köteten kívüli írásomra bukkanhat rá. Persze, azért nem arra kell gondolni, hogy egy életmű sikkadt el, de biztosan van úgy tucatnyi olyan novellám, amelynek a hollétéről én magam sem tudok. Az emlékeimben élnek, hogy megjelentek valahol, de hogy pontosan hol és mikor, arról már fogalmam sincs. A címe egyiknek-másiknak még beugrik, de több nem nagyon...

– *És a szöveg sincs meg?*

– Nincs. Ezek még az írógépes világban születtek, több helyen laktunk, elkallódtak. Biztosan meg lehetne őket keresni, vajdasági könyvtárakban meg kell lenniük a lapszámoknak, amelyekben megjelentek...

– *Ezt ráhagyod a filológusokra, vagy van olyan terved, hogy összegereblyézed a mostoha sorsú novelláidat?*

– Hát, nem biztos, hogy jó lenne szembesülni ezekkel az írásokkal. Nem tudnám mindet arcpirulás nélkül vállalni. Amint említettem, akadt a kezembe tavaly néhány ilyen régi szöveg, bele-beleolvastam... Vannak részek, amelyeket örömmel vállalok, de nem biztos, hogy az egész kompozícióhoz szívesen adnám a nevemet.

– *Ma már a legtöbбекnek a regényíró jelző jut eszükbe a neved hallatán, a megjelent köteteid közt is számosabbak a regények, mint a novelláskötetek, ám az elmondottak alapján komoly novellista műltra tekinthetsz vissza...*

– Persze. Én úgy hiszem, minden regényíró novellával kezdte. A költők sem mindjárt eposszal indítanak, vagy ha mégis, hát

általában nincs benne sok köszönet. Így megy ez a prózánál is. Mindemellett én máig azt vallom, hogy a novella egy nagyon tiszteletre méltó műfaj. Olyannyira, hogy nem is nagyon merek most már novellát írni, mert tudom, hogy mivel jár: csaknem annyi erőbefektetéssel, mint egy regény, hiszen kicsinek kell lenni, tömörnek, stabilnak, pontosnak... Nagyon szerettem régen novellákat írni, és gyakorlatilag egy szuszra írtam őket. Aztán persze hónapokig dolgoztam még rajtuk, de most már nem szívesen fogok hozzá. Sok felkérést kapok, s mindig zavarban vagyok, mert úgy érzem, megsértem a felkérőket, amikor azt mondom, bocs, de nem tudok már igazán kis műfajt írni... Az egy más észjárás, más munkamódszer, más hozzáállás. Miközben jó lenne, mert mindenki szereti a sikerélményt, az elvégzett munka örömét, márpedig a novella esetében ez azért hamarabb jön, mint a regénynél, amelyen el lehet molyolni akár évekig is.

– *Amikor azonban a délszláv háború miatt Szegedre jöttél, még elsősorban novellista voltál. De miként lettél szerkesztő? Hogyan kerültél a Tiszatájhoz?*

– Nem olyan régen Annus Gábor kollégámmal próbáltuk felidézni, hogy is történt. Egyikünk előtt sem vált teljesen világossá a történet, be kell valljam. Bennem az életem alapvetően két időszakra oszlik: amikor még nem voltam a Tiszatájnál, s amikor már igen. Mindenesetre Annus Gábor szerint, aki már akkor, a 90-es évek első felében tördelőszerkesztő volt a lapnál, a történet azzal kezdődött, hogy nem voltak elégedettek az akkori korrektossal, és kerestek egy másikat, de olyat, aki lehetőleg ért a számítógépekhez is. Én akkor a bölcsészkar könyvtárában dolgoztam félállásban, Olasz Sándorral ismertük egymást látásból, novelláim is jelentek meg a Tiszatájban, jártam benn néhányszor a szerkesztőségben, vittem kéziratot, beszélgettünk, így hát egyszer csak Olasz Sanyi és Annus Jóska megkerestek a könyvtárban, megkérdezték, lenne-e kedvem, én pedig néhány másodperces töprengés után igent mondtam. Az utolsó mozzanat biztosan így esett, én azonban az előzményekre nem úgy emlékszem, mint Gábor, az én emlékeimben szerepel egy informatikus, aki

szintén odaátról jött, elvégzett néhány munkát a Tiszatájnak, és közben hallotta, hogy korrektort keresnek, mire engem ajánlott, mondván, velem két legyet ütnek egy csapásra, mert tollforgató is vagyok, és a számítógépekhez is konyítok. A lényeg az, hogy 1994-ben a folyóirathoz kerültem.

– *Nem maradtál hosszú ideig korrektor...*

– Nem, nem. Szerintem olyan két-három évig lehettem az. 1996 körül leültünk Olasz Sándorral, és megbeszéltük, hogy jó lenne már a kéziratokkal nemcsak a végstádiumban foglalkozni, hanem még korábban, s ez lenne az én feladatom. Én ezt viszont csak úgy vállaltam, ha korrektort is alkalmazunk továbbra is, ezért vettünk is föl egy újat, én pedig attól fogva csak szerkesztői feladatokat láttam el, a kéziratokat gondoztam, a szerzőkkel tartottam a kapcsolatot.

– *Megjelent az első regényed, a Diogenész kertje...*

– Sokat vacilláltunk akkor, mert hát ez volt az első regényem, s nem akartam sokat várni. Türelmetlen alkat vagyok, szerettem volna, ha megjelenik minél előbb. Azóta is jellemző rám, hogy addig nem tudok semmi újba kezdeni, amíg le nem zárul a régi. Márpedig egy regény akkor készül el, amikor megjelenik, ameddig nincs a polcokon, nem tudom lezárni magamban. Visszatérve a *Diogenész kertjére*, én magyarországi kiadókkal nem álltam kapcsolatban, és azt is tudtam jól, hogy első regényre nem olyan könnyű kiadót találni. Ha teljesen ismeretlenül elkezd az ember házalni, nagyon hosszú idő, amíg sikert ér el...

– *Azért teljesen ismeretlen nem voltál már...*

– *A szalmakutyák szigetének* volt visszhangja, de nem nagy, szűk körben voltam csak ismert, semmi esetre sem annyira, hogy könnyen szóba álljanak velem a kiadók. Viszont abban az időben szóba került már, hogy a Tiszatáj adna ki könyveket, hogy a portfóliót ezzel is bővítenénk, erről Olasz Sándorral többször beszélgettünk már. Én pedig legyőztem a skrupulusaimat, és fölajánlottam Sándornak, hogy indítsunk az én regényemmel, legyen ez egy próba, hogy tudunk-e könyvet kiadni, tudjuk-e terjeszteni... Végül elindult a Tiszatáj Könyvek sorozat – a regényemmel.

Annus Gáborral nagyon jól elszórakoztunk. Terveztük a borítót, felkerestük a könyvesboltokat, szerveztük a terjesztést. Még nem voltak nagy hálózatok, külön-külön ajánlgattuk mindenkinek. Nem volt egyszerű. De legalább nem más regényén tanultunk, nem más szerző keseredett el – hanem én.

– Azt azonban fontos megjegyezni, hogy az első regényedben máris teljes fegyverzetben állsz elő. Azok a jellemzők, amelyek azóta is meghatározzák a prózádat, szinte kivétel nélkül ott vannak a Diogenész kertjében. Gondolok elsősorban a történetközpontúságra, ami ma már nem hangzik nagy kunsztnak, de 1997-ben még javában a szövegirodalom a menő Magyarországon. Nyilván, aki ismerte a novellista Hász Robit, az nem lepődött meg azon, hogy a regényíró Hász Robi is történetet mesél, amelyben még a fantasztikumtól sem riad vissza. S ha mindehhez hozzátesszük, hogy Magyarország legrégebb óta működő irodalmi lapjának egyik szerkesztőjéről és a lap könyvkiadói portfóliójának nyitódarabjáról van szó, akkor ezt bizony akár bátor és programadó cselekedetnek is nevezhetjük. Jóval később mondtad, hogy „azért vagyunk mi, mesemondók, igricek, költők és írók a világon, hogy az igazságokon túl elmondjuk az embereknek a történeteket is”, de már ekkor ennek a gondolatnak a jegyében dolgoztál.

– Ma már valóban látszódnak úgy, hogy ez egy felépített program, de én sosem gondolkodtam programszerűen, nem akartam programadó lenni. Annak, hogy így írtam és így írok, az oka egyrészt alkati, másrészt élménybeli. Mindig történetközpontú prózát olvastam. Kísérleteztem mással is, de nem tetszett. Olyan lett az első regény, amilyenek a novellák voltak. Ha valaki évtizede ír egy bizonyos típusú novellákat, akkor a regénye sem lesz teljesen más, ez igen valószínű...

– Azért egy új elem mindenképpen megjelenik: a novellákban önéletrajzi motívumok nincsenek, a regényben annál inkább – többek között a környezetváltozás, a beilleszkedés nehézségei, az idegenségből az otthonosság felé való törekvés...

– A 90-es évek meghatározó időszak volt számomra és a családom számára. Az átköltözés és minden, ami azzal járt... Ez

megkerülhetetlennek tűnt a regényben, természetesen. Egy novellában ki lehet választani egy pillanatot, s azt bemutatni, de a regénynek tere és ideje kell legyen, ott zajlik az idő. Másrészt hitelesíteni is kell a figurákat. A novellánál is, természetesen, de ott nem kell mindenre kiterjedően megrajzolni az alakokat, ott elég a skicc, a regényben viszont el kell hitetni az olvasóval, hogy ez a hős tényleg létezik, hogy igazi, hús-vér személy. Első regényében az ember többnyire magához nyúl, saját életét veszi alapul. Később már tud távolabbi dolgokról is írni, de az első a legtöbbször az író életéből fakad. A kezdőnek mindig önmaga van kéznél. Másrészt esetemben azért is kellett a realitás, mert, amint említettem, ebben a történetben van fantasztikum, egy sci-fi-szerű szál, de ezt le kellett kötni a földhöz. Én imádom a fantasztikumot, de képtelen vagyok csak azt írni, nekem kell valami, ami a realitáshoz kapcsolja. A pusztá, meztelen fantasztikum számomra parttalan. A léghajót kössük le a földhöz, aztán hadd lebegjen. Nos, a *Diogenész kertjében* én voltam az a kötél, az a tökesúly, ami a valósághoz kötötte a léghajót.

– *Négy év múlva, 2001-ben következik a Végvár. Amiben még mindig ott vagy magánemberként is...*

– Igen, ott vagyok, de ez azért nagyobb játék. Eltávolodtam. És be kell vallanom, rám is hatott a szövegirodalmi divat, mert azt vettem észre, a szakma ezt várja tőlem is. És az ember az elején még elköveti azt a hibát, hogy ha kiderül, nem azt várták, amit nyújtott, hát megpróbál mást, megkísérel megfelelni az elvárásoknak.

– *Korábban beszéltünk egyszer arról, hogy a Végvár idegen nyelvű kiadásaiban nem szövegfolyamként tördelték a könyvet, hanem hagyományos módon, a párbeszédet például hagyományos dialógus-formában. Kaptál is egy díjat a római könyvtárak olvasóitól ezért a regényért...*

– Igen, ez így van, miközben nemcsak a szöveggel való játék miatt olvastottam be a dialógusokat, ennek volt egy másik értelme is, ezzel ugyanis elmostam az időt. Ha úgy olvas az ember, hogy a párbeszéd tradicionálisan jelenik meg, gondolatjelekkel, minden-

nel, ott könnyen érzékeli az időt, ha ezt a szövegfolyamban olvassa, elmaszatólódik az idő. Ezáltal vált álomszerűvé a regény. Úgy éreztem, ez kell. Ma már látom, hogy nem volt feltétlenül szükséges, s ezt a fordítások kiadásának hagyományos tördelése bizonyítja. A *Végvár* egyik nagy tapasztalata éppen ezért az volt számomra, hogy nem szabad hagyni, hogy a divatok befolyásoljanak. Azok jönnek-mennek, nem kell velük foglalkozni. Az ember ragaszkodik ahhoz, amihez ért, ami megy neki. Lehet játszani, persze, nem is zárkóztam el tőle később sem, de soha nem programok mentén, vagy irodalomelméleti igények miatt.

– *Harmadik regényedben, ebben a nagyívű történelmi regényben, A kündében aztán eltűnik Hász Róbert, már nincsenek párhuzamok a saját életeddel, és ez az első nagy történelmi vállalkozásod is...*

– *A künde* nagy szerelmem. Talán sosem élveztem annyira az írást, mint akkor, amikor azt írtam. Viszonylag sokáig is dolgoztam rajta, ami nem jellemző rám, bár közbejött egy költözés is, Szegedről kiköltöztünk a Szegedhez tartozó Szentmihályra, ez is megakasztotta a munkát, de mindent összevetve majdnem három évig írtam. Minden írónak elérkezik az életében az a pillanat, amikor nagy regényt akar írni. Nagyot, nagy N-nel. Hát, nekem *A kündével* érkezett ez el. Nem volt vita magammal, hogy ennek a nagy regénynek történelminek kell lennie. Hogy mikor játszódjon, az már problémásabb volt. Felmerült Mohács, de a hódoltságról viszonylag sok mű született már, a honfoglalás és az államalapítás közötti időszakról azonban meglehetősen kevés. Ebből a korszakból nem sok forrás áll rendelkezésre, ami tágeret biztosít a fantáziának, ugyanakkor a kereteket mégis megszabja. A tények olyanok, mint a szigetek a tóban, ezért lehetővé teszik a mítoszteremtést. És egy kis posztmodern játékot azért itt is alkalmaztam: a háromszintű narrációt.

– *A Végvár még a Tiszatájnál jelent meg, A künde azonban már a Kortársnál, 2006-ban. Miért váltottál?*

– Jó kis műhelyé nőtte ki magát a Tiszatáj Könyvek addigra, de nem tudta felvenni a versenyt a nagyobb kiadókkal sem a

terjesztés, sem a recenziók szervezése, sem sok más szempontból. Ezért úgy gondoltam, váltok. Először nem a Kortárs került képbe. Két kiadónak küldtem el, egy nagyon nagynak, amelyik nem is reagált, egy kisebbnek, amelyik azt jelezte, csak három év múlva lesz kapacitása a kiadásra, és akkor Zalán Tibor javasolta a Kortárst. Akkor még Mátis Livia volt a kiadó vezetője, s ő röggvest le is csapott a regényre, és nagyon flottul ment minden attól kezdve. Ez akkor sem változott, amikor Horváth Bence vette át a kiadót, vele is remek együtt dolgozni. Emberléptékű kiadó a Kortárs, és ez számomra fontos.

– A künde után következett egy novelláskötet, majd a Júliával az út...

– A novelláskötetbe *A szalmakutyák szigete* néhány darabja és ugyanannyi új novella került. Két évvel *A künde* után jelent meg, akkor már dolgoztam a *Júliával az úton*, de még nem volt olyan állapotban, hogy kiadható lett volna, a kiadó viszont könyvhétre szeretett volna valamit tőlem, ezért állítottam össze egy „válogatott és új novellák”-tematikájú könyvet, utólag úgy érzem, kicsit elszietve, meggondolatlanul, inkább várni kellett volna, hiszen a *Júlia* akkor már közel járt a befejezéshez, és 2010-ben meg is jelent.

– És veled együtt visszatért *Hász Robi, a magánember is...*

– Igen, az már megint egy kicsit önéletrajzi... Én nem akartam azt írni, de valahogy úgy sikerült. Volt egy tengernosztalgiam azokban az időkben, hiszen én másfél évig éltem az Adrián. Akkoriban fedeztem fel a Google Earth-öt, és megnéztem azokat a helyeket, ahol katonáskodtam, s ettől fölébredt bennem a nosztalgia... Nem önéletrajzi regény lett azért, messze nem, de tagadhatatlanul önéletrajzi motívumok vannak benne. Egyébként, ha Füst Milán le nem lövi, akkor a *Feleségem története* címet adom neki, mert lényegében a feleségem családjának a történeteit, emlékképeit gyúrtam össze, írtam át, s fűszereztem a saját katonaelményeimmel.

– Így már érthető, miért jelenik meg ebben a könyvedben az anekdotikusság, ami korábban nem volt rád jellemző. Ebben a regényben viszont rengeteg mikrotörténetet mesélsz el...

– Igen, hiszen itt ezekből építkeztem. Sok-sok pici sztorim volt, ezeket kellett elhelyeznem. Az a történet például, hogy egy német katona egy bánáti családtól elviszi a zongorát azzal az ígérettel, hogy egy másik billentyűst hoz helyette, aztán beállít egy írógéppel, teljesen valós, a feleségem családjával esett meg, ők ugyanis bánátiak, s a Bánát német megszállás alatt állt. De nemcsak ez, a legtöbb epizód valós alapokon nyugszik.

– *Közben, 2011-ben komoly veszteség érte a Tiszatáj (és az egész magyar irodalmat): elhunyt Olasz Sándor, s a főszerkesztői székben te követted.*

– Két évig nem is írtam semmit. Rám szakadt a Tiszatáj, hogy így fogalmazzak. Meg kellett oldani egy rakás problémát, új szerkesztőséget fölállítani, az anyagi kérdéseket rendbe rakni, és így tovább. Éjszakákon keresztül nem aludtam, mert attól rettegetem, hogy három hónap múlva nem lesz anyagunk. Hála Istennek, mára eljutottunk oda, hogy túl sok is van. De ez egy olyan út volt, amin végig kellett menni, és bele kellett tanulni. Hiába voltam én sokáig a Tiszatáj szerkesztőségének a tagja, hiába dolgoztam Olasz Sándor mellett, egészen más helyzet az, amikor az a felelősség a te válladat nyomja, és nem a társadét. Ez rátelepedett az írói munkámra is, s bár 2011–12 körül elkezdtem írni egy regényt, lassan haladtam vele. Azóta rájöttem, mit kell tennem: nyáron tudok regényt írni, nincs más lehetőségem. Két hónap alatt meg kell írnom, különben nem lesz kész, mert a szerkesztői feladatok elveszik az időt.

– *Amit 2011-ben kezdted, az a Vénusz vonulása, egy újabb történelmi regény, amely 2013-ban jelent meg. A főszerplő, Sajnovics János miatt ettől a könyvtől sokan egészen mást vártak, mint amit végül kaptak.*

– Így van. Nem finnugor, és nem is összeesküvés-elméleteket felállító vagy éppen leleplező regény lett. Még valamikor a 90-es évek végén került a kezembe Sajnovics János naplójának fordítása, azóta olvastam, és belém fészkelte magát ez a történet, hogy a vardöi utat meg kellene írni. Aztán mindig prolongálódott, mert nagyon nagy falat. Rengeteg kutatást igényelt. A re-

gény Sajnovics útjáról szól Vardöre, hogy a Vénusz Nap előtti átvonulását megfigyelje. Jezsuitaként utazik a társával, miközben a jezsuitákat ebben az időszakban, a XVIII. század végén már bizony sok helyen üldözik. Ráadásul utazási regényt sosem írtam, ezt is ki kellett tapasztalnom. Többször nekikezdttem, többször átdolgoztam, volt olyan változata, amelyben az idősíkokat is kevertem, míg végül rájöttem, hogy ezt lineárisan kell megírni, nem lehet másként. Most úgy látom, a regény első fele rátelepszik a másodikra, az utazás elnyomja a vardői eseményeket és az ott kibontakozó transzcendens szálát. Ha most írnám, a szigeten lenne a hangsúly, de hát ez egy ilyen regény lett.

– Jó regény lett, szerintem, és a vardői rész kifejezetten az. Ez az északi sziget önmagában is izgalmas, és például az is remek megoldás, ahogy a sarkkörü vidék jellegzetessége, a fény hiánya, a fény fölértékelődése szimbolikusan erősíti a transzcendens szálát... De Vardö után visszatértél a Kárpát-medencébe, következett a disztópikus Ígéretföld, ezúttal a Fórumnál.

– Úgy gondolom, ez inkább egy nagy elbeszélés, nem föltétlenül regény. A Kortársnak föl is ajánlottam, de kevés volt, s magam is úgy vélem, hogy egy novelláskötet fődarabjaként erősebb lehetett volna. Csak hát nem voltak novelláim... No, akkor találkoztam Virág Gáborral, aki nyaggatott, hogy vajdaságiként adjak valamit a vajdasági kiadónak, én pedig ezt adtam, a kiadó pedig a formátummal megoldotta, hogy regénynek is nézzen ki.

– Ökológiai katasztrófa, sajátos, mintegy fordított migráció, antiutópia – sok izgalom és érdekesség került azért ebbe a rövid kötetbe.

– Sokan azt is hitték, hogy a migráció hatására írtam, holott nem, ez korábbi, a 2015-ös migrációs hullám idején már meg is jelent. Ráadásul itt egy nyugat-keleti irányú, Európán belüli migrációról van szó. Ha valós eseményeket kellene megneveznem előzményként, akkor a Krím orosz megszállását mondanám, mert az okozott egy pánikot akkoriban, hogy az oroszok majd nem állnak meg ott, és eljön a világvége. Ezenkívül egy hírt is olvastam akkoriban, hogy a hollandok alapítottak egy falut Magyarorszá-

gon – hát innen jött a holland enklávé ötlete. Nem volt komplex történet, amikor elkezdtem írni, csak a posztapokaliptikus hangulat volt meg. Olyan az egész, mintha fognál egy drónt, és pár napig körbeutaztatnád a jövőben. Nem kommentálsz semmit, csak leírod, amit a drón lát. Ez cudar nehéz feladat egyébként...

– *A következő regényed, a Fábíán Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja pedig történelmi krimi, hiszen 1902-be helyezed a cselekményt, a délvidéki Zombor városába, amelynek mai arculatát meglehetősen jól ismered. A szereplők oroszlánrésze is ugyanúgy létezett a valóságban, amiképpen a helyszín. Ilyen esetekben pedig az olvasóban óhatatlanul fölmerül, hogy maga a sztori is valamely valóságos eseményen alapulhat. Zomborban a XX. század elején csakugyan történt egy gyilkosságsorozat, mint a regényben?*

– A legjobb tudomásom szerint nem. Ha visszamegyünk a kezdetekhez, először is volt egy ötlet. Olyan értelemben, hogy szerettem volna egy századfordulós, szecessziós krimi-t írni. Még nem tudtam a helyszínt. Volt egy fejezetem, még hozzá az, amelyikben a főszereplő és Winter úr, a detektívtársa ebédelnek egy étteremben, és beszélgetnek. Ez a rész mindenféle előzmény és következmény nélkül megszületett, ez egy milió, egy hangulat, amit megragadtam, leírtam. Lehet, hogy novellának indult volna, de még ezt sem tudtam. Még helyszíne sem volt, még nem tettem Zomborba, csak egy századelős atmoszférát éreztem meg: keménykalap, revolver, konflis, és ehhez társult egy történetcsíra. Ez egy évig állt, míg aztán 2017 nyarán, valamikor július elején, időm is volt, kánikula is volt, az ember nem szívesen mozgott ki otthonról, s akkor elővettem ezt a kezdeményt, megfogott újra ez a téma. S akkor döntöttem el, hogy ezt én Zomborba teszem – mert valahová tenni kell, egy szecessziós regényt nem írhat az ember egy fiktív világban, az komolytalan, nincs hitelesítve a történet.

– *Illetve az már egy másik műfaj, mondjuk, steam punk lenne...*

– Igen, az már egy egészen más dolog, akkor az abszurd lesz és szürreális, de nem erre volt hangulatom. És úgy voltam vele,

hogy ha már századelő, akkor miért ne legyen olyan milió, amit ismerek? Legalábbis azt gondoltam, hogy ismerem. Mindenesetre közel áll hozzám. Csakhogy ekkor jöttek a gondok: igazából nincs átfogó helytörténeti munka Zomborról, kiváltképpen nem a Monarchia korából. Ez végső soron érthető, hiszen ki írta volna meg? Amikor meg kellett volna írni, mi még nem írtuk meg, az új hatalom meg már nem írta meg, legalábbis nem ment odáig vissza. Úgyhogy morzsánként szedegettem össze az információkat. A legfontosabb forrás, a kútfő az a Bácska című újság volt, annak is a netes változata, mert azt fölpackolták a világhálóra. Annak az évfolyamait böngésztem, és ott jöttek be a nevek, a valós személyek, a pozíciók, a kis intrikák. És lényegében én kölcsönvettem ezeket a figurákat, de valós alapja a történet központi szálának nincs. Akad, aminek van, például Gozdsu Elek tényleg Zomborban volt főügyész abban az időben, az újságot valóban Bitterman adta ki, ő volt a lap tulajdonosa, a lapba tényleg írt egy Baloghy nevű újságíró, a Falcione család a valóságban is a város egyik leggazdagabb családjára volt, a mai értelemben egyfajta oligarchák voltak. A főszereplő, Fábíán Marcell viszont teljesen költött személy. Ráadásul a központi helyszínt, a megyeházát én régóta és nagyon jól ismerem. Én oda rengeteget jártam, s akkoriban is úgy hívták, hogy megyeháza, pedig régóta nem volt már megye, de mi, doroszlóiak mindig is megyeházának hívtuk, úgy tűnik, öröklődött ez az elnevezés. A belügyminisztérium épülete volt, ott volt a rendőrség, ott kellett intézni az útlevelet, egyebeket. Ugyanazon a boltíves kapubejárón keresztül, ugyanazokon a macskaköveken tapodva mentem be oda, mint amin a Monarchia korában jártak az emberek, még a sárga festék, amivel befestették, az is vélhetően a Monarchia idejéből származott. Olvastam, hogy az előtte lévő parkot is az 1800-as évek végén alakították ki, s végül a sok kis mozaikból összeállt, hogy ez az a korszak és ez az a helyszín, amire nekem szükségem van. Megtaláltam a kort, a várost, s akkor már csak a történetet kellett hozzá keríteni. Az meg menet közben alakult.

– Mivel ilyen erős a személyes kötődésed a helyszínhez, s például a szerb–magyar viszonyulások több példáját fölmutatva a mai

korra is utalsz a könyvben, fölmerülhet az is az olvasóban, hogy nem kulcsregénnyel van-e dolga.

– Hát, igen, és amikor a történet elkezdett íródni bennem, s elhatároztam, hogy Zomborba helyezem, akkor nem tehettem meg, hogy nem viszem húsz kilométerrel arrébb, szülőfalumba, Doroszlóra. A mellékszál, ami fölmerül a regényben, tehettem volna akár Szilágypira, vagy Kupuszinára is, de... hát, gondoltam, hadd legyek már ennyire részrehajló, és a saját szülőfalumat hoztam be. Az említett mellékszál sváb szereplői is minta alapján formálódtak, hiszen 1945, a kitelepítés előtt Doroszlón rengeteg sváb élt, és az a sárga eifurtos ház, amit a regényben leírtam, az bizony a mai napig ott áll a templommal szemben, balra, srégen. Ilyen értelemben tehát jogosan vetődhet fel ez a kérdés, ugyanakkor nem hiszem, hogy a szó teljes értelmében kulcsregényről lenne szó.

– És miért lett krimi ez a történet?

– Ez érdekes... Nem tudom. Annyi mindent írtam már: írtam sci-fit, írtam történelmi és művelődéstörténeti regényt, krimit viszont még nem írtam. És adta a hangulat. Az a ködös századelő kívánta, az hozta elő belőlem. Úgy éreztem, ehhez az atmoszférához kell egy titok, kell egy rejtély, márpedig a krimi az rejtély.

– A krimi mint műfaj komoly kihívás. Egyfelől nagyon sok szálon gyártott, irodalmi értelemben nem igazán jól megformált zsánerkrimi születik, ráadásul ezt a műfajt általában a könnyű műfajok közé sorolják, holott ez durva általánosítás. Másfelől a krimi történetének muszáj izgalmasnak lenni, a feszültséget fönn kell tartani, a szerkezet sem elhanyagolható szempont...

– Mint már arról szó volt, első olvasási élményeim a sci-fik meg krimik voltak. És valóban sokféle krimi létezik, változatos a színvonaluk. De egyvalamit még a gyengébb krimiszerzők is tudnak, ez pedig az írástechnika. Tehát tudnak dialógusokat írni, tudnak történeteket szerkeszteni, és tudják vezetni a hőseiket a történetben, s ezt valahogy jó ötvözni minőségi irodalommal. Arról nem is beszélve, hogy a gyakorlott krimiolvasók kifejezetten figyelmesen olvasnak. Velük nem lehet játszani, mert kibuk-

nak az elvarratlan szálak, a felületesen megalkotott jelenetek. A krimiolvasónak van rutinja, őt nehéz „megvezetni”, számomra pedig ez is kihívás volt.

– *A krimi nagyon meg kell szerkeszteni, s a Fábián Marcell-történetek, hiszen azóta megjelent egy újabb, meg is felelnek ennek a követelménynek. Van az első Fábián Marcell-regényben egy olyan szál, amely viszonylag korán felbukkan, de csak a könyv végén nyer jelentőséget. Kicsit olyan módon, mint a hollywoodi filmekben: ha egy pisztolyt egyszer megmutat a rendező, akkor annak el is kell sülnie. Ez egy tudatos folyamat volt, komoly vázlatokkal, előtanulmányokkal akár, vagy ösztönösen alakítottad a történetet?*

– Egyrészt igen, másrészt azonban, amikor elkezdtem írni, nem tudtam, hogy pontosan miről fog szólni. Ez nem egy előre megkomponált regény. Agatha Christie-ről mondták azt, hogy mosogatás közben találta ki a történeteit, s amikor leült írni, akkor már nagyjából tudott mindent, ismerte az elejét, közepét, végét az adott regénynek, amin éppen dolgozott, s miközben írta, jól látta, hogy hová fog kifutni. Nos, én ezt nem láttam, menet közben alakult. És lehet ez is egy jó módszer, mert bennem is fönntartotta a kíváncsiságot, hogy na, ebből miként jövök ki? Végignyomoztam ezt a regényt az írása közben. Gyakorlatilag amikor az olvasó megtudja, amikor számára kiderül, hogy ki a gyilkos, akkor – no, nem mondom, hogy számomra is akkor derült ki, de akkor hoztam meg a döntést, hogy merre fog menni, és hogyan fog befejeződni a történet. Ez azért jó, szerintem, mert nincs mesterségesen elmismásolva semmi, nem kellett eldugnom a tetteket, mert magam sem tudtam, ki lesz az.

– *Miért és mikor jutottál arra, hogy folytatnod kell Fábián Marcell történetét?*

– Amikor az első kötetet elkezdtem írni, akkor még nem gondoltam erre, sőt, azt sem hittem, hogy én ilyenre alkalmas vagyok. Még akkor, amikor megjelent, akkor sem merült fel bennem, már csak azért sem, mert egészen máson törtem a fejemet, mást akartam írni. Aztán, ahogy szállingózni kezdtek a visszajel-

zések – kiadótól, olvasóktól, kritikusoktól –, gondolkodóba essem, hiszen szinte minden második kritika azzal végződött, hogy jó lenne levenni a második kötetet a polcról. Elgondolkodtam, hogy üsse kő, megpróbálom. Ez nekem nagyon új volt, hiszen amolyan újrahasznosított karaktereket kellett foglalkoztatni. Ilyenkor kétféle olvasóval kell számolni: az egyik, aki ismeri az előzményeket, a másik, aki nem. Az egyiknek nem szabad túl sokat mondani, a másiknak nem lehet túl keveset, valahogyan arányban kell tartani az „információáramlás”-t.

– *Ez tökéletesen sikerült, az én olvasói meglátásom szerint...*

– Ha így van, annak örülök, mert ettől féltém a legjobban. Ebben a könyvben olyan karakterekkel találkozunk, akiket egyszer már leírtam, újra pedig nem szerettem volna ezt megtenni, az már terhes, ráadásul annak, aki olvasta az első részt, kifejezetten zavaró. Meg kellett hát találnom az arany középutat. Ez komoly kihívás volt számomra. Vagy inkább mondjuk úgy, hogy próbatétel elé állított a feladat, s kíváncsi voltam, átugrom-e a lécezt.

– *A borítószöveg Fábrián Marcellt a magyar Poirot-ként aposztrofálja. Érthető ez, hiszen a borítószöveg fontos feladata a figyelemfölkeltés, a marketing, ha azonban szigorúan vesszük, Fábrián Marcell igen messze áll Poirot-tól...*

– Poirot-val mint hasonlítással én sem tudok egyetérteni, de már későn vettem észre, hogy ez került a borítóra. Ha már hasonlítani kellene, akkor egy kanadai filmsorozat főhőséhez, Murdock nyomozóhoz hasonlítanám, az ő alakjára valóban emlékeztet Marcell: ugyanaz a korszak, ugyanaz a keménykalapos világ, kicsit a habitusuk is rokon. Marcell és Poirot habitusa viszont rendkívül távol áll egymástól.

– *Azért az, hogy Fábrián Marcellt hírbe hozták Poirot-val, fölvet egy másik kérdést, vagy inkább asszociációt is. Jelesül azt, hogy Poirot számos történet hőse – vajon Fábrián Marcell sem csak kétszer lép színre?*

– Hát, hogy lesz-e harmadik rész, azt sokáig nem tudtam. Vártam az impulzusokat. Hogy lesz-e igény rá, mert ha igen, akkor semmiképpen nem zárkozom el előle. Ha úgy láttam volna, hogy

az olvasók nem szeretnék, akkor nem ragaszkodtam volna hozzá, más ötleteim is vannak. Szeretem a változatosságot. Nem tagadom ugyanakkor, hogy nekem is megtetszettek ezek a karakterek, akikkel a két Fábían Marcell-regényben dolgoztam. Megszerettem őket. Jó velük dolgozni, jó őket építeni az időben, vinni őket egyik évről a másikra, látni, miként fejlődnek. Itt már egy, illetve több családregegy is kibontakozik a háttérben, Marcell családjáról is egyre többet tudunk, Milorád famíliája is jobban megmutatkozik, s ez így marad majd, és talán még erősödik is a harmadik regényben, amellett, hogy még mindig lesz egy markáns, erős krimiszál. Mert most már biztos, hogy lesz harmadik rész.

– *Esetleg már körvonalazódik is benned?*

– Annyit talán meg lehet sugni, hogy az már nem a Bácskában játszódik majd. Kimozdítom Marcellt – és egy kicsit magamat is – a komfortzónájából, elviszem Erdélybe, a hegyek közé, egy úri kastélyba.

– *Azt már elárultad, hogy nem az a fajta szerző vagy, még krimiírás esetén sem, aki mérnöki pontossággal megtervez mindent. Magyarán, miközben írtad a regényt, magad sem tudtad előre a nyomozás eredményét. A második kötetnél sem változtattál ezen a munkamódszeren?*

– Magának a bűncselekménynek, a halálozások okának a kiválasztása tudatosabb volt most, mint az első rész esetében, azonban ezúttal sem akadályoztam a történetet abban, hogy önmagát alakítsa.

– *Rendkívül speciális ez a bizonyos halálozási ok...*

– Igen. Ez így van. Nem melleleg egy történelmileg hiteles jelenségről beszélünk, amit táncoló pestisnek is neveztek. Én erről régóta tudok, azt azonban nem tudom, mikor ötlött föl bennem, hogy használjam a regényben. Azt viszont gyorsan beláttam, hogy az az előnye, hogy ez egy történelmi jelenség, amit nem kell megmagyarázni. Ez van, ez adott. Tulajdonképpen egyfajta tömeghisztériáról van szó, magukat a halálba táncoló emberekről.

– *Ez azért is izgalmas, mert a középkor egyik legsajátlagosabb, szimbolikus-allegorikus misztériuma a haláltánc, amelynek mo-*

tívumait jól ismerhetjük Madách Az ember tragédiája londoni színeiből éppúgy, mint Arany János Bolond Istókjából vagy Hídavatásából, de ezek szerint ennek a nagy középkori misztériumjátéknak van reális ihletője...

– Van bizony! Valószínű, hogy az anyarozs okozta ezt a tömeges hallucinációt, hisztériát. De ez nincs bizonyítva. Azonban főleg olyan területeken történt, ahol rozst termesztettek, és kivált csapadékos időben, ami a gombáknak kedvez. A mi vidékünkön korábban nem volt szokásban rozsból kenyeret sütni, ezért erre felé ez a jelenség nem is volt jellemző. Na mármost, nem kizárt, hogy az költői túlzás, amit a regényben megírtam, mert individuális példa nincs a történelemben, ez a betegség, ez a valami mindig tömegesen jelentkezett, de hát, ami a középkorban közösségi esemény, az a modern korban miért ne lehetne individuális? Mindenesetre, a korábbi kérdéshez visszatérve, a bűntény specifikumából fakadóan tudnom kellett előre bizonyos dolgokat. A tettest nem, azt nem is szeretem tudni. Ám mivel a halálesetek nem hétköznapiak, ez befolyásolta, illetve bizonyos fokig meg is határozta a dramaturgiát, a történet menetét. De eddig sem tettem, és továbbra sem fogom előre kitalálni a gyilkost. Számomra az izgalmas, amikor magával Marcell-lel bonyolítjuk a cselekményt, keressük a megoldást, kutatjuk, hogy mi lenne az ideális. No, nem az igazságérzetem miatt, hanem olyan szempontból, hogy az olvasónak mi lehet majd a legjobb. Marcell, persze, eközben is az igazságot keresi, én viszont közben azt a lehetőséget próbálom kibogarászni, ami a legkevésbé valószínű, s ezért a legjobb nyitva hagyni a kérdést a legvégéig – a magam számára is. Hiszen, ha előre kitalálom a gyilkos személyét, féltő, hogy el fogom árulni idejekorán. Pusztán azzal, hogy „másképp nézek rá” a regényben, ezért szerintem a legjobb ezt nem piszkálni. Ha az ember hagyja a történetet, hogy vájja ki szépen a maga útját, akkor előbb vagy utóbb elvezet a megoldáshoz, mert ha már mindenkit kizárunk, aki fölmerül, a végén már csak egy, vagy nagyon kevés lehetőség marad.

– *Az első részben marginális szerep jutott csak a Fábrián Marcell idejében Zomborban főügyészkedő Gozdsu Eleknek, a má-*

sodik kötetben azonban tágabb teret engedsz neki. És megjelenik a színen Jókai is, akit úgy láttatsz akár egy idősödő hollywoodi filmsztárt. Mint ahogy voltaképpen a maga korában az is volt....

– Jókai fölbukkanása mintegy a véletlen műve. Amikor eldől, hogy a regény Fiumében indul, akkor eszembe jutott, hogy Jókainak volt Abbáziában egy villája, és a nyarak egy részét rendre ott töltötte. És ha már a két nagy ember, Marcell és Jókai, mindketten egy helyen vannak, hát miért ne találkozzanak? Az is igaz, hogy abban az évben Jókai vélhetően nem volt Abbáziában, de hát meg lehetett ezt könnyen oldani egy kis fikcióval. Jókai szerepeltetése aztán azért bizonyult jó ötletnek, mert ki tudtam vele mondatni, amit vélhetően magam is gondolok Marcellról. Nincsenek ma már hősök, állítja Jókai a regényben, csak szájhősök, csak ripacsok. És ezután gyakorlatilag megadja Marcell szerepét: legyél te a hős, fiam! A másik író-szereplőt, Gozsdut nem akartam én ennyire előtérbe helyezni, de az egyik kritikus, nevezetesen Bán Zoltán András megemlítette Gozsdú híresen szép szerelmes leveleit Weisz Annához, s ezekben én megéreztem a potenciált. Így került a szerelmeslevél-szál a történetbe, és így kapott jelentősebb szerepet Gozsdú.

– *Köszönöm szépen a beszélgetést!*

Bene Zoltán

Színes tabló gyilkossággal, Monarchiával, századfordulóval

Hász Róbert: *Fábián Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja*. Kortárs, Budapest, 2017.

Fábián Marcell és a táncoló halál. Kortárs, Budapest, 2019.

Hász Róbert nyolcvanas évekbeli pályaindulása óta hisz a történetek erejében. Az ő világa a jól szerkesztett, jól fölépített és – nem utolsósorban – izgalmas sztori. Olyan történetek, amelyekben a sorok közé etikai, egzisztenciális, filozófiai kérdéseket sző, majd az egészet „megbolondítja” egy kis pszichológiával és nem ritkán némi fantasztikummal, netán egy kevés transzcendentalitással. Már első regénye, a *Diogenész kertje* két világ határán egyensúlyoz: a hagyományos realista próza és a science fiction mezsgyéjén. Így van ez a másodikban, a *Végvárban* is, s ha első nagy történelmi vállalkozásából, *A kündéből* ki is marad a sci-fi, a rejtély abból sem hiányzik. Az, hogy a realitás és a fikció keveredik egy szépprózai műben, nem újdonság, gyakorlatilag mindig is így volt, Hász Róbert sem kivétel ez alól, abban azonban mindenképpen kivételes, ahogyan a népszerű műfajok egyes elemeit és követelményeit beemeli a szépirodalomba. Rendkívül jó arány- és stílusérzéssel írja regényeit, amelyek mind megállják a helyüket a „magas” irodalomban, ugyanakkor egyikből sem hiányoznak a népszerű irodalomra jellemző motívumok, fogások, megoldások – ám ezeket Hász mesterien adaptálja és emeli föl. Talán ez a sikerének a titka, ezért szeretik nemcsak magyar, de francia, olasz és német olvasói is.

Így járt el hetedik és nyolcadik kötetében is, midőn a krimit vegyítette a realista igényű, az adott kort és annak társadalmi folyamatait ábrázolni hivatott klasszikus történelmi regénnyel.

Persze, tiszta műfajú regény nincsen, hacsak nem valamiféle zsánerműről van szó, és a történelmi regénybe oltott detektívtörténetnek is vannak előzményei (gondoljunk csak Böszörményi Gyula Ambrózy báró-folyamára, vagy a német Volker Kutscher Gereon Rath-történeteire, amelyből a kitűnő *Babylon Berlin* televíziós sorozat készült), a Fábián Marcell-történetek (*Fábián Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja*, 2017, *Fábián Marcell és a táncoló halál*, 2019) azonban nem ezeket a mintákat követik. Hász Róbert nem a krimit „szépirodalmiasítja”, sokkal inkább a szépirodalmat „krimisíti”.

„A detektívtörténet az egyik legváltozatosabb, legrugalmasabb elbeszéléstípus” – írja Bánki Éva (*A bűn nyelvét megtanulni. Tanulmányok a kemény krimiről*. Budapest, Napkút, 2014. 5. o.), majd rámutat a történelmi regény, a lovagregény és a krimi párhuzamaira is. A krimi cselekménye a séma szerint egy lineáris, egyszerű eseménysort követel meg: „bűncselekmény – fokozatos felderítés – tettes néven nevezése” (Bánki Éva, uo. 6. o.). Ebben azonban nem nehéz észrevennünk az igényt a hősrre. Ne feledjük, hogy a detektívtörténetben tulajdonképpen igazságot szolgáltatnak, nem nehéz hát belátnunk, hogy a krimi megköveteli a hőst (voltaképpen egy lovagot), az igazságosztó figuráját: a detektívet! Hogy ez a nyomozó maga is sematikus figura lesz, mint számos esetben, vagy olyan hús-vér, esendő, tépelődő alak, amilyen Raymond Chandler Marlowe-ja, vagy éppen a föntebb említett Gereon Rath, az már az adott krimi komplexitásától, dimenzióitól, azaz végső soron az író tehetségétől és érzékenységétől függ.

Nos, Hász Róbert címszereplője távolról sem sematikus. Fábián Marcell vérbeli, ízig-vérig szépirodalmi hős – mindazzal, ami ezzel jár, ideértve azt is, hogy a szó romantikus értelmében alig-alig hősiess. Esetünkben ugyanis nem egy zsánerdetektívet igyekszik „irodalmiasítani”, mélyíteni, hitelesebbé tenni a szerző. Nem, Fábián Marcell mentes a zsáneredtől, egyszersmind mentes a történelem során ráarakódott kliséktől is, hiszen Hász egy olyan korszakot választ, amelyben a detektív figurája még újdonságnak számít, még nem hordozza magán mestersége bevett közhely-

lyé vált ismerveit. A Monarchiában ugyanis nem sokkal a regény ideje (1900) előtt hozták létre a nyomozó osztályokat, korábban az afféle detektívek, mint Fábián Marcell, nem léteztek, s ez tagadhatatlanul megkönnyíti Hász helyzetét: történelmi értelemben sem kell kialakult típusokhoz alkalmazkodnia. A zsánerirodalom megcsontosodott mintáihoz pedig nem akar igazodni.

Azonban nemcsak a főhős nem a zsánerkrimik hőse, a helyszín sem illeszkedik a sémákba. Hász nem a krimi kulisszáit dúsítja szépirodalommal. A Fábián Marcell-történetek elsődleges színhelye, a bácskai Zombor tökéletesen megrajzolt, hiteles Monarchia-korabeli kisváros; a zsánerkrimik olcsó filmek díszleteit idéző túlzásai, aránytalanságai, anakronizmusa helyett reális, életteli városka, tele hiteles lakókkal, akik részint a valóságban is léteztek, részint föl sem merül az olvasóban, hogy nem voltak részei a hajdani realitásnak.

Ennek ellenére Hász Róbert műve (amellett, hogy történelmi és – nem is csak nyomokban – család- és társadalmi regény is) vérbeli krimi: a gyilkosságok titokzatosak mindkét történetben, felderítésük nehéz és embert próbáló, tele tévutakkal és csapdákkal; a helyes megoldás csak a legvégén derül ki, amikor is megdöbbenést és meglepetést okoz; Fábián Marcell logikusan, következetesen, olykor ugyan hibákat vétve (és ettől még szimpatikusabbá és emberibbé válva) göngyölíti föl az eseteket. Mindkét regényben kellően érdekes és hajmeresztő a halálesetek módja és oka, a feszültség gondosan oszlik el a vaskos kötetekben, a figyelmet végig fenntartja az író, s mivel, ahogyan a klasszikus krimikben, ezekben a történetekben is mindent a főhős (a pandúrdetektív) szemszögéből látunk, az olvasó könnyedén azonosul a nyomozással és magával a nyomozóval.

Hász Róbert regénye mégis – amellett, hogy tökéletes krimi – valódi történelmi regény, amelyben a család-, a társadalmi, sőt, a lélektani és a fejlődésregény jellegzetességei is megfigyelhetők. Fábián Marcell személyes története, a felesége története, közös életük örömei és nehézségei, munkatársainak élete és sorsának alakulása lapról lapra mind jobban kibomlik az olvasó szeme

előtt, amint a századforduló többnemzetiségű, a Balkán határvidékén fekvő kisvárosának társadalmi erővonalai is kirajzolódnak szép lassan. Megismerhetjük Marcell belső vívódásait, nyomon követhetjük jellemének formálódását, s közben képet kapunk a nemzetiségi feszültségekről, de az olyan nagy hatású jelenségekről is, mint a kivándorlás vagy az alkoholizmus.

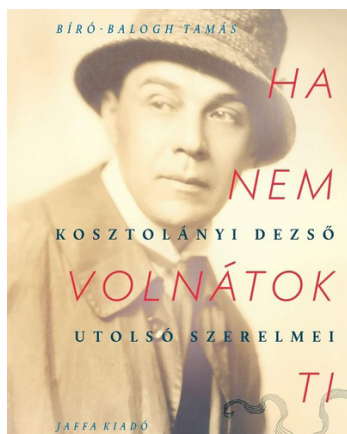
Hász Róbert Fábián Marcell-történetei detektívregények, egyúttal színes tablók: a vidéki, kisvárosi Monarchia tablói. A fiatal zombori nyomozó mellett a korszak és a helyszín ugyancsak számot tarthat a főszereplő rangjára, hiszen mindkettő legalább olyan mértékben határozza meg a regényeket, mint Fábián Marcell – ami jelen sorok írójában csak fokozza a várakozást a harmadik kötet iránt, amely a Fábián Marcell-történeteket trilógiává bővíti, s amelynek, a szerző elmondása szerint, nem Zombor lesz az elsőszámú színtere, noha továbbra is maradunk a vidéki Monarchiában, és minden bizonnyal még többet megtudunk mindarról, ami semmiképpen sem „pusztán” krimi, s ezáltal az egész trilógia együttesen még színesebb tablóját nyújtja majd egy korszaknak (a századforduló Monarchiájának) és egy vidéknek (eme Monarchia peremterületeinek). Márpedig az effajta tablókat az ember nemcsak szívesen nézegeti, de örömmel el is merül bennük.

Fűzfa Balázs

Szerelem, szerelem, szerelem

Bíró-Balogh Tamás kétségtelenül élvezi, amit csinál. Szakmabeliként az ember természetesen csak irigykedhet már a felkérés miatt is: hogyan lenne boldog az a filológus, aki elsőként közölheti Radákovich Mária Kosztolányihoz írott leveleit. Ráadásul a munkafolyamat közben rájön, hogy az írónak közben volt egy másik szerelme is – közel annyi ideig, mint ameddig a házassága tartott! Nos, kétségtelen, hogy már a borítószöveg és az *Előszó* érdekfeszítően izgalmasnak ígéri ezt a szűkebb értelemben véve mégiscsak szakkönyvet.

Bíró-Balogh Tamás kötetei azonban azért is igazán jók – ilyen volt a Radnóti-levelezéskötet is –, mert nemcsak filológiai adatokat kapunk tőlük, hanem intellektuális izgalmat is. Sőt, tulajdonképpen a szerző bevon bennünket a rejtvényfejtés folyamatába. Ám lássuk be bátran: vannak olyan mélységei könyvének, ahova mi magunk már aligha kívánczunk. Ő azonban képes egy név ért vagy egy évszámért a legmélyebb kutak mélyére is leásni, és az abszolút mellékszereplők – például egy házmester – családi legendáriumát olyan részletességgel feltárni, hogy az már igazán csak a korszakspecialisták érzékenységét birizgálja. De éppen ez a szép ebben: a szenvedély ugyanis, amely a filológust vezeti, örök. És ő azt is tudja, vannak lezáratlan és lezárhatatlan kérdések. Mert nem lehet mindent rekonstruálni. Lehetetlen évtizedekkel ezelőtti gondolatokat és hangulatokat pontosan felidézni. Még tárgyakat vagy tárgyiasult érzéseket is alig, hogyan lehetne akkor pillantásokat, kézszorításokat, apróbbnál apróbb lélekrez-

düléseket feleleveníteni? Ráadásul csak porózus dokumentumok állnak rendelkezésünkre – olykor esetleg egy-egy fénykép. A dolog természetéből adódóan ez utóbbiakról itt most nem is beszélhetünk – mármint közös képről, hiszen ez egy titkos kapcsolat volt. Mindketten küldtek ugyan a másiknak saját magukról 4-5 fotográfiát, de közös képük nincsen.

Azaz meglehetősen töredékes az az eszköztár, amely a filológus rendelkezésére áll, amikor nekivág egy ilyen körülményes utazásnak. Az út maga azonban még a vártnál is egyre kacskaringósabbá és hosszabbá válik. Hiszen hogyan is volna az érdekesnél is érdekesebb, amikor a fönt megidézett házmestert a magyar irodalom két akkora jelese írja meg, mint Kosztolányi Dezső és Márai Sándor (165–168. o.)? S hogyan is ne volna érdekes, hogy ők ketten egy házban laktak éveken keresztül? Vagy Édes Anna alakjának megidézése? Amely látszólag mellékszál a kötet fő iránya tekintetében, a Kosztolányi-kutatásnak általában azonban mindig is az egyik legizgalmasabb kérdése volt (171–191. o.). Úgy tűnik, több Kosztolányiról szóló kötet lehetősége van benne ebben az egyben! Bíró-Balogh Tamásnak ugyanis annyi adata van, hogy minduntalan évszámok és nevek csordulnak ki a két borító közül.

A fő kérdés azonban természetesen a költő és Radákovich Mária szerelme. Legeslegelsősorban azért, mert a filológus megpróbálja megértetni velünk: a halál elől a szerelembe menekülő költő lelkiállapota egyáltalán nem szorul magyarázatra. Okozhatta az érzés megszületését a félelem, a szorongás, de mégiscsak egy természetes emberi érzés volt ez a szerelem. Amúgy pedig a költő egyik legismertebb kánonverse örökíti meg legszebben, a *Szeptemberi áhítat*. Kosztolányi felesége, Harmos Ilona érthetően nem nézte jó szemmel férje kicsapongását – érdekes, hogy mégis elengedte (tulajdonképpen elküldte, arra hivatkozva, hogy takaríttatja a lakást) egy hétre Visegrádra, szinte Radákovich Mária karjaiba lökve őt (tudván, hogy ekkor ő ott nyaral) –, azonban kénytelen volt eltérni azt.

„Napok óta zuhog az eső. Vigasztalan az idő. Hosszúak a napok, de még hosszabbak az éjszakák. Ma három hete láttalak

utoljára. De akkor se Te voltál. Most úgy érzem, hogy az elmúlt harmincöt év nem volt olyan hosszú és sok, mint ez a három hét.

Mondd Te Drágám, mit akar velünk a sors? Miért kaptuk Visegrádot, azt az öt meseszerű napot, miért ezt a mindennél nagyobb érzést, ha máris el akarja venni tőlünk és betegséggel, fájdalommal, haraggal, rossz emberekkel, jó emberekkel áll közénk?” (Radákovich Mária – Kosztolányi Dezsőnek, Budapest, 1936. február 24., 276. o.)

Máriának megvolt a saját élete Kosztolányi előtt és Kosztolányi után is. Egy nagy költő azonban végzetesen beleírta őt a saját életébe, s e nagy érzés ellen ő sem tiltakozott.

Bíró-Balogh Tamás: *Ha nem volnátok ti. Kosztolányi Dezső utolsó szerelmei*. Jaffa, Budapest, 2019.

Bene Zoltán

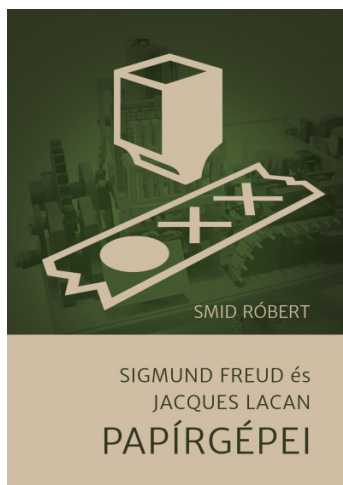
A tét: a tudattalan

Smid Róbert *Sigmund Freud és Jacques Lacan papírgépei* című kötete súlyos könyv, és – fülszövege szerint – úttörő vállalkozás Magyarországon. Valóban az, minden tekintetben.

A könyvet a legtöbb terjesztő a média vagy a médiaelmélet csoportba sorolja, amely döntést a munka alcíme – *A pszichoanalízis inherens médiumarcheológiai diskurzusa* – is alátámasztani látszik, ez azonban egy beszűkítő kategorizálás. A főcímben szereplő két név és az alcím második szava ugyanakkor a pszichológia, azon belül is a pszichoanalízis felé billenti a mérleg nyelvét; de a főcím *papírgép* és az alcím *médiumarcheológia* kifejezései alapján ebben az esetben kétségteljesen annak egy speciális vetületéről van szó.

De pontosan miről is?

A borítószóveg legfontosabb félmondata röviden választ ad erre a kérdésre: Smid Róbert azt vizsgálja, hogy „*mi következik abból, ha az emberi elme legintimebb és legrejtélyesebb részét, a tudattalant gépként gondoljuk el?*”. Freud neve és a pszichoanalízis művészetelméleti kontextusban óhatatlanul eszünkbe juttatja a szürrealistákat, akik a tudatalattinak kiemelten fontos és meghatározó szerepet tulajdonítottak a modern személyiségben és a művészi alkotásban egyaránt. A szürrealista mozgalom egyik legfontosabb alapelve az André Breton által automatikus írásnak nevezett technika volt. Hegyi Loránd szerint „*a művészetben a tudatalatti közvetlen, kontrollálatlan, spontán kivetítésével nagyfokú esztétikai szabadság valósítható meg. Az automatikus írás segítségével a művész mindenfajta gátlás, esztétikai és eti-*

kai konvenció nélkül tárhatja fel a psziché rejtett tartalmait”¹ Az automatikus írást az elmúlt bő száz esztendőben sokan és sokféleképpen értelmezték, vagy éppen az értelmezésének lehetetlenségére mutattak rá, Smid azonban nem ebből az irányból, nem alkotáslélektani szempontból közelít a tudattalanhoz. Az ő vizsgálódásai egyfelől történeti jellegűek, másfelől sokkal általánosabbak és átfogóbbak. Kutatásának kiindulópontja részint Freud és Lacan munkásságának egyes, egyfajta médiaelméletté, médiaszíntérré tágítható elemei, részint Friedrich Kittler elgondolása, amely éppen a pszichoanalízist tágítja médiaelméletté. Az alcímbe szereplő médiumarcheológia (a fogalom médiaarcheológiaként is használatos) kifejezést is a kittleri értelemben használja. A kötet és szerzője egy olyan, a modernitás minden rétegét átszövő jelenséget kutat sajátos nézőpontból, amely az utóbbi időben erősen fölértékelődött, s amely szorosan kötődik az ikonikus fordulathoz.

*„A tudományos párbeszédben egyre nagyobb hangsúlyt kap az a jelenség – írja Pusztai Virág –, amelyet Gombrich vizuális kornak (visual age), Guy Debord látványtársadalomnak (La société du spectacle), Gottfried Boehm ikonikus fordulathoz (ikonische Wende), William John Thomas Mitchell képi fordulathoz (pictorial turn) nevez. Párhuzamosan azzal, ahogy növekszik a minket nap mit nap körülvevő, figyelmünkért versenyt folytató képek száma, egyre fokozottabb az érdeklődés a képek világa iránt – számos tudományterület irányából.”*² Esztétikai megközelítésben Boehm vagy Imdahl, kultúranropológiai perspektívából Belting vagy Gehlen nevét kell ezen a ponton föltétlenül megemlítenünk, amiképpen technológiatörténeti vonatkozásban Bredekampot és Kittlert. Utóbbi szerint *„a modernség talán legfőbb dilemmája, hogy nincsen kommunikálható értelem a kommunikáció anyagszerű alapja, vagyis materialitás nélkül, azonban önmagában ez a materialitás semmilyen értelmet nem kommunikál”* – véli L. Varga Péter.³ A Lacan nyomdokain haladó Kittler az üzenetközvetítő és képalkotó médiumok diskurzusanálízisén keresztül bebizonyította, hogy az elme és a psziché,

a tudatos és a tudattalan nem a nyelven, hanem a technológián keresztül konstruálódik. Vagyis ez a konstruáló folyamat egyfajta gépként is fölfogható, amely algoritmusok alapján gyártja a termékeit. Ezek azok a bizonyos papírgépek, amelyek Smid Róbert könyvének címébe kéredzkedtek.

„Lacan [...] kijelenti – írja Smid Róbert –, *hogy a pszichoanalízis elsődleges terepe a nyelv és a beszéd tere, elméletének azonban képessé kell válnia az Imaginárius és a Valós folyamatainak befogadására is. Ehhez egyrészt a nyelv fogalmának a formális nyelvekre való kiterjesztése szükséges, másrészt annak feldolgozása a szimbólumok segítségével.*”⁴ Az ezen kijelentés alapján egyértelműen pszichoszemiotikaként (is) értelmezhető lacani elméletet Smid mint a freudi pszichoanalízisen alapuló lacani médiaszintér megalapozását elemzi és mutatja be, majd ebből bontja ki szimbolikus és mitikus vetületeit, időbe ágyazottságát és időfüggőségét, valamint különös automatizálhatóságát, gépjellegét. Amely gép nagyon hasonlóan működik, mint a Turing-gép vagy a későbbi számítógépek, jöllehet Lacant „*nem az érdekelte, a gép hogyan tud emberként viselkedni*”⁵, *hanem hogy mi az emberben, ami nem emberi; hogy a (tudattalan) szubjektum(a) mennyiben tételezhető inkább gépnek (operatívna) és kevésbé embernek (performatívna)*”⁶. Mindebből pedig az következhet, hogy Lacan papírgépei segítségével „*a tudattalan folyamatai [...] befogathatóvá (kommunikálhatóvá/továbbíthatóvá), kalkulálhatóvá és rögzíthetővé válnak.*”⁷ A tét tehát nem kicsi.

Végezetül, amennyiben újra átgondoljuk a kötet besorolását, be kell látnunk, hogy bár a szerző a pszichológia, a médiatörténet, az információelmélet, a matematika, a filozófia, a nyelvészet vagy éppen a számítástechnika tudományának eredményeit és módszereit is használja, alapvető problematikája mégiscsak a médiaelméletként interpretált pszichoanalízis. Smid Kittler módszerét követi, „*amely párhuzamosan kapcsolja különböző tudományterületek szövegeit – hiszen ha pusztán a bölcséleti kánonon belül marad, csak redundanciát szül –, melyek elkezdik egymást olvasni, értelmezni.*”⁸ A médiumarcheológiai eljárással

végül tulajdonképpen magát a pszichoanalízis mibenlétét fűrkészi, hiszen amit Freud és Lacan papírgépei „leírnak, azok ők maguk”⁹. A tét nem egyéb, mint a tudattalan bevonása a tudományos diskurzusba. Nem áttételesen vagy konkrétan, hanem áttételesen és konkrétan, adatolhatóan és szimbolikusan, folyamatként és közegként.

Smid Róbert könyve valóban úttörő munka: nemcsak interdiszciplinárisan olyan szerteágazó, ami párját ritkítja, de módszereinek következetes végigvitelében, következtetéseiben és önreflexióiban is. Izgalmas szellemi kaland, amely nyitottságot és merészséget vár a résztvevőktől: olvasóitól.

Smid Róbert: *Sigmund Freud és Jacques Lacan papírgépei*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2019.

¹ Hegyi Loránd: *Utak az avantgárdból*. Jelenkor, Pécs, 1989. 179. o.

² Pusztai Virág: *A képekből összerakott ember. A képkészítő és a képfogyasztó meghatározottsága az ikonikus fordulat és az új-média-jelenségek tükrében*. Gondolat, Budapest, 2019. 15. o.

³ L. Varga Péter: *A médium olvasása. Közeg, medialitás és materialitás az irodalomban*. Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2009. 3. o. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14755/l-varga-peter-phd-2009.pdf>

⁴ Smid Róbert: *Sigmund Freud és Jacques Lacan papírgépei*. Budapest, Előretolt Helyőrség, 2019. 69. o.

⁵ Az Alan Turing nevéhez fűződő Turing-teszt azt vizsgálja, hogy egy gép mennyire tud emberként viselkedni: a tesztelő egy embert és egy gépet kérdez számítógépen keresztül, így nem tudja, melyik válaszadó melyik, s ha bizonyos idő elteltével nem képes megmondani, hogy a két alany közül ki az ember és melyik a gép, a gép „nyert”.

⁶ Smid Róbert i. m. 473. o.

⁷ Smid Róbert i. m. 475–476. o.

⁸ Smid Róbert i. m. 468. o.

⁹ Smid Róbert i. m. 468. o.

Baráth Tibor

Emberdarálás

A debütkötetek sajátossága és különös varázsa abban rejlik, hogy az olvasónak nincs előzetes elvárása az író felé, sem elképzelése a szövegvilágról – ez egy érintetlen, megismerésre váró terület, ahol szabadon fedezheti fel a szerző hangját. Hegyi Ede néhány röpke hónap alatt írta meg első, *A senki* című regényét, amely egy fiatal értelmiségi útkeresését mutatja be különböző munkahelyein keresztül. A történet arról szól, hogyan lesz a senkiből pincér egy kávézóban, folyamatfejlesztő, logisztikáért felelős munkatárs, informatikus, adminisztrátor, csoportvezető – majd újra senki. Biztos van egy csoport a társadalomban – elsősorban a frissen érettségizett, diplomázott fiatalok –, amely igazán magáénak érzi majd a történetet, a szöveg mégis mindenkit érintő kérdéseket feszeget: hogyan őrizzük meg egyéniségünket, óvjuk meg szabadságunkat, és kerüljük el, hogy életünk, személyiségünk teljesen kiüresedjen a munka miatt. Ez a téma többször megjelent már az irodalomban, *A senki* éppen ezért merőben új megközelítéssel nem szolgál, a szöveg mégis izgalmas és aktuális, hiszen teljesen korunk viszonyaihoz igazodik. Hegyi Ede regényének elbeszélője a modern világ Ábeljeként próbál meg valakivé válni a regény senkiség-fogalmának megállóin keresztül a különféle vállalatok teremtette rengetegben.

Az önkeresés kezdetén a réges-régi bölcsészvicc elevenedik fel, az elbeszélő pincérként dolgozik egy kávézóban, ami néha unalmas, néha megterhelő, de sosem motiválja az embert a jobbra, csak keserű felismeréssel szolgál: az élethez pénz szükséges, a pénzhez munka, az élethez tehát munka kell. Ez lesz az alap-tézis, amelyet az elbeszélő a regény során többször ironikusan elemez. Bár itt még a világban való eligazodás elején tartunk,

HEGYI EDE

 SENKI

már hangsúlyosan jelentkeznek az elbeszélő érzelmi világának az a két összetevője, mely minden egyes munkahelyén csak tovább erősödik: a magány és az életet sivárrá tévő egyhangúság. *„Közben megállapítom, hogy egész nap nem beszéltem senkivel. Nem hagyta el hang a számát. És megállapítom, hogy ebben nincsen semmi drámai. Egyáltalán.”*

Az útkeresés következő szakaszában, *A csinovnyik* című fejezetben szembesül a narrátor azzal, hogy a munka bizonytalan talaj, bármikor kihúzhatják a lábunk alól, és akkor védtelenül állunk a világban, jövőképünk ezért mindig kétségekkel teli. Ugyanakkor mégsem ez a legszomorúbb, hanem az, hogy bár visszakerülhetünk a mókuserékbe, lehetünk a cég egyik legjobb dolgozója rövid időn belül, de megbecsülést, biztos pozíciót vagy az életünknek távlati célt ez sem adhat. Sőt, egyre inkább önmagunkból veszítünk valamit: *„Anélkül hajtok fejet, hogy bárki is kérné. Öntudatlanul vagyok gyenge, mert hiszem, hogy a túlélés eszköze az alárendelés. A személyiség szétbomlása. A meghasonulás.”* Hegyi Ede regényének ereje az ilyen fesztelen, mégis lényegretörő mondatokban rejlik, a tūpontos megragadásban, az egyszerűsége törekvésben. Az író gördülékeny tolla jól működteti a szöveget – erre a képességre a későbbiekben is építkezhet.

Az alkalmazott című fejezet a mókuserékbe tört ember valómásával kezdődik, s önmarcangolása egyre markánsabbá válik, miközben már nemcsak szerepet játszó emberként írja le magát, hanem, ahogy mondja, *„[a]kár halott is lehetnék”*. A regény talán legmegrázóbb jelenete az, amikor felsejlik a lázadás, a láthatatlan falak közül kitörés lehetősége, ám pánikrohammal és bocsánatkéréssel végződik az egyetlen pillanat, amikor az őszinteség és a maszk mögé bújás között választani lehetne. Az egyéniség egyre kevésbé létezik, a munka iránti szükséglet háttérbe szorítja a kiteljesedést, az emberből a regény során lassan érzelmek nélküli gép lesz, minden emberi, minden felismerhető lefoszlik róla: *„Nem létezik már az arcom. Nincsenek gesztusaim. Nincsen véleményem.”* Itt már a vállalati robot beszél, jól mutatja ezt a főszereplő életének, hétköznapijainak és hétvégéinek végleteikig repe-

titív tartalma: munka, cigaretta, alkohol, másnaposság, munka, kollégák, vezérigazgatók, prezentációk, alkohol, munka; nagyjából ez minden cselekménye a regénynek. Ijesztően üres, egyáltalán nem életszerű, másrészt nagyon is az, pont ettől hiteles. *A fogaskerek* című fejezetben, egy hatalmas multinacionális cégnél éri el csúcspontját a kizsákmányolás, ahol a munkatársaknak már nevük sincs, csupán személyi kódjuk. „*Nehéz megértenem, miért nem elég az, hogyha pusztán jól végezzük a dolgunkat. [...] És mégis: az a cél, hogy teljesen a saját képükre formáljanak. [A cél az, hogy] legyél vele visszavonhatatlanul azonos.*”

Így jutunk el *A valaki* című fejezethez, amelyben végéhez közelít az énfeladás. Bár hosszú ideig a szokott odaadással dolgozik – ismét új multinál – az elbeszélő, végül szabadságot vesz ki, és vidékre, egy tóparti, erdőszéli helyre utazik. Ez a válságból való kiútkeresés helye, mint Hrabal *Pincérjében*, a természet a megtisztulás, újjászületés és önmegtalálás terévé válik. Ekkor már az elbeszélő is képes döntést hozni az életéről, valós személyiségét nem formálja át semmi.

Ez a toposz jót tesz a regényszerkezetnek, ugyanis eddig egy szálon futott a cselekmény, és egyetlen dologra összpontosított: a perfekcionista, sztahanovista munkamorálra, és az ebből következő unalomra, ürességre és magányra. Hősünkről a regény során mindössze három dolgot tudunk meg: férfi, bölcsész végzettségű, és mindenkinél keményebben dolgozik. Talán a gyors megírásban keresendő a regény két gyengesége: egyrészt a kevésbé plasztikus jellemábrázolás, másrészt az, hogy kizárólag a munkavégzésre koncentrált az elbeszélő, amely ilyen hosszán regényanyagnak kevés. Ám a tóparti epizód után megjelenik egy új lányszereplő, és egy lehetséges szerelmi szál is kezd kibontakozni, üdítően hatva a szövegre. Lényeges és jól sikerült eleme ez a regénynek, kár, hogy csak a szöveg utolsó negyedébe került bele, így kicsit az olvasó is úgy érezheti magát, mint a főhős: jólesik neki a pihenés a fárasztó és egyhangú robotolás után.

Az elbeszélő története *A senki* című fejezettel ér a végéhez, helyesebben fogalmazva egy új kezdethez. A regényben eddig egy

olyan senkivel volt dolgunk, akit mások néztek annak, innentől olyasvalaki, aki saját magát tartja senkinek, mert életében még nem talált olyan pontot, ahol saját megítélése szerint valakivé vált volna. Ez a senki-fogalom pozitív, hiszen míg az előzőben a „valaki”-vel szemben lehetett őt meghatározni – alkalmazott, csinovnyik, fogaskerék –, ebben már benne rejlik a valakivé válás, a célokkal rendelkező, életéről maga döntő ember lehetősége is.

A szövegbe egy önéletrajzi elem is bekerült, ugyanis a regény azzal végződik, hogy a narrátor gépelni kezd. Ezen a ponton felmerülhet, beszélhetünk-e művészregényről, ám az elbeszélő pont annyira tervezi, hogy író lesz, mint amennyire azt, hogy csoportvezető: semennyire. Noha végigéljük vele azt az utat, amely íróvá válását megelőzi, nem látjuk, hogy próbálkozna; az utolsó söréről is tudunk, ám egyetlen soráról sem. Ez ismét egy olyan szál, amely párhuzamosan futhatott volna a fő cselekménnyel – kivéve, ha az író célja éppen az volt, hogy hangsúlyozza az írás ad hoc-jellegét. Ugyanis a számtalan regénytől, amely az íróvá válásra összpontosít, Hegyi Edéé abban különbözik, hogy az íróvá avanszált főszereplő tulajdonképpen nem tárgya a szövegnek. Mindenesetre ez a regény annak elbeszélése, hogyan lesz valaki íróvá, annak mellőzésével, hogyan lesz a narrátor íróvá.

Rimóczi László

Hétköznapi drámák

A pályakezdő írók sokszor legalább annyira kedvelik a lektúrt és a különböző stílusok közti csapongást, mint a kattintásvadász témákat, hogy identitáskereső lelkesedéssel próbálják megnyerni maguknak az olvasókat. Ez a megállapítás jelen esetben azonban szerencsére nem érvényes: a szerzők valóban alkotni szeretnének.

Érdemes a pályakezdők írásaiban elmélyedni, különösen akkor, ha azok egy szellemi műhely gyümölcsei. A *Lakat vére hull* izgalmas és sokat sejtető cím, a benne szereplő műveket a már tíz éve működő Magyar Írószövetség Íróiskolájának hallgatói írták. A kötetben a pályakezdő írók mellett gyakorlottabbak is szerepelnek. A szerzők foglalkozása meglehetősen széles spektrumú: van köztük ügyvéd, újságíró, politológus, tréner, közgazdász, szoftverfejlesztő, mérnök, tördelőszerkesztő, filozófus, fejedelmész, mérnök, színháztörténész, mozgás- és táncterapeuta, bankár és egykor a közigazgatásban dolgozó nyugdíjas is. Ahogy arra a fülszöveg is reflektál, a szerzők idejük egy részét civil foglalkozásuknak szentelik, így többet és mást látnak, éreznek és sejtenek meg a világból, mint az írás mesterségét hivatásosan űzők. A könyv elején már kiérződik erőteljes küldetésstudatuk, akarnak és tudnak írni, némelyik alkotó igen érett eszköztárral dolgozik, jelentőségteljes gondolatokat fogalmaznak meg saját intim világukat is elének tárva. Változó, hogy egy írónak hány írása szerepel az összeállításban: van, akinek csak egy-kettő, másoknak akár hat-hét is.

A kötet Bácsi István *A verem* című írásával indul, amely rövidsége ellenére jelentőségteljes szöveg. A szerzőnek karakteres hangja van, a dinamikusan vezetett történetyszál pedig komótosan bontja ki a tartalmat. A főszereplő túléli ugyan az első világháború és az orosz hadifogság megpróbáltatásait, de ezek traumája egész életén végigkíséri. Ha pedig valaki megélt több háborút is, ösztönösen készül a következőre: elővigyázatosságába paranoia vegyül, amikor elhatározza, hogy bunkert épít a családjának. Ez a beidegződés napjaink X és Y generációjának már teljesen ismeretlen, ahogy Mihály lányai is játéknak, apjuk múltó szeszélyének gondolják a pániképítkezést, de a kialakított veremre végül mégiscsak szükség lesz.

A szerző második mininovellája, a *Két költő* skizoid motívumokkal sulykolt, pszichedelikus betekintés egy költő legrosszabb rémálmába, melyben a fejében megszülető versek tökéletesek, de ahogy papírra veti őket, számára már badarságnak tűnnek, bár a külső szemlélőknek tetszenek. Az alkotás folyamatának misztériumát nem boncolgatja az írás, de a szereplő számára világossá válik, hogy a legsúlyosabb gondolatokat nem lehet leírni: „*A kóklernek nincs saját teste, erre már jó ideje rájött, az ő testét bitorolja. Két költő osztozik tehát egy testen. Most már csak azt kell megtudnia, miként tudja szétválasztani a kettőt, hogyan tudja úgy kipusztítani magából, hogy az igazi költő, vagyis ő, épen megmaradjon.*”

Cs. Kovács Márta civilben jogász. *Négy tétel* című novellaciklusa családtörténetbe ágyazott, keserédes nosztalgia. A berögzült sémák, családi tabuk és a régóta követett sziklaszilárd minták alkotják az írás gerincét. A kalandos múltból lassan érkezünk meg mesélőnk jelenébe, aki karmikusan tovább hordozza és önkéntelenül őrzi a családi „hagyatékot”. A finoman hangszerelt novellafüzér hűvös, néhol töprengő vibrációja élénk képeket alkot, melyeket koherens igazságtartalmak kapcsolnak össze, miközben súlyos felismerésekkel találjuk szemben magunkat.

A kötet egyik legerősebb és legmeggrázóbb darabja Döme Barbara *Játék* című írása, melyben egy anya azon gondolkodik, hogyan tehetné el láb alól szellemi fogyatékos fiát, akit egyedül nevel.

A szerző többi novellája is a hiperrealista utat követi, ugyanakkor technikáját tekintve leszámol a szokásos zsánerekkel. A történetekbe simuló nyugtalanság és a lényegre szorítkozás végig fenn tartja a figyelmet, a szöveg laza textúrája pedig könnyen emészthetővé teszi a sorokat. Úgy tűnhet, nem is a cselekmény viszi előre a szöveget, hanem valami más: a hangulat, a részletgazdagság vagy maga a karakter, akinek az életébe bepillantunk.

Fehérvári Balázs *Egy csepp fény* című novellája tulajdonképpen egy kibontott vers, szürreális csavargás állhatatosan megkomponált képekkel, melyekben a szerző finoman árnyal és titokzatosan lebegtet valami transzcendentálist. Átgondolt és tudatos eszközhasználat mutatkozik meg a *Hazalátogatóban* című írásban, melyben a feltámadás már senkit sem érdekel, mert nem a csodát, csak a papírmunkát látják benne a kórházi dolgozók.

Gergely Zsuzsanna *Húsz percében* egy céges továbbképzésen találjuk magunkat, ahol a főszereplő kötelességből vesz részt az agytágításon, és közben az idő relativitásán töpreng: „– Na, igen – sóhajt a nő. – Sok minden történhet húsz perc alatt. Húsz perc alatt halálosan beleszerethetsz valakibe, és húsz perc alatt végérvényesen ki is ábrándulhatsz valakiből – könnyek futják el a szemét, de érzi, hogy most tartani tudja magát.”

Hajnal Csaba *Kutyabaj* című írása vérbeli, ízes vidéki történettöredék. A falu kulturális központját a Muflon nevű csárda jelenti, ahol a csaposnő szívesen cseppfolyósítja a vendégek nehezen összekapart pénzét, munkáját legfeljebb csak annyi időre szakítja meg, amíg egy ütött-kopott furgonból átveszi a nyúzott pecsenyebarányokat. A fásult helybelieket az is hidegen hagyja, amikor egy virtuskodó pumiféle jószág kis híján odavész, mert a lábára tolat egy autó.

Kósa Sándor *Mexikói anzixa* arányos kivitelezésű útinapló-részlet. Megkapjuk az országbemutató körútra vonatkozó történelmi és kulturális információkat csakúgy, mint a tájleírásokat. Megelevenednek előttünk a kora hajnali néptelen utcák, a színes házak, és szinte látjuk azokat a jellegzetes kis tereket, melyek egy-egy mexikói kisváros sajátosságai, és ahol a turista mindig idegennek számít: „A nőt, aki velem szemben áll, és elmerülten beszélget a nála

idősebb férfival, titkárnöknek nézem, öltözete olyan, mint bármelyik nőé a világon, csak a bőre barnább, és nagy szemei egy pillanatra rám villannak. Aztán még egyszer, de most már alaposabban végigmér. Abbahagyja a beszélgetést, felismeri bennem az idegent.”

Kozma Tamás hétköznapiok inspirálta, impresszionista, kellemesen túlexponált történeteit Lajos Tamás visszaemlékezései követik, melyekből egy családi albumba nyerünk betekintést a második világháború idején, majd Márton Júlia a középkori Erdélyt festi meg. Oberczján Géza történetében egy egyszerű kavics a hatalom és a naiv csodavárás szimbólumává válik a kisfiú szemében, majd a *Csend* című novellában a csend misztikuma és történelemformáló ereje mutatkozik meg, mint mindennek az origója, egy vidéki történetbe ágyazva. A faluban rejtélyes körülmények közt beáll a mindent elnyelő csend, az emberek pedig átértékelik apró-cseprő problémáikat: *„Másnap hosszúra nyúlt a reggel, az emberek nyugodtan, békésen, háborítatlanul aludtak a nagy csendben, hiszen nem szólt kakas, nem csörgött vekker, nem hallották a tehének bánatos bőgését, ahogy fejésért könyörögnek, a disznók visítást friss kukorica után, a kuttyák hiába ugatták üres tányérjaikat, már magasan állt a Nap, mire megindult az élet.”*

Ehhez a témához szorosan csatlakozik Szemán Krisztina írása, a *Hudákné szégyene*, melyben a templom már elvesztette eredeti funkcióját, inkább közösségi térré változott, és ahol a kislányoknak elájulniuk is tilos, különben a falu a szájára veszi őket.

A kötetben szereplő friss prózák és versek nyelvi panelektől mentesen törekednek a minél kompaktabb kivitelezésre, értő befogadókat keresve. Szerencsére kevés műben találkozhatunk azzal a gyakori jelenséggel, hogy a pályakezdő szerzők túlfogalmaznak egy-egy képet. A szövegeket olvasva érezhető: rájöttek arra, hogy a túlstilizálásnál mérföldekkel kifejezőbb a végeredmény, ha elengedik magukat, és hagyják, hogy jöjjön, aminek jönnie kell, a maga nyers formájában.

Tóth Csilla

Posztkommunista haláltánc

Peter Pomerantsev családja az 1970-es években emigrált Angliába a Szovjetunióból. Az író még Kijevben született, de szinte születésétől fogva Londonban él, így olyan elsőgenerációs angolnak tekinthető, aki még ezer szállal, érzelmileg, lelkileg és nyelviileg is kötődik Oroszországhoz. „London olyan kimértnek, olyan kiszámíthatónak tűnt” – írja. Nem csoda hát, hogy a 2000-es évek elején visszatért Oroszországba, ahol akkor tárt karokkal fogadták a Nyugatról jött embert, akinek a kisujjában van a szabad és sikeres élet titka, a modern technológia, a marketing, az önmegvalósítás.

Elmondása szerint: „Moszkvában keresett szakember lettem azon egyszerű oknál fogva, hogy ki tudtam mondani a varázsigét: Londonból jöttem.” Onnan, ahol az író saját bevallása szerint csak harmadik vonalbeli asszisztens volt, mások munkáját támogatva. Később azonban önálló műsorok készítésével bízták meg: a robanásszerűen beinduló tévés szórakoztató műsorok arculatát varázsolta fiatalossá és lendületessé, majd tényfeltáró dokumentumfilmeket készített. Mindezt egy olyan közegben, ahol „[a]mikor az Elnök hatalomra jutott 2000-ben, az első dolga volt megkaparintani a televíziót. A Kreml a televízió keresztül döntötte el, mely politikusnak »engedélyezi« a bábellenzék szerepét, és milyen legyen az ország történelme, tudata, mik legyenek a félelmei [...] ahol [...] a szovjet típusú irányítást kell ötvözni a nyugati szórakoztatással.”

A fentiek miatt, ha nem is vártam aprólékosan felgöngyöltet Watergate-botrányokat, de a könyv ígéretesnek tűnt. Hiszen írója közelről látta azt, amiről mi csak a sajtón vagy a közösségi médián keresztül értesülünk. Mára mindkettőről kiderült, hogy manipula-

tív. A szerző tévésként olyan emberekkel találkozhatott, beszélhetett, dolgozhatott együtt, akik elszenvedői vagy alakítói voltak Oroszországban a kommunizmus utáni éveknek, évtizedeknek. Akiknek, ha a könyv segítségével végre közelebbről is az arcába pillanthatok, akkor reményeim szerint a mai Oroszország néz vissza rám.

Az érdeklődésem részben a szomszédasszony kíváncsisága, aki tudja, hogy ha két házzal arrébb valami érdekes és sorsfordító történik, az az ő életére is hatással lehet. Hall bizonyos dolgokat, pletykákat, néha bepillanthat a fellebbenő függöny mögé, de igazi rálátása nincs semmire. Másrészt olyan valakié, aki, ha már tényirodalomról beszélünk, nem újabb morzsákra vár, sejtetésekre és benyomásokra, hanem konkrétumokra, összefüggésekre, okokra és következményekre. Tudni szeretné, mi az, ami valóban megtörtént, és mi az, ami csak fake news.

Éppen ezért a könyv első pár fejezetét olvasva bosszús vagyok, mert úgy érzem, nem tudok meg semmi olyat, amit egy C-kategóriás, Oroszországban játszódó Steven Seagal-filmből ne tudhatna meg bárki. Moszkvában hemzsegnak a prostituáltak, akik tegnap még ártatlan vidéki kislányok voltak, ma szerencsétlen áldozatok, a gengszterek kisstílűek vagy nagyon is veszélyesek, a főgengszter maga az Elnök, a befolyásos emberek kőgazdagok, a világ pedig egy sötét hely, ahol bármi megtörténhet. Repkednek a keresztnevek, a be nem azonosítható helyek, s bár néhol felbukkan egy-egy teljes név is, mégis elhatalmasodik rajtam az érzés, hogy ha nem is fikciót, de kozmetikázott történeteket olvasok, amit a szerző a könyv üzenetéhez, hangulatához igazít. Minimum elvárásom lenne, hogy a magyarra lefordított helynevek eredetijét legalább zárójelben tüntessék fel. Az, hogy „Aranyásó Akadémia” vagy „Gésaiskola”, kevésnek tűnik ahhoz, hogy meggyőzzenek, ezek tényleg létező helyek, és ha valóban azok, akkor éppen úgy működtek, ahogy azt a szerző leírta.

A következő fejezetekben azonban végre gyűlnek a konkrétumok, nevek, tények, események, de legalábbis nyoma van annak, hogy a szereplők és az események valóságok. Ekkor már magával ragad a könyv, azon kapom magamat, hogy gengszterek után nyomozok a neten, vagy a moszkvai Kultúrpalotában 2002-ben

történt túszejtés körülményeinek járok utána, cikkeket keresek arról, hogy ki volt az a Szurkov, aki „privatizálta az orosz politikai rendszert” és rajta tartotta a kezét a médián, a kormányzati ideológián, a modernizáción, az innováción, a külkapcsolatokon és a modern művészeteken is.

Tovább haladva azonban ijedten veszem észre, hogy az előbbi kíváncsiságom lassan csendes beletörődésbe fordul át, mert egyszerűen túl sok a kudarcos történet. Időnként még felháborodok rajtuk, vagy elönt a sajnálat, de kezdem természetesnek is venni őket, elvégre így működnek Oroszországban a dolgok, ismerős mechanizmusok ezek ijesztő, de nem meglepő fordulatokkal. Egy, a cári hagyományokból a kommunizmusba lépő, majd a demokráciába csöppenő ország újra és újra mélyre rántja magát. Az állampolgárai gyerekek maradtak, akiknek mindig a feljebbvalójuk mondja meg, hogy mi a jó és mit tehetnek, akiknek vezér kell, és akik talán nem is tudják, hogy a dolgok működhetnének másképp is, vagy ha fel is ismerik ezt, nem képesek kiállni a változás mellett. Helyette *„kényelmesen elvannak egy gyilkosságokkal és korrupcióval”* terhes világban.

Elképzelem, hogy milyen lehet egy nyugat-európainak olvasni a könyvet. Ahhoz hasonló talán, mint beleesni a Nyúl üregébe, egy olyan világba, ahol Orwell osztja ki a szerepeket. A vége felé már úgy érzem, felültettek egy szellemvasútra, és ki akarok szállni ebből az egész lehangoló utazásból, még ha én váltottam is a jegyet, klausztrófób az egész, és folytonos zuhanás, ahol az idegenvezetőm egy már Nyugaton felnőtt, de reménytelenül orosz, melankóliával megvert író lett.

A könyv szereplői a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből kerülnek ki. Vidéki lányok, akik örömlányok lettek, és életük álma egy gazdag külföldi megkopasztása, mielőtt huszonöt évesen kiöregszenek a szakmából. „Fekete özvegyek”, akiket másképp fosztott ki az új világ: szélsőséges vallási ideológiák rabjává váltak, és öngyilkos merénylők lettek. Külföldiek, akik az új Oroszországba jöttek szerencsét próbálni azzal a reménnyel, hogy ha már otthon nem tudták, egy fiatal és lendületes új demokráciában majd megváltják a világot. Szerencsevadászok, akik meglátták a lehetőséget

egy széteső világban, és ott akartak lenni, hogy kimarkoljanak belőle maguknak egy darabot, mielőtt az újra megszilárdul mások kezén, és a későn érkezőknek már nem juthat belőle egy morzsa sem. Kis- és nagystílű gengszterek, politikusok, műsorkészítők, szektavezérek, vidéki tanárok, kisvállalkozók, a szépségipar és a szekták áldozatai, televíziós prédikátorok, a showbusiness szereplői, nyomozók, utcai rendőrök, kisvállalkozók, akik porszemek lettek a hatalom lelketlen fogaskerekében, és egyik napról a másikra börtönben találták magukat.

Igazi középkori haláltánc ez. Az író a Szovjetunió alámerülésékor reménnyel teli emberek arcát villantja fel egy-egy pillanatra. Vannak köztük, akik nyertesek lesznek, de a legtöbben vesztesek maradnak, pénz, kapcsolat, hatalom, hit és kapaszkodó nélkül leperegnek a felemelkedő Oroszországról. Az író nem fejezetekre, hanem felvonásokra osztja a könyvet, ami megelőlegezi, hogy minden előre elrendezett, megkomponált, és csak egy forgatókönyv szerint történhet meg Oroszországban a világháló és közösségi média előtti korban, amikor a televíziózáson keresztül a hatalom az orosz „valóság” elsőszámú alakítója lett.

Nehéz eldönteni, hogy a címből, témából adódik-e, de a könyvet olvasva végig megmaradt az az érzésem, hogy talán bepazlítottak. Lehetséges, hogy a szerző profi tévészként időről időre konkrét személyek és események pontos bemutatásával és leírásával vegyíti a fikciót, hogy a könyv hiteles és egységes arculatú legyen? Valóban megtörténtek ezek a párbeszéddek? Akkor és ott találkozott a szereplőivel, ahogy ezt leírta? Nem tudhatom meg sohasem. Igen, lehetséges. Mint ahogyan lehetséges az ellenkezője is. Végül rájövök, hogy mindegy is. A *Semmi nem igaz, bármi lehetséges* egységes hangon megírt, feszes könyv, amit a szerző rengeteg szereplővel, környezetrajzzal, tényekkel és lírai betétekkel tarkít. Egy olyan könyv, aminek nem kell feltétlenül minden mondatában tárgyyszerűen igaznak lenni ahhoz, hogy a valóságot mutassa meg nekünk.

ESSZÉ

Magyar Miklós

Hogyan olvassunk Esterházy-regényeket?

Ugorjunk! Termelési-regény (kissregény)

*„Ugye, ami, másfelől, ezeket a lapozgatásokat illeti,
hogy hátra, vissza satöbbi...”*

Esterházy Péter

Esterházy Péter több helyütt ír arról, hogy regényeit rendkívüli gonddal szerkeszti: *„Rend, ritmus, egység. Építkezés. Struktúra, struktúra, struktúra”* – írja *A halacska csodálatos életében*. A kitömött hattyúban pedig ezt olvassuk: *„A mondat, az én gyakorlatomban, se nem szép, se nem nem szép, se nem jó, se nem nem jó (gonosz), hanem a mondat: van. És a szerkezet az, amely a létért küzd, illetve nem ily heroikusan: a létért illegeti magát.”* Ugyanitt művének szerkezetét valamiféle építményhez hasonlítja: *„A könyv egészéről határozott képem volt, úgy gondoltam el, mint egy tájat, Cézanne nyomán vagy mint egy épületet, szobákkal, tornyokkal, eresszel, palával, homályos és fényes folyosókkal, freskókkal, belső titkos lépcsőkkel, padlással, pókkal és pókhálóval, nagy, szabad és zárt.”*

Itt önkéntelenül Proustra gondolunk, aki az *Eltűnt idő nyomában* című regénye szerkezetét egy katedráliséhoz hasonlítja. Proustot Esterházy maga is említi *A kitömött hattyúban*: *„Lélegzetelállító látni egy Proust-kefelevonatot, a burjánzó betoldásokat, fekete felhőállatokat ahogy mindenhová bedugják fejüket,*

ahogy a Mester kezdi szét-írni a »kecses építményt«, egy új regényt kezdene észrevétlen, és akkor azt csakis a régi romjain.”

Esterházy szerkesztési gondja az olvasó olvasási „gondja” lesz a *Termelési-regény (kissregény)* című könyvben.

A mű alcímének magyarázatát magában a regényben megtaláljuk: *„A sssok sssusssogás végül meghozta a békét, a szellem és az ajkak csöndjét. »Sss. Faggyúzza, mon ami? Ssss. – Lehet próbálni a hang-effecte-et. – Mint a szél. Kisssregény. Hideg szél, és sssivít... Bátorokodom még fölvetni, hogy a kisssregény alak tartalmazza az angol nyelvterületre honos kiss szót...« »Hüm, hüm – gondolkodott ő el felszínesen –, hogy ez egy csolkos regény lenne?!« Ez tetszett neki.”*

Esterházy magában a regényben utal arra, hogy a hagyományos lineáris olvasás helyett másként kell kezelni regényét: *„Ugye, ami, másfelől, ezeket a lapozgatásokat illeti, hogy hátra, vissza satöbbi, ezt úgy kell képzelni, mint kies ösvényeket, ahol kart karba fűzve sétáltatjuk... no igen... azt, aki sétál. Leágazások, betorkollások, egy-egy hangyaboly, távolról szarvasbögés és fürdőző lányok neszezése és egy gyári sziréna; a kilátásra ügyelünk, s általában: szívünkön viseljük a sétáló sorsát. Igyekszünk, ennyi, amit tehetünk.”*

Valójában ez az olvasási mód jelenti a könyv igazi megértésének kulcsát. Mert lineárisan olvasva a regényt elsikkadnak azok az egymásra utalások, amiket a számokat követve fedezhetünk fel. De Esterházy művének rendkívül összetett, hallatlan műgonddal megírt voltát is csak az „ugráló” olvasással fedezhetjük fel. Arról nem beszélve, hogy az író humora is csak így kerül napvilágra. Ezt igazolandó, kövessük nyomon a fenti állításokat.

A *Termelési-regény* alaptörténete egy üzem élete. Ehhez a „mester” titkára, mint Goethe Eckermannja, jegyzeteket fűz az író életéről. A főszövegben 68 lábjegyzetre utaló szám van, E.* följegyzései az utalásokhoz fűzött megjegyzések. Az olvasás módja pedig: minden egyes utaló számnál ugrani kell E.* följegyzéseire és elolvasni az ott leírtakat, mert csak a kettő együtt adja meg a szöveg értelmét, egymást kiegészítve, egymásra felelve.

Így kapcsolódik az első részben leírt üzemi történethez az író magánélete, mindaz, ami vele történik, miközben regényét írja.

Itt van mindjárt az 1. szám a mű első mondata után felső indexben: „*Nem találunk szavakat.*”¹ (7. old.) A kijelentés az író elsőrendű és valamennyi művét meghatározó gondjára, a nyelv szerepére, az írás mibenlétére utal. A második részben „*A hivatkozás helye 1.*” alatt az alábbi szöveg szerepel: „*Egy tavaszi »mosolygós kedd reggelen« Esterházy Péter hosszasan kereste a tornanadrágját, majd kissé ingerült hangon azt mondta: »Nem találom.« Mind Esterházy, mind Esterházy felesége számára világos volt, ezt úgy érti: »Hová a túróba tetted már megint?« »Vak vagy?« – válaszolt egy kérdéssel a kérdésre az asszony sallangmentesen. Másnap Esterházy így replikázott: »Szavakat vezet világtalan.« – Ebből az életszeletből párolta le a mester e nevezetes nyitómondatot, melyet reprezentatív voltáért még egyszer rögzíték: *Nem találunk szavakat.* (Reményilem a mester nem ró meg merészségemért. Mert bizony már előfordult, hogy ő haragos arccal dült-fült, mintha bizony »belezném« a regényét, és főként, itt, »mindenki szeme láttára.« De én még ezt is vállalom: az ő indulatát irányomba.)”*

A „*Nem találunk szavakat*” és a „*nem találom*” így, egymás után olvasva a szavak és a tornanadrág egymás mellé rendelésével valamiféle egyenlőségelet tesz a hétköznapi banális cselekedetei és az írás ünnepnapjai közé. A feleség kérdésére: „*Vak vagy?*”, Esterházy válasza: „*Szavakat keres világtalan.*” Az eltorzított szólás visszautal az első rész „*Nem találunk szavakat*” mondatára, és csak úgy lesz értelme, ha az első rész 1. számmal jelzett szöveg után olvassuk közvetlenül. A 2. szám a „*Fejünk megrebben; a matatás fölvesz minden található ütemet hintázásunkat, a fejét, a szívét*” (7. old.) mondat után szerepel. A 133. oldalon a 2. jegyzetnél visszautal a szív szóra: „*Látván e sorok írójának serény igekezetét, ő elnéző mosolygásba kezdett. Selyem író-köntösének széles, elegáns röverjét piszkálgatva dünyörészte: »Mi ez az ötlet, mon ami?! Hát nem volt elég?!« De aztán belecsapott a levegőbe, s jól megválaszolt. »Ehh! Az ötlet! Az ötletek végesek. De a szív, mely bennök dobog, az végtelen!«*”

Rögtön ezután Csucus úr csodálatos focista cseléről szól, majd a mester Péter úrral találkozik, aki „kicsit kacifántnak” minősíti a mester írását. Aztán megint a focira tér vissza. Újabb ugrással a mester könyvének a borítójáról beszél: *„Ohó, az elmélet szürke, barátom, de a borító! az pispeklila!”* (A Termelési-regény borítója természetesen püspöklila lett.) Azután még arról is olvashatunk ebben a jegyzetben, hogy Kacsok Gábor, a gyár KISZ-titkára is megjelenik, akiről a név szerint szereplő Esterházy ad jellemzést: *„»Tudja, mon ami, ez a KISZ-titkár egy pondró. Átkozott kártevő, giliszta, nadragulya, beléndek, egy ócska kis eszes karrierista, aki meglovagolja a KISZ-t, azon kapaszkodik ide s oda, még a nőkre is.« Vigyázva a mester labilis lélekegyensúlyára (a nemzeti érték s érdek!), bátorkodtam megjegyezni, hogy a Kacsok Gábor tevékenysége biztosítja a csapat finansiális bázisát, amelyet a mester is élvez.”*

Ebben a jegyzetben, csakúgy, mint valamennyiben, keveredik az író magánélete (benne a focival, amit Esterházy maga is művelt), az írás körüli elmélkedése, a gyár működése, politika, amolyan kaleidoszkóp formájában.

A 11. jegyzet az első részben a III. Fejezet címében található, *„melyben jelentkeznek nehézségek, melyek átmenetiek.”* (24. old.) A második részben a 11. jegyzet alatt a regényről beszél: *„Hogy sorra veszek bizonyos... -kat/-ket, örülhetek annak a kettős számárvezetőnek, mely ha szorít is, ha kék-zöld foltokkal pettyezi is ütközéseinket: eligazít. »Sajátosság, barátom, sajátosságot idéz elő.« A mester és kisso-regénye ez a Nagy Eligazító. Hisz még így is hányszor látom magamat, e megbízható, lappadt krónikást, csillogó-villogó tükrönek, melyről – elég egy rossz vagy egy jó (nem rossz) mozdulat és máris... Talán nem ismeretlenek az Olvasótól azok a külföldi (nyugati) képeslapok, melyekről, billentve meg őket, egy nő, amolyan hetéra, kacsint vissza a fényutak mássága folytán... Nehéz óráimban, miket e jegyzetek szereznek, sokszor gondolom: nem vagyunk más, mint e kacsintas örökkön örökké...”* Ezek a regényírás „átmeneti nehézségei”. Ám a szöveg szerinti visszautalás az első részre csak tizenegy oldallal később szerepel:

„A mester elismerőleg csettintett, és felugrott, hogy lejegyzetelje ezt; látható. »Látja, barátom, jelentkeznek a nehézségek (a regényírásai – E.), melyek átmenetiek.«”

A 12. jegyzet a Stefanovits-kvartettnél jelenik meg: „amikor a Stefanovits-kvartett kerül sorra. Stefanovits a jövő embere.”

A második részben Stefanovits, a jövő embere egy ikernovella szereplője lesz: „Ferenc úr, a temesi prózaíró, azt javasolta a mesternek, és a mester Ferenc úrnak, hogy írjanak ikernovellát. »Néhány paramétert megadunk, és kész« – mondta vigyorogva a mester. »És kész« – bólintott a temesi. »Stefanovits a jövő embere« – fűzte még hozzá, és ránézett Esterházyra, érti-e. Most a mesteren volt a bólintás sora. »A tér egy részletét személylyel kombináljuk.« »Feri bátyám – mondta ő egy kései alkalommal, mert a mester mindig ügyel arra, hogy az idősebb pályatársakat mély és tisztelettudó tisztelettel köszöntse –, Feri bátyám, belenyestem egy hosszabb szövegbe, úgyhogy most alszik az ügy.« »Alszik« – bólintott Ferenc úr, s óriás hajkoronája bánattal hullott vállaira.”

Az első részben, a 15. jegyzetnél, Peck elvtárs vág vissza Tomcsányinak, aki egy hasonlattal akarja megvilágítani „a tárkapacitás kihasználásának renyhességét”: „Már megbocsáss, de hasonlatokat én is tudok mondani.” Az irodalmi nyelvből vett alakzat a második részben így kerül elő: „Már megbocsáss, Tibor bátyám (...) –, hasonlatokat én is tudok mondani; sőt engem még fizetnek is ezért.”

Az 58. oldalon egyetlen mondatban két utaló szám is van: „Ekkor odalép Tomcsányi Imréhez gróf Apponyi Albert,²² és azt kérdezi, hány óra van.²³ Pontosabban azt kérdezi, van-e már egy óra.” A második részben a 22. számnál a mester az idő mibenlétéről elmélkedik: „(...) azt szeretném, ha az idő csak úgy becsorogna a regénybe (...) Mintha – folytatta regényelméleti fejtegetését ő az idő becsorgásáról –, mintha az ügyetlenül kinyitott tejeszacskóból a tej az asztalra folynék.” A 23. szám után pedig ezt olvasuk: „Ekkor odafordult hozzá Mikszáth Kálmán, és megkérdezte, hány óra van.” Majd Mikszáth elmeséli, hogy a képviselőházból jövet megkérdezte Tisza Kálmántól, hogy hány óra van. Azután

ugyanazt a kérdést felteszik még Hegedűsnek, Széll Kálmánnak, Gajárinak, Apponyinak! Itt Apponyi ugyanazokkal a szavakkal kezdi válaszát, mint az 58. oldalon: „– *Tekintettel arra, hogy tegnapelőtt tíz óra húsz perckor igazítottam meg órám a politechnikum órájához, de már tegnap déli tizenegy órakor kilenc perc differencia mutatkozott (...)*” Jegyezzük itt meg, hogy az óra használhatatlanságának megisméltése az írónak a kronológiai időbe vetett bizalmatlanságát jelzi, azt, hogy Esterházy nemcsak „nyelvbizalmatlan”, de „időbizalmatlan” is. A továbbiakban felteszik a kérdést Fluger Károlynak, Jókainak, Szilágyi Dezsőnek, Kiss Pálnak. A 23. szám alatti események befejező mondatában Kiss Pál, miután kihúzta óráját, rátekintett, és visszacsapta a fedelét, ezt mondja: „– *Ha éppen tudni akarod – szólt habozva –, megkérdezhetem Darányitól.*” Az író elmélkedése az időről, a történelmi személyiségek szerepeltetése az idő meghatározásánál, az utolsó válasz, ami nyitva hagyja a hány óra van kérdését, bonyolult és áttételes módon Esterházy időfelfogását hivatottak alátámasztani, s egyben a Termelési-regény idejét, a kronológiai időt, mintegy zárójelbe teszik.

A 26. számnál a 60. oldalon ez áll: „*A gróf, mint akinek az orrára csaptak, hökkenten áll. De az élet megy tovább.*” Erre rímel a 297. oldalon: „*»A helyiérdekű vasút megy tovább.« Az ingyenc felsőhajt, látván e pazar egyezést, élet és alkotás strukturális viszonyát.*” Az író itt kikacsint az olvasóra, mármint arra az „ ingyenc olvasóra”, aki veszi magának a fáradságot, és az író szándéka szerint lapoz az utalások számai között. A következő mondatában visszautal a 296. oldalra. Jegyezzük meg, hogy ez a mondat is csak úgy nyer értelmet, ha közvetlenül a 26. oldal után olvassuk: „*»Tetszetős« – Ahogy egy ilyen mindennapi, szürke, de mindenképp dolgoz tényhez, a hév elindulása, kapcsolódik, és micsoda ékes bilincsekkel, a létezés teljességét, töretlen egységét invocáló, bár kissé ismeretes, optimista felismerés, az élet tovább-menése!*”

A 28. számnál Tisza Kálmánról ír: „*Ne kerteljünk: ösztönszerű vonzódás fűzi a magyart Tisza Kálmánhoz, még akkor is, mikor azt hiszi róla, hogy föladta az elveit, megszegte adott ígéretét, s kiegyezé-*

se Ausztriával érzékeny csapás az ország anyagi jólétére.” A 303. oldalon a 28. jegyzet egy fociepipizóddal kezdődik: „A szélsők beadtak, a belsők meg rárajtolván, igyekeztek a labdát a hálóba továbbítani. Ő hosszasan csóválta nemes fejét: »Hogy egy mozgó labdát... nagyon nehéz... nagyon nehéz.« Gondterhelt lufterekkel próbálkozott kezdetben. Özsen úr, a szertáros – kinek viszonya a derék Armand úrhoz feszült volt – hitelezett Mikszáth úrnak egy üveg Kőbányait.” Ezután megint Mikszáth Kálmán kerül a képbe, akinek viszont „Tisza Kálmánhoz fűződő kapcsolatából a polgári irodalomtörténet írás mítoszt teremtett (...)” Így kerül sor Tisza Kálmánra, a focin és Mikszáthra át az íróra és regényére. Itt érthetjük meg, miért szerepelteti Esterházy Mikszáth Kálmánt. Mikszáth és a mester alábbi replikája mind Mikszáth, mind Esterházy írói hitvallását összegzi: „»Tudod, fiam, a kurucaid legyenek bátrak, ne az író.« (De hát a mester se bátor, se nem-bátor nem akar lenni.)”

A mester és Mikszáth beszélgetéséből sem derül ki más, mint a népben és nemzetben vagy nyelvben gondolkodni dilemmája. A mester végkövetkeztetése az írás legfőbb problémája: „Képzeld barátom, nem találtam állítmányt.”

A 96. oldalon a 36. jegyzetben a KISZ-titkár az elmúlás gondolatának rabja, míg Marilyn Monroe-ban tumbol az életvágy. A groteszk jelenet halál szavára felel a 368. oldalon a 36. jegyzet alatt: „a Középhátvéd előző nap meghalt.” A 39. jegyzet hasonlóképpen a halál hívószóra (halálos csend) válaszol a 377. oldalon (gyászperc).

Az 51. jegyzet annak a résznek utolsó mondatához kerül, ahol Baittrock elvtárs rendre utasítja Peck elvtársat, és a szemére lobbantja, hogy áruló lett: „Te nyomorult fajzat! Szervácongrácbonifác elvtárs támogatja a jelenetet. Egy megtartó erőből, kérlek szépen, áruló!” A második részben egy árulóból lesz megtartó erő. A mester az áruló tétlenkedés után úgy dönt, hogy a kezébe veszi a lezüllött csapat sorsát. Az 51. jegyzet a második részben így kezdődik: „(egy árulóból megtartó erő – bocsánat, bocsánat)”. A bocsánat, bocsánat visszautal arra, hogy az első részben ez a kitétel fordítva szerepel!

Tükörbe nézés. A szív segédigéi

„Mindezt majd megírom még pontosabban is.”
Esterházy Péter

A szív segédigéit ugyancsak az „ugráló” módszerrel érdemes olvasni, akárcsak a *Termelési-regényt*, de itt nem a számozott jegyzetekre kell lapozni, hanem a felül haladó főszöveg és az alul futó, csupa nagybetűs megjegyzések vendégszövegek beemelésével egészítik ki egymást a legkülönbébb témákban.

A könyv lapjai fekete keretben vannak. Csaknem a regény mértani közepén, fekete lapon, fehér betűkkel szerepel Szent Pál *Szeretethimnuszának* parafrázisa: „Zengő érc vagyok és pengő cimbalom! Rohadjon meg mindenki. Gyűlöllek.” A szerkezet szempontjából a kontraszt teljes. A két rövid mondatban benne van az anyját sirató gyermek lázadása a világgal szemben és teljes kiábrándultsága. Ennél tömörebben nem lehetne kifejezni, hogy nincs szeretet a narrátorban, kiölte a szenvedés, a fájdalom.

Idézzük Szent Pál *Szeretethimnuszát*, amelyből Esterházy kiragadja a fenti mondatot:

„Testvéreim! TörekedjeteK értékesebb adományokra! Ezért mindennél magasztosabb utat mutatok nektek.

Szólhatok az emberek vagy az angyalok nyelvén, ha szeretet nincs bennem, csak zengő érc vagyok vagy pengő cimbalom. Lehet prófétáló tehetségem, ismerhetem az összes titkokat és mind a tudományokat; hitemmel elmozdíthatom a hegyeket, ha szeretet nincs bennem, mit sem érek. Szétoszthatom bár mindenemet a nélkülözők között, odaadhatom a testemet is égő áldozatul, ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem.

A szeretet türelmes, a szeretet jóságos, a szeretet nem féltékeny, nem kérkedik, nem is kevély. Nem tapintatlan, nem keresi a maga javát, nem gerjed haragra, a rosszat nem rója fel. Nem örül a gonoszságnak, örömét az igazság győzelmében leli. Mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel.

A szeretet nem szűnik meg soha. A prófétálás véget ér, a nyelvek elhallgatnak, a tudomány elenyészik. Megismerésünk most még töredékes, és töredékes a prófétálásunk is. Ha azonban elérkezik a tökéletes, véget ér az, ami töredékes. Gyermekkoromban úgy beszéltem, mint a gyermek, úgy gondolkoztam, mint a gyermek, úgy ítéltam, mint a gyermek. De amikor elértem a férfikort, elhagytam a gyermek szokásait. Ma még csak tükörben, homályosan látunk, akkor majd színről színre. Most még csak töredékes a tudásom, akkor majd úgy ismerem meg mindent, ahogy most engem ismernek.

Most még megmarad a hit, a remény és a szeretet, ez a három, de közülük a legnagyobb a szeretet.”

Vannak kritikusok, akik Esterházynál geometriai szerkezetekről beszélnek. Wernitzer Julianna a *Függőt „önmagába visszaérő geometriai szerkesztésű”* regénynek látja. Úgy gondolom, Esterházy Péternél inkább egyfajta szimmetrikus szerkesztésről van szó. Ugyanakkor igaz, amit Kulcsár Szabó Ernő mond Esterházy zárt kompozícióiról: *„A Bevezetés a szépirodalomba körkörös kompozíciója elején és végén önidézetekből összeállított fülszövegszerű kerettörténet olvasható. A kerettörténet napja június 16. (...) Esterházy ezzel a módszerrel nemcsak a joyce-i időstruktúrát idézi meg és reprodukálja, hanem az eddigi, önálló műveit is új, időtlenbe zárt kontextusba helyezi. A Bevezetés a szépirodalomba végtelenített elbeszélő ideje (művek sora, több mint hétszáz oldalon) a rövid elbeszélő időbe (egy nap történetébe) szorul be. Ebben az idődimenzióban a kötet egésze, részeinek sokfélesége ellenére, önmagába visszatérő, zárt kompozícióvá alakul.”*

A szív segédigéivel kapcsolatban Esterházy nem kevés iróniával szól azokról a kritikusokról, akik makacsul életrajzi műnek minősítik a regényt: *„Mikor már sokadszor mondták, hogy e könyvben a szerző a saját édesanyjáról ír, és meglepődtek, hogy szerzőnek nincsen például húga, tehát elfeledkeztek arról – amiről egyedül én feledkezhetem meg –, hogy mindez irodalom, egy könyv, afféle regény, akkor acsarkodva arra gondoltam, hogy tisztán irodalmi szempontból az volna mégiscsak a szerencsés, mert bizonyító erejű volna ezeknek, ha az anyám: élne.”*

A *szív segédigéit* előszó vezet be. A mottó Wittgensteintől való: „Az tud beszélni, aki reménykedni tud, s viszont.”

Az Előszóban Esterházy leszögezi: „Irodalmat csinálok, mint máskor is, emlékező- és fogalmazógéppé idegenülve és tárgyiasulva. A világon minden avégből létezik, hogy könyv váljék belőle, mondja Mallarmé.” Az idézet azt is igazolja, hogy az anya-történet csak ürügy arra, hogy ismételten szétfeszítse a hagyományos regény minden elemét, itt jelesül a szerkezetet. Ennek eszközei a lapalji „tükörben” olvasható idézetek, megjegyzések, elmélkedések is. A tükör ugyanakkor a szimmetrikus szerkesztés eszköze. Az olvasó pedig a laptükör felső és alsó részében folyó szöveg között maga teremthet kapcsolatokat. Az előszó dátumozása: Kelt Budán, június 16^{dikán}, az oly sokszor használt dátum.

A *szív segédigéi* fokozottan hangsúlyozza a nyelv primátusát, teremtő erejét. Már a cím kettőssége: szív-segédige is erre utal. Az elbeszélés szövegközpontúságát jelzi ez. Itt már szinte a ricardou-i nyelvi generálók szintjén szerkeszti Esterházy a szöveget. Nem a valóság teremti a szöveget, a szöveg generálja a valóságot. A kaland leírása helyett az írás kalandja. A nyelvet szétszedi, összerakja, a valóság elemeiből dolgozik, de egy olyan valóságot teremt, ami csak az írás során ölt testet. A regény két része között az olvasó teremthet kapcsolatokat. A szövegrészek pedig mozaikokból tevődnek össze.

A tipográfiai megoldás távolról sem öncélú. A tudatos szerkesztés egyik csúcsteljesítménye ez Esterházy prózájában. A felül haladó főszöveg és az alul futó, csupa nagybetűs megjegyzések a legkülönbébb témában, vendégszövegek beemelésével egészítik ki egymást. A *szív segédigéi* tehát önmagába zárt szerkezetű. Azt is mondhatjuk, kétszeresen keretes szerkezetű. Mert egyrészt fekete gyászkeret, másrészt a kezdő és záró mondat foglalja keretbe: „Az Atyának és Fiúnak.”

Az önmagába záródó szerkezet a francia új regényben, csakúgy, mint a kritika egy része által új regényírónak tartott Beckett-nél, a cselekmény kitörlését szolgálja. Alain Robbe-Grillet *A rádiók*-ban a regény idejének körkörös mozgásával zárja a cselekményt

önmagába. Az epilógus ugyanazzal a képpel nyit, mint a prológus: „*A kávéházi félhomályban a tulaj az asztalokat, székeket, hamutartókat és szódavizes üvegeket rakosgatja; reggel hat óra van.*” Beckett-nél *A játszma vége* Clov szavaival kezdődik, amelyek utalnak egyrészt magára a címre, másrészt a befejezésre, mintegy zárójelbe téve mindazt, ami a következőkben megtörténik: „*Vége, vége van, közeledik a vég, esetleg vége lesz.*” Az utolsó jelenetben pedig Hamm jelenti ki: „*Egy régen elvesztett játszma vége, vége a vesztesnek.*” Ezzel a kör bezárul. A körben forgó cselekvés abban is megnyilvánul, hogy a darabban nincs valamiféle bonyodalom kibontakozása. Egyik nap éppoly eseménytelen, mint a másik. „*Ennek a napnak a vége is csak olyan, mint a többi, ugye, Clov?*” – mondja Hamm.

Akárcsak a *Termelési-regényben*, *A szív segédigéiben* is adódik az oda-vissza ugráló olvasási mód. Csak míg az előzőben a két rész között kell lapozgatni az író által számokkal jelölt részeket megkeresve, itt – mint említettem – a fekete keretben egy oldalon szereplő főszöveg és az alul nagy betűkkel futó idézetek és „kommentárok” között kell az olvasónak ingáznia. Ez a fajta olvasásmód kényelmesebb, de nem könnyebb, mint a *Termelési-regényben*, mert az összefüggések meglátása legtöbbször nem könnyű, sokszor nem is lehetséges. Ez egyfajta szabad asszociációs írásmód következménye. Esterházy nem törekszik arra, hogy az olvasó be tudja azonosítani az idézeteket vagy az utalásokat. Mindenesetre számít az olvasó alkotó együttműködésére. Az olvasásesztétika által már sokszor lerágott csont, a nyitott mű esztétikája teljes mértékben jelen van Esterházy műveiben. Itt ismét felmerül az a dilemma, hogy mennyiben segíti az olvasás élményét az idézett szöveg beazonosítása. Nos, *A szív segédigéinek* idézetei a lapalji tükörben jelöletlenek, ha pedig utána keresünk a forrásoknak, nem sokkal jutunk előbbre, mintha csak magát az idézetet olvassuk, amely tartalmi, hangulati elemként szerepelnek a műben. Ennek igazolásául két példát említenék. A 660. oldalon a tükörben szó szerint idéz Lautréamont *Maldoror énekeiből*: „VÉGRE FELKIÁLT: »EMBER, HA FELFORDULT KUTYÁT LÁTSZ A ZSILIPBE SZORULVA, MELY NEM ENGEDI

TOVÁBB, NE TÉGY ÚGY, MINT A TÖBBIEK, NE MARKOLJ A PÜFFEDT HASBAN TENYÉSZŐ NYÜVEKBŐL, NE NÉZEGESD ÁMULDOZVA ŐKET, ÉS – ARRA GONDOLVA, HOGY VÉGÜL MAGAD SE LESZEL E KUTYÁNÁL KÜLÖNB – NE NYISD KI A BICSKÁD, NE VAGDALD ÖSSZE A NYÜVEK ZÖMÉT! MI-FÉLE TITKOT KUTATSZ? SEM ÉN, SEM A SARKTENGERI JEGESMEDVE NÉGY ÚSZÓHÁRTYÁS MANCSA NEM TUDTA MEGFEJTENI AZ ÉLET ÉRTELMÉT. VIGYÁZZ, KÖZELEG AZ ÉJ, ÉS TE MÁR REGGEL ÓTA ITT VAGY. MIT SZÓL A CSALÁDOD ÉS KIVÁLT A KISHÚGOD, HA ILYEN KÉSŐN TÉRSZ HAZA? MOSD MEG A KEZED, ÉS MENJ VISSZA AZ ÚTON, MELY ÁGYADHOZ VEZET...«”

A másik példa a 687. oldalon lévő tükörben idézett archaikus népi imádság nem szó szerinti idézése. Maga az imádság több változatban létezik, itt az egyik legteljesebbet idézem: *„Én lefekszem én ágyomba, testi földi koporsómba, engem álmog meg ne csaljon, gonosz töllem távol járjon. Niccs kaput, angyal, nyúccs kezét, Mária, hogy menjek az Úr színe látogatására! Én kimenék ajtóm elejibe, föltekinték napkeletre. Ott láttam egy szép kicsi kápolnát, küjjel aranyos, belől irgalmas. Ott sír Boldogságos Szűzmárja, odamene szent evangélista, kérdé: Mit sírsz, mit sírsz, Szűzanyám Márja? Hogyne sírnék, szent evangélista, mikor az én áldott szent fíjam három egész napja, hogy odavan! Menj ki térdig vérbe, könnyökig könnyübe, Eléjő a te áldott szent Fíjad! Én kimenék térdig vérbe, könnyökig könnyübe, Eléjőve az én áldott szent fíjam. Kérdé: Mit sír, mit sír édesanyám? Hogyne sírnék, édes fíjam, mikor te három egész napja, hogy odavagy? Két nap üldözének, harmadik nap megfogának, a siralomhegyre kivivének, az oszlophoz megkötének, vasláncsákkal csapdosának, diühös nyálukkal köpdösének. Bizony, bizony, ki ezt megtanulja, s elmondja pénteken háromszor nagyjába, az Isten megörzi lelkét gutaütéstől, menköütéstől, tüztől, víztől, hirtelen, véletlen haláltól, az ördögnek hatalmától, pokolnak kénjától, éhségtől, döghaláltól, szomorú változástól. Szent János, ki megkeresztelte Jézust a Jordán vizébe, légy oltalmunk, hogy győzhessük le az ördögi ellenséget, az Atya, Fiú és a Szentlélek Isten által. Amen.”*

A tükörben az alábbi szerepel:
 „KIMENÉK AJTÓM ELEIBE,
 FÖLTEKINTÉK NAPKELETRE,
 OTT LÁTÉK EGY SZÉP FEHÉR KÁPOLNÁT.
 KÚJEL IRGALMAS,
 BELÜL ARANYAS.
 MIT SÍR ÉDESANYÁM?
 OH, FIAM, FIAM, SZERELMES SZENT FIAM,
 NEM AZÉRT SZÜLTELEK, HOGY ÉN LEGYEK A
 KÍNZATOTT ANYA!
 AKI EZT AZ IMÁDSÁGOT MINDEN ESTE REGGEL
 ELMONGYA
 MEGJELENTI NEKI A SZŰZ MÁRIA, MIKOR KELL
 MEGHALNI.”

Úgy vélem, jelen esetben sem a szó szerinti, sem a részleges idézet forrásának ismerete nem változtat az olvasási élményen. Ezért mondhatjuk azt, hogy nem lehet kizárólagosan sem azt állítani, hogy a „jó olvasó” az, aki Rifattere, Iser vagy Eco elvárásainak megfelel, azaz felfedezi az idézetek forrását, sem azt, hogy nem szükséges a szövegek felismerése.

A *szív segédigéiben* minden jel arra mutat, hogy Esterháznál a nyelv lendít át a fájdalomra: „*Majdnem két hete már, hogy anyám meghalt, munkához kell látnom, mielőtt a temetéskor roppant heves kényszer, az írjak-róla vissza nem változik azzá a bárgyú szótlansággá, amellyel a halál hírére reagáltam.*” De ez az íraskényszer nem azonos az elbeszélni valamit kényszerével: „*Nem használok a nyelvet, nem akarom felismerni az igazat, és még kevésbé azt Önök elé tárni. Az sem jut eszembe, hogy megnevezzem a világot, következésképp az égvilágon semmit sem nevezek meg, hisz néven nevezni annyi, mint a nevet örökösen feláldozni a megnevezett dolognak...*” Tehát itt megint nem a történetről, hanem magáról a nyelvről beszél Esterházy.

És mégis: A *szív segédigéi* megítélésünk szerint nemcsak Esterházy, de a mai magyar próza egyik leginkább szívbe markoló, legszebben megfogalmazott jajkiáltása az anya elvesztésén érzett fájdalom kifejezésére.

A regény keresztvetéssel indít, amely az anya halálának felidézését előlegezi meg: „Az Atyának és Fiúnak –” A regény végén a tükörben ez megismétlődik, s egyben az írás dilemmájára is utal: „AMIKOR VALAMELY MŰVET ÍRUNK, LEGUTOLJÁRA TUDJUK MEG, MIVEL IS KEZDJÜK AZ ATYÁNAK ÉS FIÚNAK –”

Ez a befejezés – a súlyos téma dacára – ironikussá teszi az egész művet. Esterházy így kérdőjelezi meg a hagyományos regény cselekményét. De az is ironikus, hogy az önéletrajzi ihletésűnek tűnő regényben a narrátornak van egy húga, márpedig Esterháznak nincs lánytestvére!

A gyász tipográfiai megjelenítése tehát a gyászkeret. A mű pedig az anya halála köré épül. A temetésre való készülődés, magának a temetésnek a jelenetei és az ezeket kísérő profán gondolatok ugyanúgy feltárnak, mint az egykori életvidám anya ugyancsak gyakorta „illetlenségekbe” forduló visszaemlékezései és egy szívszorító vécére kísérés is. Ebben a vonatkozásban Esterházy esztétikája az örkényi groteszk szemléletére emlékeztet.

A *szív segédigéi* az apa telefonhívásával indít, amelyben gyermekei tudtára adja, hogy édesanyjuk „*meglehetősen kutyául van*”. A lapalji tükörben pedig egy jelöletlen Camus-idézet áll. Az *idegen* című regényben Meursault szeretőjével, Marie-val megfürdik a tengerben, és ez után következik az a rész, amit Esterházy idéz:

„AMIKOR VÉGRE FELÖLTÖZKÖDTÜNK, NAGYON MEGLEPETTNEK LÁTSZOTT, HOGY FEKETE NYAKKENDŐT LÁT RAJTAM, S KÉRDEZTE, KIT GYÁSZOLOK. MONDTAM NEKI, HOGY ANYÁM HALT MEG. AMIKOR MEGKÉRDEZTE, MIKOR, AZT FELELTEM NEKI: – TEGNAP. – EGY KICSIKÉT HÁTRAHÓKÖLT, DE KÜLÖNBEN EGY SZÓT SEM SZÓLT. KEDVEM LETT VOLNA HOZZÁTENNI, HOGY HISZEN ÉN NEM TEHETEK RÓLA, DE LENYELTEM A MONDÓKÁMAT, MERT ESZEMBE JUTOTT, HOGY EZT MÁR A FŐNÖKÖMNEK IS MONDTAM. EGYÉBKÉNT IS MIT JELENT EZ? AZ EMBER MINDENKÉPP HIBÁS EGY KICSIT.”

Hogy ne legyenek kétségeink afelől, hogy nem az életrajzi vonatkozások, hanem maga az írás a mű lényege, megjelenik a mesélő húga. (Mint mondtam, az írónak nincs lánytestvére!) A tükörben a „FÖLZABÁLTÁTOK ANYÁTOKAT! (FÖLZABÁLTAM ANYÁMAT.)” kiáltás a későbbi fájdalomkitörések első megjelenése.

A súlyos téma ironikus kezelése a kontraszt erejével hangsúlyozza mindvégig a gyász tragikumát. Különleges módja ez az anya halálán érzett fájdalom kifejezésének, ám sokkal megrendítőbb, mint akár egy realista, akár egy romantikus ábrázolási mód. *A szív segédigéiben* Esterházy mindvégig az örkényi groteszkre emlékeztető, már-már szarkasztikus humorral ábrázolja témáját. A regényben érvényesül Örkény megfogalmazása a groteszkről: „*A groteszk (...) mindig az ellentétek egymás mellé állítása.*” Jogosan jegyzi meg Görömbei András *A szív segédigéivel* kapcsolatban: „*Esterházy Péter különlegessége, hogy a legnyomorultabb helyzetekben is van ereje a humorhoz vagy legalábbis a tragikus groteszkhez mint szemléleti formához.*”

A kórház előtt találkoznak a testvérek, majd az ápolónő bevzeti őket anyjukhoz a kórterembe. Ezután a temetés leírása következik egyes szám első személyben. A kórházba látogató testvérek viselkedése a legkevésbé sem mondható a helyzet súlyosságához illőnek: „*Maradék testvérünk a háttérben krákogott, mint egy rajtakapott férj, majd széles mozdulatokkal széjjel lökdösött minket, »ki ez a férfi, te cemende!?!«, és a többi, zord volt és nevetséges (...) Pukkadoztunk a röhögéstől, amikor egyszerre, kívülről, csönd szakadt ránk. Megüti érdes ujjával szívünket az Isten.*”

A helyzet groteszk fonáksága nem lehet ennél kiáltóbb. Nem más ez, mint egy önvédelmi reflex a gyász pillanatában, amikor a mesélő nem tudja gondolatait „illendően” irányítani. Ez történik akkor is, amikor a nővért követik a folyosón: „*A nővér szótlanul terelt a homályos folyosókon. Rögtön gondoltam róla (nem tudtam, pedig akartam, mást tenni), hogy gonosz, velejéig gonosz és rosszindulatú személy, (...) a már kellemetlen betegeket ő teszi el láb alól, az holt biztos.*”

A nővér szenttelen szavai: „Ez az édesanyjuk” után döbben rá a fiú, hogy anyjuk egy a többi, ismeretlen szobatársak közül, akik „furcsa, messzi tárgyak.” S ez a felismerés meghatározza a fiú további viselkedését. Húgának viszolygást keltő finomságára reagálva mondja: „*»Imádkozzunk«, mondtam, amin én azt értettem, »imádkozzunk és menjünk már innét«.*”

A tükörben „véglegessé válik” a halál beállta az anya kezének leírásával, mely olyan, „(MINT EGY VASKOS, VÉGÉRVÉNYES ZÁRÓJEL)”.

A kórház elhagyása után jön a felismerés: „*nem tudtunk felnőni gyászunkhoz*”; „*hogy mindez nem fáj eléggé: s ez alig volt kibírható*”. Ezek a gondolatok mintegy a helyükre teszik a megelőző frivol képeket. A fiú gyásza nem a halállal való szembesítéskor, hanem itt kezdődik el.

A temetés napján a *Fancsinkó és Pinta* játékosságát felidéző mondatokkal próbálja magától elhessegetni a gyászos gondolatokat: „*»Anyám helyett apám vagy« – mondja apjának, és azt javasolja neki meg testvéreinek, »hogy majd ne sírjunk«.*”

Sokatmondó a temetésre való előkészületekről az a rész, ahol a polgári hagyományok elleni ösztönös lázadást meséli el a fiú. Az apa kioktatja a kisebbik testvért a hagyományok tiszteletére, amikor az kijelenti, hogy „leszarja” a részvétnyilvánítás rendjét, ő meg felhívja apja figyelmét „érvei” gyenge pontjaira.

A tükörben az apa-fiú viszonyára utal Illyés szavaival: „HOL ZSARNOKSÁG VAN, OTT ZSARNOKSÁG VAN”

A ravatalozóban mintegy a távolságtartás kifejezője, hogy a fiú számára „*Színházszerűnek tűnt fel minden*”. A tükörben pedig a *Fancsinkó és Pintából* idézi szó szerint azt a jelenetet, ahol anyja felravatalozásakor apja vigasztalásaként mondja: „NE BÚSULJ, ÖREG, MAJD JÁRKÁLUNK, ÉS FÖLSZEDÜNK MINDENFÉLE LÁNYOKAT”

A humor, az ironia és a tragikum esterházys vegyülete a fiú magányának döbbenetes leírása: „A káplán ájtatos hajlításainál apánk ajka minduntalan megrándult. Rettentő. A szertartás alatt egyszer álltam közel a síráshoz: amikor »elhunyt nővérünk nehéz

életéről« esett szó. Pedig nővéreink és bátyáink élete rendszerint ilyen. Kisvártatva elvitték a koszorúkat, a fátylak hetykén lebegtek. A halottaskocsi ŠKODA feliratát nagyon sokszor elolvastam. – És mentem a koporsó után, oly egyedül, mintha Isten temetné a halott világot.” Aligha lehetne plasztikusabban lefesteni a fiú fájdalmát, mint ahogyan a halotti toron egyszerre érzi az anya jelenlétének és hiányának kontrasztját: *„Ami a hidegtálakat, az italok szolid választékosságát, a szalvéták elhelyezését illeti – még minden majdnem úgy történt, mintha anyánk még élne. Majdnem. Mert én már láttam a finomságot, mely eddig észrevehetetlen maradt, sőt, láttam az új szalvéták színét, a hidegtál fölös fényűzését. A gyom fölverte a fejét; és ez csak az első változás egy végtelen változássorozatban. Nem tudom, mi fáj jobban, a felháborító azonosság-e, vagy a felháborító különbözőség.”* A tükörben e megrendítően szép kép olvasható: „HÍVOTT VISSZA A FÖLD. A SZOBÁT ARANYBA AKARTA FOJTANI A NAP!”

Az anya utolsó napjainak egy tudatfolyamhoz hasonlatos leírása után a tükörben az első személyű elbeszélés harmadik személyűre vált, mintegy kívülről láttatva a gyászoló fiút, aki most újra „Fancsinkóvá” válva szemléli a tragédiát: „HIRTELEN MEGÉRTETTE, HOGY ÉDESANYJA, ANNAK IDEJÉN, MIÉRT GYŰLÖLTE A PÓKOKAT. HOGY MIÉRT VOLT IDEGES, HA Ő BECÉZGETVE – ELSŐDLEGESEN A KASZÁSPÓKOKAT! – ELENGEDTE ŐKET. HÁT A PÓKHÁLÓ MIATT!”

Az anya egy helyütt még az első részben átveszi a szót, mintegy bejelentkezve a második rész elbeszélőjének szerepébe: *„Nem félsz fiam?”*

„Én özvegy vagyok” – kezdődik az apa búcsúja feleségétől. „Nyelvbizalmatlanul” teszi fel magának a kérdést, hogy a ‘minden ember halandó, tehát az ő felesége is halandó’ állítás megállná-e a helyét a bíróság előtt. S miután erre a felelet a nem, magát vádolja azzal, hogy bedőlt a nyelvi kliséknek. Újabb fricska a hagyományos nyelvszemléletnek, ugyanakkor az apa gyászának ilyen megfogalmazása különös fénybe helyezi a megmásíthatatlan tényt, a szeretett lény elvesztését.

Az első rész utolsó oldalán megtörténik a változás, ami az anya elbeszélésébe vezet át: *„Anyánk egyszerre ott volt előttem.”* A tükörben pedig mintegy a második rész indoklásaként jelenik meg: *„MEGVIGASZTAL, MINT A FÉRFIT, KIT ANYJA VIGASZTAL. TE GYÁSZOLÓ TESTVÉREM! ENNEK A KOPORSÓBAN NYUGVÓ DERÉK, JÓ ASSZONYNAK EGYETLEN FIA, TE TUDOD, MIT JELENT SZÁMUNKRA AZ ÉDESANYAI VIGASZTALÁS.”*

„Zengő érc vagyok és pengő cimbalom! Rohadjon meg mindenki. Gyűlöllek” – áll a 683. oldalon fehér betűkkel, fekete lapon a gyász jeleként. Ez vezet be a regény második részét, ahol az anya szól gyermekéhez. A fiú lélekben meghalt, míg az anya – aki valójában halott – él, hogy gyászolja fiát. *„Te haltál meg, és én nem vagyok. És így tovább. Immár nem létezel, de vagy. Te vagy: aki meghalt. Te és csak te vagy, aki meghalt.”*

A következő részekről azt is mondhatnánk, hogy pillanatképek a család életéből. Az anya félelmét a tükörben olvasható és a *Függőből* már ismert Thomas Bernhard-idézetből ismerhetjük meg, majd egy másfajta félelméről beszél fanyar humorral, amikor az apa félelmében bátor lesz, az anya pedig egy ruhásszekrényben reszket, *„nehogy megb...nak.”* Erre rímel a tükör nem kevésbé ironikus idézete a nem éppen klasszikus Komár László dalából: *„MONDD, KIS KÓCOS, HOL VAN A MAMÁD?”*

Most megint a fiú szólal meg, mégpedig az író: *„Mindig utáltam írni. Mert mindig tudtam, mi történik velem. Ha pedig nem történt semmi, azt is elfogadtam. De most... Mintha a saját kezem kötném meg... Minden becsukódik előttem, mint azok az esti virágok, tátika vagy mi, és nincs szabadságom, nem azt írom, amit akarok, hanem amit bírok, amit a mondat enged. – Például néha az is segít, hogy múlt időbe rakom vagy többes számba. Nem is hinné az ember!*

Akárhogy forgatom, szánalmas, hogy haláloból nő ki az írásom.” A tükör itt is magyaráz, kiegészít. Ezúttal az írásról: *„EGYES SZÁM HARMADIK SZEMÉLYBEN ÍROK, ETTŐL BIZTONSÁGBAN ÉRZEM MAGAM (...)”*

A nézőpont hol a fiúé, hol pedig az anyáé. Ami közös, hogy mindketten a családi történetek epizódjait elevenítik fel. A tükörben pedig minduntalan előbukkannak az írásra, nevezetesen az olvasott könyv írására vonatkozó megjegyzések:

„NEM IGAZ, HOGY SEGÍTETT RAJTAM AZ ÍRÁS. HETEKIG FOGLALKOZTAM A TÖRTÉNETTEL, DE KÖZBEN A TÖRTÉNET IS SZAKADATLANUL FOGLALKOZTATOTT. AZ ÍRÁS NEM AZ LETT, AMINEK ELEINTE HITTEM, NEM VISSZAEMLÉKEZÉS AZ ÉLETEM EGY LEZÁRT KORÁRA, HANEM CSAK SZÜNTELEN EMLÉKEZÉSMODOROSSÁG (...)” Vagy: „IDEJE, HOGY MEGZABOLÁZZAM IHLETEMET, ÉS EGY PILLANATRA MEGTORPANJAK UTAMON, (...)” Avagy: „PERSZE, MIKÖZBEN ÍRTAM A TÖRTÉNETET, NÉHA MINDENESTÜL ELEGEM VOLT NYÍLTSAGBÓL IS, TISZTESSÉGBŐL IS, ÉS ARRA VÁGYTAM, HOGY MIHAMARABB OLYASMIT ÍRJAK MEGINT, AMI KÖZBEN HAZUDHATOM IS EGY KEVESET, LEPLEZKEDHETEK IS, MINT, MONDJUK, RENDESEN.”

A két utolsó bejegyzés különösen jelentős. Az első, mint már láttuk, a regényt keretbe foglaló, és a nyitott műre utaló, önmagába záródó szerkezet jelzése:

„AMIKOR VALAMELY MŰVET ÍRUNK, LEGUTOLJÁRA TUDJUK MEG, MIVEL IS KEZDJÜK: AZ ATYÁNAK ÉS FIÚNAK –”

A második és egyben utolsó, a Vége szó utáni (!) tükörbeli bejegyzés pedig:

„MINDEZT MAJD MEGÍROM MÉG PONTOSABBAN IS.”

A „még pontosabb megírásra” a *Semmi művészetben* kerül majd sor.

MAGYAR MIKLÓS irodalomtörténész, az MTA doktora. Kutatási területe a magyar és francia irodalom, valamint az összehasonlító irodalomelmélet. E témákból számos könyve és tanulmánya jelent meg magyar és francia nyelven.

Négy éven át vendégprofesszorként tanított összehasonlító irodalmat a Párizsi Sorbonne Egyetemen.

Esterházy Péter írásaival több mint húsz éve foglalkozik. Első tanulmánya az íróról 1992-ben jelent meg a *Magyar irodalom a huszadik században* című tanulmánykötetben (General Press Kiadó). Az írást Esterházy Péter javasolta a Göteborgban kiadott *Ord és Bild* című svéd folyóiratnak, amikor róla szóló tanulmányt kértek tőle. A cikk az 1993. évi 4–5. számban jelent meg, Ildikó Márky és Gunnar D. Hansson fordították svéd nyelvre.

1994-ben *Petit guide d'un voyage dans le livre. Les lieux dits de Jean Ricardou et Le Journal de l'aubergiste de Péter Esterházy. Étude comparative* címmel jelent meg egy tanulmánya az *Écrire le voyage* című tanulmánykötetben. Itt Esterházy *A fogadós naplója* című írását veti egybe egy francia író hasonló témájú regényével. (Presses de la Sorbonne Nouvelle Kiadó)

2014-ben *A posztmodern kelgyó enfarkába harap. Esterházy Péter és a francia új regény* címmel jelent meg a Holnap Kiadónál egy könyve. Mivel a könyv az összehasonlító irodalom területén született, és filozofnak, kutatóknak lehet hasznos, meg sem próbált kiadót keresni, száz példányban jelentette meg magánkiadásban.

Végül *Esterházy Triptichon* címmel 2017-ben csak barátai számára publikált ötven példányban egy reprezentatív kiadványt sok színes képpel.

További fontosabb könyvei:

Regény vagy „új regény”? (Akadémiai Kiadó, 1971);

Ramuz világa (Európa Kiadó, 1978);

A francia regény tegnap és ma. A francia egzisztencialista regény, az új regény és a nouveau nouveau roman (Akadémiai Kiadó, 1986);

La France contemporaine vue par ses écrivains (Tankönyvkiadó, 1993);

Hagyomány és modernség. A személyiség kalandja Gide, Proust és Malraux regényeiben (Aula Kiadó, 2002);

Örkény István és a francia abszurd dráma (Mundus Novus Könyvek, 2013);

Lázadás és modernség. André Gide (Holnap Magazin, 2015);

A Nap apa és a Tenger anya gyermeke. Albert Camus (Holnap Magazin, 2016);

Az akasztófa árnyékában. François Villon (Európa Kiadó, 2020).

DEBÜT

Farkas Kriszta

szótár

*a szinonimaszótárban
egymás mellett vagyunk,
de a buszon egy üres kettést foglalasz el.
a definícióhoz az illusztrált kép te vagy,
csak épp nem látszol rajta, de ott van az a hely.*

*ha egy későbbi járatot választasz
is, tudom, melyik lejátszási
listát fogod elindítani.
a legutóbbi kedvenceidet bömbölteted,
nálam mindig marad a régi,
de valahogy ugyanazt az ütemet
dobolják ujjaink a karfára fonódva.*

*egy csöpp tej, semmi cukor –
a reggeli kávéd versének rímképlete,
az enyém a tiednek a fordítottja,
de az eredmény
egy parányi eltéréssel megegyezik.*

*kavarog a fény a sötét feketédben,
keringőzik görcsösségünk a buszon,
pontos koreográfiát írva.
a te figurád jobbra, az enyém balra kezdődik,
de az utolsó két lépés vége ugyanaz.*

*a gubók táncolnak a buszon,
rázkódik az elragadtatott nép,
majd egy-egy fiatal elképedve súg össze:
hogyan lehet két szinonima
tökéletesen egymás ellentéte?*

mezítelen

*mezítláb a sárban,
nem firtattam, miért.
meleg harisnyával
jött kopogva a halál.
kapunkon kilódulva
váltam át az utca
másik oldalára
egy kiscipőért.
a föld ringatott
mezítelen talpamon eddig,
a halál nem vihet el úgy.
kell a különbség az alvilágban,
szükség van valamire,
ami jelzi:
vendégségbe megyek,
és majd, ha megengedik,
akkor lábamon hagyom a kiscipőt,
úgy dalolom a túlvilág zenéjét.
és ha kérnek, hogy maradjak,
mezítelen leszek újra.*

FARKAS KRISZTA 2002. november 8-án született Gyergyószentmiklóson, a Salamon Ernő Elméleti Líceum diákja.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél Lászlóffy Aladárnak (vers)
- 6 **Szilágyi-Nagy Ildikó:** Búcsú (próza)
- 10 **Fellinger Károly:** Szemben a semmivel; Búzamező; Emlék az elégetett versről (versek)
- 12 **Mohai Szilvia:** A legsötétebb hely (próza)
- 16 **Gere Nóra:** Meir (vers)
- 17 **Nagy Zopán:** Átjárások – részletek (próza)
- 27 **Kovács Újszász Péter:** Pályaudvar-ország (vers)
- 29 **Pruzsinszky Sándor:** Keserű (vers)
- 35 **Lajtós Nóra:** mindörökké nagyapa; mindörökké nagy (versek)
- 37 **Bene Zoltán:** Mandola története (részletek) – Fekete macska (1994); Banalitás (2017); Sorvadás (1995)
- 50 **Oláh András:** elrontott másolat; mi lesz velünk; akkor is (versek)
- 52 A hónap alkotója: **Hász Róbert** – Élünk, komám;
A karácsonyi lunda; A szabadság Nesszosz-inge;
Cita di Dolcinio; Alijev Murat imája
- 68 A történetmesélő – **Bene Zoltán** beszélgetése
Hász Róberttel
- 86 **Bene Zoltán:** Színes tabló gyilkossággal, Monarchiával, századfordulóval
- 90 **Fűzfa Balázs:** Szerelem, szerelem, szerelem (Bíró-Balogh Tamás: Ha nem volnátok ti. Kosztolányi Dezső utolsó szerelmei)
- 93 **Bene Zoltán:** A tét: a tudattalan (Smid Róbert: Sigmund Freud és Jacques Lacan papírgépei)
- 97 **Baráth Tibor:** Emberdarálás (Hegyi Ede: A senki)
- 101 **Rimóczi László:** Hétköznapi drámák (Lakat vére hull – Válogatás a Magyar Írószövetség Íróiskolás hallgatóinak műveiből)
- 105 **Tóth Csilla:** Posztkommunista haláltánc (Peter Pomerantsev: Semmi nem igaz, bármi lehetséges)
- 109 **Magyar Miklós:** Hogyan olvassunk Esterházy-regényeket? (esszé)
- 129 Debüt – **Farkas Kriszta:** szótár; mezítelen

- **Böszörményi Zoltán**
El nem küldött levél Lászlóffy Aladárnak
 - **Fellinger Károly**
Szemben a semmivel
 - **Gere Nóra**
Meir
 - **Pruzslinszky Sándor**
Keserű
 - **Szilágyi-Nagy Ildikó**
Búcsú
 - **Mohal Szilvia**
A legsötétebb hely
 - **Kovács Újszászy Péter**
Pályaudvar-ország
 - **Lajtos Nóra**
mindörökké nagyfi
- **Oláh András: elrontott másolat**

A hónap alkotója: HÁSZ RÓBERT

*Éltünk, komám: A karácsonyi lunda;
A szabadság Nesszosz-inge; Cita di Dolcino;
Alijev Murat imája*

A történetmesélő –

Bene Zoltán beszélgetése **Hász Róbert**tel

Bene Zoltán: Színes tabló gyilkossággal, Monarchiával,
századfordulóval

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap